AMOENITATES LITERARIÆ,

Quibus

VARIÆ OBSERVATIONES,

Scripta item quædam anecdota & rariora Opuſcula exhibentur.

FRANCOFURTI & LIPSIÆ,
Apud DANIEL. BARTHOLOMÆI,
M DCC XXV.

S. R. I.

LIBERÆ ET INCLYTÆ

REIP. MEMMIN-
GENSIS

PROCERIBUS,

VIRIS MAGNIFICIS,
PERQUAM GENEROSIS,
MAXIME STRENUIS, JURIS-
CONSULTISSIMIS, PRÆ-
NOBILISSIMIS, AMPLIS-
SIMIS, PRUDEN-
TISSIMIS,

DOMINIS CONSULIBUS, PRÆTORI, SECRETIORIBUS, TOTIQUE SENATORUM ORDINI,

NEC NON CONSILIARIO ET TABULARUM PUBLICARUM PRÆFECTO,

MÆCENATIBUS ET PATRONIS OPTIMIS MAXIMIS,

Se suumque Libellum

ea, qua par est animi submissione dicat.

J. G. S.

Jam

JAm pridem geſtiit animus, Vobis, MÆCENATES SUMMI, maximorum beneficiorum memoria obſtrictus, publicum aliquod devoti mei in Vos obſequii debitæque gratitudinis monumentum erigere. Aures enim ſæpenumero mihi vellicabat Seneca, quem ſapientiæ patrem dixere veteres, hoc effato ruborem mihi injiciens: *Quidam fugitive*

)(3 *agunt*

agunt gratias, & in angulo & ad aurem. Non est ista verecundia, sed inficiandi genus. Ingratus est, qui remotis arbitris agit gratias. Calidissimis vero meis desideriis hactenus defuit occasio, quam nunc tandem oblatam avide teneo, Vobisque in sanctissimi cultus tesseram & mentis devotæ pignus hoc, quicquid est libelli, venerabundus offero, dico, consecro. Levidense est, fateor, id munusculum, nec par aut dignum Vestris Personis & beneficiis, in me uberrime collatis, quibus ceu compedibus

dibus & numellis Vobis me devinxiſtis totum: haud tamen prorſus diſpliciturum eſſe, Veſtra me, tot documentis mihi cognita, ſperare jubet benignitas. Vobis potiſſimum, MÆCENATES, omnes meos qualescunque in literis profectus debeo. Veſter favor jam adoleſcentulum fovit, creſcentibusque poſtea annis ſimul crevit. Veſtris ſubſidiis ſuffultus, in Academias, illas bonarum artium palæſtras & ſcientiarum officinas, me recepi. Vos literis commendatitiis primos mihi adi-

)(4 tus

tus in famigeratiſſimo illo Salanarum Muſarum contubernio ad D. Jo. Franc. Buddeum, Virum meo elogio longe ſuperiorem, cujus edecumatæ virtutes & eximia in omnem rem literariam & ſacram merita per totum, quaqua patet, orbem eruditum celebratiſſima ſunt, muniiſtis. Cumque Athenas Noricas peterem, Veſter etiam me favor comitatus eſt, teſſeramque præbuit admiſſionalem ad D. Guſt. Georg. Zeltnerum, Theologum Philologumque ſummum, Virum

πολ-

πολλων ἀνταξιον ἀλλων, in quo rarissima pietas cum consummata eruditione certat. Tantorum Virorum per Vos non auditoria duntaxat sed & musea mihi patuerunt: His ducibus per Vos mihi conciliatis musarum castra, sequi mihi licuit: fidissima Horum institutione & præstantissimis consiliis adjutus, formatus, excitatus, directus fui, quod in præcipua felicitatis parte me ponere gratus profiteor. Nec deinceps vero Vestra me destituit benevolentia, tot luculentis speciminibus mihi

comprobata, quæ religioſo potius ſilentio & memori mente, quam balbutienti præconio, venerabor. Veſtra inſuper quotidie meis uſibus expoſita eſt Bibliotheca, quæ in dies veſtris auſpiciis læta capit incrementa, nuper adeo cum aliis, tum Bernardi Montfauconii opere immortali vereque aureo, quo Antiquitates jucunda explanatione & ſchematibus nitidiſſimis illuſtrantur, liberaliter locupletata. Nihil jam dicam de reliquis beneficiis, quæ cum ſingulis Ve-

ſtris

ſtris civibus mihi ſunt communia: nihil de Veſtra fide, pietate, vigilantia, ſapientia, conſilii præſentia, juſtitia, cum lenitate amico juncta connubio, aliisque virtutibus, quibus, Deo clementer annuente, Patriæ noſtræ commoda in dies amplificatis, & civium felicitatem omni niſu provehitis. Supplex divinum Numen imploro, ut Vos, MÆCENATES SUMMA OBSERVANTIA COLENDI, in Reipublicæ & Eccleſiæ noſtræ ſolamen atque præſidium ſalvos & incolumes,

mes, ac omni rerum optandarum adfluentia cumulatos quam diutiſſime ſervet!

Ita precor, ita voveo, meque & mea ſtudia perennanti Veſtro patrocinio demiſſa mente commendo.

Scribebam Memmingæ A.R.S. CIↃ IↃCC XXIV. VII. Kalend. Novembris.

PRÆFATIO.

L. B. S.

PAucis Te volo, Amice Lector. Rariorum librorum notitiam, Virorum literis illuſtrium vitas variasque amœnioris argumenti diſſertatiunculas per otium mihi natas tecum communicaturus, hisce primitiis nunc tuos ſubeo oculos, quas ſi Tibi haud prorſus ingratas fuiſſe animadvertero, plures in poſterum bono cum Deo partes ſubſecuturæ ſunt. Ut vero meis commentationibus, quas tenues & incomptas eſſe meæ imbecillitatis probe conſcius, novi, aliquam conciliem gratiam, pretioſam ſemper panno meo ſubtextam exhibere purpuram decrevi, rariora videlicet, nec ubivis obvia, quædam opuſcula, & nonnulla monumenta anecdota diverſi generis, quibus ſubinde notatiunculis meis lucem affundere conabor. Vale, ac conſiliis ſymbolisque, ſi placet, Tuis meum inſtitutum adjuva.

OWE-

OWENUS.

Qui ſcribit, laudatur ab his, culpatur ab illis:
Lectoris vultu ſtatque caditque ſui:
Semper agit cauſam, nec tempore tranſiget ullo:
Semper enim ſub de judice, Lector erit.

SYLLABUS

eorum, quæ hoc libello continentur.

IX. *Ob-*

I. *Noti-*

I.

Notitia Libri rarissimi, sub ipsis typographiæ inventæ initiis excusi.

ITa fere omnes natura comparati sumus, ut magnam capiamus voluptatem, cum quædam venerandæ antiquitatis reliquiæ oculis nostris conspiciendæ manibusque tractandæ exhibentur: & oblectatio inde resultans eo dulcius afficit animum, quo rariora sunt ista vetustatis monumenta, quæ visu percurrere atque digitis contingere nobis licet, præsertim si ex inopinato & præter omnem spem hæc talia sub aspectum veniant. Illud ipsum & mihi aliquo abhinc tempore accidit, quum manibus meis bonis avibus illaberetur liber mole quidem exiguus, sed raritate & præstantia gravissimus. Inveni eum forte fortuna, aliud agens,

in angulo quodam, ubi hactenus cum blattis & tineis, putidis illis ac inviſis animalculis, inexpiabile bellum geſſerat, deliteſcentem, & vix me continui, quin tenerrimis ipſum exciperem oſculis, cum primo ſtatim intuitu magna mihi ſuſpicio de libri pretio ſuboriretur, niſi pulvere fuiſſet obſitus, atra caligine plenus, ſordidaque veſte indutus. Nec mea me opinio fefellit: defixis enim oculis & attento animo eum perluſtrans, illo tempore impreſſum eſſe deprehendi, quo aurea iſta & divina ars typographica,

- ✱ ſine qua ſi forte fuiſſet,
peſſum cum Muſis iſſet Apollo ſuis,

adhuc in cunis vagiit. Quam vero rari carique ſint hujus generis libri, inter κειμήλια literaria merito ſuo ponendi, vel triviales norunt pueri. Numero vix, quod ego quidem ſciam, ſuperſunt totidem, quot Thebarum portæ, aut divitis oſtia Nili. Vel in ipſis auguſtiſſimis bibliothecis, quæ invidendis ſuperbiunt gazis, fruſtra hujus notæ volumina plerumque quæres. Julius Cæſar Scaliger olim poſſedit Horologium beatæ Mariæ; pagellis ligneis inciſis impreſſum in membranis, literis inter ſe colligatis & connexis, in hunc cenſum jure referendum, niſi à cane leporario diſcerptum fuiſſet; quod

diu

diu is doluit, & magno illud damnum redemiſſet (*a*) Celeberrimus Annalium typographicorum conditor Michael Maittaire (*b*) quatuor ejusgeneris libros in exquiſitiſſima Pembrokiæ Comitis Bibliotheca ſibi viſos, eleganter & accurate nobis deſcriptos dedit. Pariſiis in duabus tantum Bibliothecis, Sorbonica nimirum & Fratrum Cœleſtinorum (*c*) Speculum humanæ ſalvationis, quod primigenia illa typographia luci expoſuit, extare dicitur: quod penes ſe etiam habuere quondam P. Scriverius, M. Z. Boxhornius, Mallincrotius & Andreas Chevillierius (*d*). In illuſtris quoque Norinbergenſis Reip. Bibliotheca idem illud cum paucis aliis ejus notæ viſitur (*e*). In Harlemenſium vero curia tanta Speculum iſtud adſervatur ſolicitudine, ſerico involutum, & argenteæ capſulæ incluſum, ut ejus curam aliquot e ſenatorum ordine gerant, quorum ſinguli peculiarem ad capſulam illam reſerandam clavem tenent, ne unus abſque alterius ope

(*a*) vid. Joſ. Scaligeri Confutat. fabulæ Burdon. p. 245. edit. Lugd. Bat. 1608.
(*b*) vid. ejus Annal. Typ. Tom. I. p. 13. & 17.
(*c*) cf. Dan. Maichelii Introd. ad Hiſt. lit. de præcipuis Bibliothecis Pariſ. p. 107.
(*d*) vid. Maittaire l. c. p. 13. ſqq.
(*e*) cf. Jo. Sauberti Hiſt. Biblioth. Norib. p. 116.

κειμήλιον hoc contrectare, aliisque ostendere queat (*f*). Præter hæc autem impressa tantæ vetustatis volumina ego quidem novi nulla. Ciceronis enim de officiis libri a Joanne Fusto Moguntiæ 1466. excusi ad eam antiquitatem haud assurgunt. Eorum exemplum aliquod splendidissimam Bibliothecam Augustanam ornat, in membrana expressum, cui hoc distichon inscriptum est:

Artis Chalcographæ primordia Bibliothecæ
Weissius hæc David dat monumenta sui:
Anno 1572. Calendis Augusti. (*g*)

At ea editio primis illis nobilissimæ artis tentaminibus & rudimentis annumeranda non est, siquidem tum jam ad aliquam maturitatem pervenit: imo A. 1465. præcessit alia ejus operis editio, in eadem officina curata. (*h*) Nostrum vero libellum, cujus gratia hæc præfati sumus, intrepide si non primum artis inventæ fœtum, certe inter primos fuisse asseveramus. Agedum! dabimus jam opusculi hujus rarissimi, adhuc nemini, quod

(*f*) Misson in Itiner. per Italiam. Tom. I. p. 34. edit. Lipf. 1713.

(*g*) vid. Ehingeri Catalog. Biblioth. August. f. 642.

(*h*) cf. Maittaire l. c. p. 60. nisi forte hæc editio cum priore una eademque sit.

quod ſciam, obſervati dilucidam & accuratam, quantum fieri poterit, notitiam, gaudiique noſtri te etiam reddemus participem. Res ſane delectationis plena eſt, jucundo hoc aſpectu paſcere oculos, & prima illa aureæ artis contemplari experimenta. Ipſa typorum ruditas, ipſa illa atra craſſaque literarum facies belle tangit ſenſus, nobisque vivis veluti coloribus gradus iſtos delineat, per quos paulatim a teneris unguiculis & ipſis crepundiis in maſculam illam, qua nunc floret, ætatem ars excuſoria crevit. Nempe in folio minori expreſſum triginta abſolvitur paginis, haud opiſthographis: una enim duntaxat cujusque folii facies typis vel figuris ornata eſt, ad deformitatem vero vitandam duæ ſemper paginæ glutino commiſſæ cohæreſcunt. Tam vocum quam figurarum characteres tabulis inſculpti ſunt, ut adeo vel ex hoc appareat, in antiquiſſimarum editionum claſſem codicem noſtrum referendum eſſe, cum typis ligneis, haud mobilibus & ſejunctis, quorum inventionem Petro Schœffero debemus, impreſſus ſit. Sunt equidem inter eruditos, qui hujus notæ libros, utpote in tabulis ſculptos atque inciſos, e typographicorum operum numero eximunt; at immerito id fieri mihi perſua-

sum est. Illud enim negari haud facile posse arbitror, hunc excudendi morem viam ad commodiorem imprimendi rationem, quæ nunc viget, paravisse. Utrumque autem modum eosdem autores, Germanos scilicet nostros, agnoscere existimo, qui sensim sensimque artem a se excogitatam perfectiorem reddere allaborarunt. Juvat heic ex Jo. Arnoldi Bergellani poëmate encomiastico de Chalcographiæ inventione (*i*) quædam, huc facientia, decerpere:

Addidit ac operi lucem, sumptumque laboris
Faustus, Germanis munera fausta ferens.
Et levi ligno sculpunt hi grammata prima,
Quæ poterat variis quisque referre modis.
Materiam bibulæ supponunt inde papyri,
Aptam quam libris littore Nilus alit.
Insuper aptabant, mittit quas sepia, guttas,
Reddebat pressas sculpta tabella notas.

Sed

(*i*) vid. W. E. Tenzelii Curiosam Bibliothecam Tom. I. p. 992. ubi hoc carmen integrum legitur.

Sed quia non poterat propria de classe
character
Tolli nec variis usibus aptus erat;
Illis succurrit Petrus, cognomine Schœfer,
Quo vix cælando promtior alter erat.
Ille sagax animi præclara toreumata
finxit,
Quæ sanxit matris nomine posteritas,
Et primus vocum fundebat in ære figuras,
Innumeris cogi quæ potuere modis.

Vocum character Gothicus est, majusculus, ater, crassus, rudis, informis. Videas hic nonnunquam literas atramento confluenti deformatas, ventremque illarum, alias album & vacuum, atramentaria macula repletum, ut scilicet inde artis agnoscas infantiam. Nec desunt crebra literarum compendia. Quindecim folia hujus libelli textum continent, reliqua figuras, textui respondentes. Ad lacunas quasdam paginarum explendas nunc literarum ductus longius prolatati sunt, nunc asterisci adjecti, nunc animalium, nescio quorum, effigies ornamenti loco expressæ. In calce singulorum ipsius textus foliorum literæ alphabeti

 per

per ordinem circa ultimæ lineæ extremitatem appoſitæ ad ſeriem chartarum deſignandam, ut prima pagina literam a, ſecunda b, &c. appictam gerat. Anni, loci, ac typographi notam fruſtra hic quæris: nec eam deſiderabis, ſi priſcum illum primarum editionum morem habueris compertum. Liber averſo folio incipit, adverſo deſinit: utraque autem pagina, prima & ultima, glutine tegmini vel involucro affixa eſt. Opuſculum vero hoc (*k*) compendioſam rationem potiſſima quatuor Evangeliorum argumenta memoriæ mandandi tradit. Hinc cuilibet textus folio e regione appoſitam conſpicis paginam, figuras tabulis ligneis inciſas continentem, quæ textui reſpondent, numero ubique capitum annotato. Accipe jam integrum primum folium, quod viginti duabus conſtat lineis: *Ars memorandi notabilis per figuras Evangeliſtarum hic ex poſt deſcriptam quam diligens lector diligenter legat & practicet per ſigna localia ut in practica experitur.* (En horridum & incomtum dicendi genus, Priſcianumque miſere vapulantem!)

(*k*) Annumerandum igitur eſt Introductionibus mnemonicis in S. Scripturam, de quibus peculiari Diſſertatione Altorfii 1697. egit Jo. Mich. Langius, & Jo. Chriſtoph. Wolfius in Biblioth. Hebr. P. II. p. 247. ſqq.

lantem!) *Evangelium Johannis* (id enim primum tenet locum) *habet viginti unum capittula. Primum. In principio erat verbum de eternitate verbi & de trinitate. Secundum capittulum. Nupcie facte sunt inChana Galilee Et qualiter Christus subvertit mensas nummulariorum. Tertium capittulum. Erat autem homo ex Phariseis Nycodemus nomine. Quartum capittulum. Qualiter Ihesus peciit a muliere Samaritana bibere circa puteum Jacob & de regulo. Quintum capittulum. De probatica piscina ubi dixit Ihesus infirmo. Tolle grabatum tuum & vade. Sextum capittulum. De refectione ex quinque panibus & duobus piscibus, Et de ewkaristia.* Jam figuram quoque male tornatam delineabimus. Ea hanc inscriptionem in media fere paginæ parte gerit: *Prima ygo* (imago) *Johannis.* Heic conspicis Joannis insignia, aquilam, ruditer sculptam, expansis aliquatenus alis, & distortis pedibus. Ejus fronti insidet columba, capiti utrinque appositæ sunt duæ virorum, senis scilicet barbati & juvenis facies, nota primi numeri adjecta, ut sic capitis primi argumentum indigitetur. Aquilæ cor onerat cithara, appensis, ni fallor, tribus tintinnabulis, & numeri secundi indicio adscripto, ut nimirum sic nuptias, Canæ celebra-

tas, acute innui ſcias. Forte tamen ea, quæ tintinnabulis haud videntur diſſimilia, numulariorum loculos & pecuniæ receptacula referunt. Circa ventrem, nonnihil apertum & profectum, numeri 3. nota comparet. Neſcio, an eo digitus intendatur in Nicodemi verba: nunquid homo ſenex poteſt in ventrem matris ſuæ iterato introire & renaſci? Aquilinæ caudæ ſitula vel hydria, hauriendis e fonte aquis apta impoſita eſt, nec non corona, qua ὁ βασιλικος, Soſpitatoris noſtri opem implorans, ſignificatur, addito numeri 4. ſigno. In ſuperiori alæ dexteræ parte quinti capitis nota & piſcis, ad piſcinam probaticam deſignandam, ſpectatur: ſiniſtræ vero alæ ſupremam partem duo piſces & quinque panes ornant, annotato numero 6. appoſita inſuper figura quadam, oblatam forte euchariſticam adumbrante.

Sed liceat alteram quoque textus paginam, quæ ſeptendecim tantum abſolvitur lineis, deſcribere. *Septimum capittulum. De cenophеya ſew feſta tabernaculorum in Iheruſale Ubi dixit Iheſus aſcendite vos ad diem feſtum. Si quis ſitit &c. Octavum capittulum. De muliere deprehenſa in adulterio Ego ſum Lux mundi &c. Nonum capittulum. De ceco a nativitate quem Chriſtus illuminavit & cetera.*

cetera. Decimum capittulum. De pastore bono per totum &c. Undecimum capittulum. De suscitacione Lazari a monimento. Duodecimum capittulum. De Maria Magdalena que unxit pedes Ihesu. Tabula sculpta iterum aquilam variis ornamentis, jam a nobis recensendis, conspicuam repræsentat. Videlicet fronti infixum est vexillum, adjecta tuba & cyatho cum numeri 7. nota. Pectori insident nudis corporibus juvenis ac mulier, mutuis se amplexibus & osculis foventes: fœmina manu dextera tenet candelam, cui adscriptus est numerus 8. (mirare sanctæ simplicitatis documentum, & risum cohibe.) Circa aquilæ ventrem apparet oculus cum numeri 9. indicio. In caudæ extremitate jacet baculus pastoralis, quem facile Herculis clavam esse existimes, appicto numeri 10. signo. Dexteræ alæ impositum est hominis demortui caput, vermibus jam corrosum, utroque lumine, cute & carne orbatum cum numero 11. sinistræ vero myrothecion & numeri 12. nota. In paginæ umbilico conspicitur inscriptio: *Imago Johannis secunda.* Sequitur deinde, addita itidem figura, tertium textus folium, quo Evangelii Joannis argumenta absolvuntur. Posthæc Matthæi summa quinque paginis ac to-

tidem

tidem imaginibus comprehensa traditur, quam Evangeliorum Marci & Lucæ compendia excipiunt: illi tres, huic quatuor paginæ, totidemque figurarum tabulæ destinatæ sunt. Matthæi figuras angelo, Marci leoni, Lucæ bovi appictas insculptasve esse scito. Fateor, in sola antiquitate & raritate ponendum esse omne hujus libri pretium, cetera incompti, barbari & horridi, immanemque illam squalem, quæ ea ætate linguas bonasque artes obsedit, ubique referentis. Scilicet primi typographi, homines elegantis literaturæ plane rudes, inventum suum, quoad ejus fieri poterat, celantes, ne lucrum inde speratum ab aliis sibi præriperetur, inconsultis doctioribus, quorum tum parva admodum seges erat, nubem plerumque pro Junone amplexi sunt, & ex tam immensa præstantissimorum operum, quæ id temporis in variis Bibliothecis latebant, copia sæpenumero futiles & levioris vel nullius momenti libros elegerunt, in quibus prima tyrocinii rudimenta ponerent, suo tantum judicio usi, ne arcanum proderetur. Et hæc præcipua tantæ eorum raritatis causa mihi esse videtur, quod postea in tam fœcundo optimorum authorum proventu neglecti sint asperi & squalidi hi libri, in obscuros

ſcuros projecti angulos, gliribusque & tineis in ſapidiſſimum pabulum relicti. Servandæ tamen ſunt & quovis ſtudio colligendæ paucæ iſtæ venerandæ vetuſtatis reliquiæ in nobiliſſimæ artis gloriam, ipſa ſua incomta ruditate jucundum oculis ſpectaculum præbentes. Nihil eſt ſimul & inventum & perfectum (*l*). Rudia ſunt plerumque initia artium, quæ paulatim magis magisque excultæ & ornatæ, ad ſummum tandem perveniunt. Sic de pictoribus vetuſtis Ælianus (*m*): ὁτε ὑπηρχετο ἡ γραφικη τεχνη, και ἠν τροπον ϊινα ἐν γαλαξι, καὶ ἐν σπαργανοις, ὑτως ἀρα ἀτεχνως ἐικαζον τα ζωα, ὡςε ἐπιγραφειν ἀυτοις τους γραφεας, τουτο βους, ἐκεινο ἱππος, τουτο δενδρον. Interprete Juſto Vultejo: *Quum ars pingendi jam ortum duceret, & quodammodo in lacte faſciisque verſaretur, adeo rudi & impolito ſtylo depinxerunt animantia, ut adſcribere ad ea pictores neceſſe eſſet: hoc eſt bos, illud equus, hoc arbor.* Cæterum non poſſum non mirari, eo demum tempore, quo penitus fere bonæ literæ jacebant neglectæ & proſtratæ, ac grandis barbaries orbem ſubegerat, nobiliſſimam imprimendorum libro-

(*l*) Cicero de Claris oratoribus Cap. 18.

(*m*) Var. Hiſt. Lib. X. Cap. X. cf. Schefferi & Kuhnii notas in h. l. p. 505. edit. Argent. 1685.

librorum artem eſſe excogitatam, cum olim excellentiſſima magno numero floruerint ingenia artibus inveniendis, incognitis proferendis, præclarisque operibus fingendis aptiſſima. Parum certe ab hujus rei inventione abfuiſſe mihi videntur Juſtini Imperatoris miniſtri. Ita enim de iis Procopius Cæſarienſis (*n*), cujus verba brevitatis ſtudio ex Latina ſaltim verſione Nicolai Alemanni dabimus: *Juſtinus capeſſivit imperium, ſenex jam licet capularis, & quod Romanis antehac non evenit, adeo literarum expers, &, quod dicitur, analphabetus, ut, cum ſui ſoleat nominis apices libellis indere princeps, cum quid imperat faciundum, ipſe neque impe-*

(*n*) in Anecdotis ſive Hiſtoria Arcana. f. 28. 29. edit. Lugdun. 1623. Adjicienda heic omnino ſunt, quæ Martinus Cruſius in Germano-Græciæ Lib. IV. f. 158. habet: Ageſilaus (ut eſt in Laconicis Plutarchi Apophthegm.) in ſiniſtræ manus vola νικην (nomen Victoriæ) inſcripſit, inverſis literis, & poſtea jecinori victimæ impreſſit, ac mox militibus oſtendit, jubens animoſos eſſe, tanquam Diis victoriam præſignificantibus. Hoc erat tenue quoddam typographiæ principium, ſed nemo tunc eam rem intellexit, nec cogitatione perſecutus fuit. **GOtt wolts dazumahl nicht geben.** Germanis ea laus aſſervata fuit, ut in tanta Turcarum vaſtatione boni libri Græci conſervarentur (Aldo præclare his excudendis merente) & Latinæ quoque ab interitu vindicarentur, omnesque artes & diſciplinæ cum veræ religionis cognitione reſtituerentur.

perare, neque compos esse posset rerum gerendarum. Verum ut aliquod Imperatoris manus extaret argumentum, a magistratu, qui id muneris habet, excogitatum hoc est. Tabellæ ligneæ perpolitæ formam quatuor literarum, quæ legi Latine possent, incidendam curant, eaque libello imposita, calamus colore imbutus, quo scribere mos est Imperatoribus, huic principi tradebatur in manum, quam alii prehensantes ducebant, circumagebantque calamum per quatuor illas literarum formas (ἐς των τετ]αρων γραμμα]ων τον τυπον) *nempe singulas tabellæ incisuras, atque ita demum iis ab Imperatore literis reportatis recedebant.* Diversa equidem erat hæc literas ducendi ratio a typographica arte, viam tamen faciliorem ea ad hanc munire, ulterius cogitantibus, potuisset: quod & de nummorum cudendorum more sigillorumque usu dixerim. Sed ita fuit in fatis, ut ultimis demum temporibus utilissima ars cœlitus quasi demitteretur, in cujus inventorum laudem hac occasione subjungo Petri Guntheri (*o*) *carmen.* Mar-

(*o*. Præmissum est hoc carmen Dialogo Apologetico fratris Wigandi Wirt contra Wesalianicam perfidiam, atque ordinis fratrum prædicatorum persecutores, Oppenhemii absque anni indicio in 4. excuso, cui corrigendo præfuit dictus Guntherus, ludi literarii Oppenheimensis magister.

Martia Romanis Germania clara triumphis
Bello, armis, animo, nobilitate potens.
Cui favet ingenio Pallas, cui pectora Mavors
Fortia victrici dexteritate dedit.
Quodque acri passim studio sibi vendicat orbis,
Hoc se Germanus gaudet habere simul.
Nec prius inventas aliis hic excolit artes
Ingenio vafro sollicitaque manu.
Et nova Dedaleo concinnat acumine mentis
Miraturque suum sæpius auctor opus.
Primus hic ære notas plumboque incudere chartis
Instituit, calamo non agitante manum.
Primus hic incisis componere rite metallum
Litterulis docuit, compositumque premit.
Hic ubi consuescunt vigilatum ferre laborem
Chalcographi instantes, turba operosa nimis:

Hic

Hic partita simul sua quisque negocia tractat,
Is componit, at hic corrigit, ille premit.
Nec mora, nulla quies, nulla est cessatio, fervet
Semper continuæ sedulitatis opus.
Intendunt nervos, irritanturque vicissim,
Inque vicem stimulant alter in alterius
Atque operas inter quamvis magis illa fatigat,
Quæ cupiat mendis emaculare libros:
Attamen illa sua (quodcunque est) fallitur arte,
Et studio proprio raro nitere potest (*p*).

(*p*) Reliqua septem disticha missa facio, cum in iis poëta tantum erratorum in hac dialogi editione commissorum excusationem afferat.

II.

De vita moribus & Scriptis Marsilii Ficini (*) *Commentatio.*

SUMMARIUM.

Ficini annus diesque natalis, parentes, & de iis quædam singularia. §. 1. Felicitas seculi, quo vixit. §. 2. Cosmi Medicis beneficia in ipsum adhuc juvenem profusa. §. 3. Præceptores, genus scribendi. §. 4. Studia, quibus operam dedit. §. 5. Diligentia. §. 6. Scripta juvenilia. §. 7. Patroni Medices. §. 8. 9. Continentia animi, & mens paucis contenta. §. 10. Officia, quibus functus est. §. 11. 12. Familiares & auditores. §. 13. Honor, ipsi a Germanis habitus. §. 14. Favor Principum, virorumque illustrium, quo gavisus est. §. 15. Rusticatio & secessus literarius. §. 16. Staturà, & corpus imbecillum, morbisque sæpe vexatum. Item temperamentum. §. 17. Mores: & quidem primo virtutes. §. 18. Nævi dein & vitia. §. 19. Immodicus Platonis

(*) Vitam Ficini Dominicum Mellinum descripsisse memorat Alexander Natalis in Histor. Eccles. Tom. VIII. f. 182. At ea rarius obvia est, & hactenus a me frustra quæsita.

tonis amor, & abſona quædam ejus dicta & facta, obſcuritas item in ſcribendo. §. 20. An Pandectarum Florentinarum inventioni interfuerit? §. 21. Scripta Ficini, & ſpeciatim Platonis verſio. §. 22. 23. Plotini, Theophraſti, Synaſii, Pſelli aliorumque translationes. §. 24. Epiſtolæ. §. 25. Brevis omnium ejus operum conſpectus. §. 26. Libri promiſſi & inediti. §. 27. Mors & Epitaphium. §. 28. Apparitio poſt mortem. §. 29. Elogia. §. 30.

§. 1.

MAgnum inter eruditos ſeculi XV. quo literarum ſtudia, antehac depreſſa atque afflicta, in Italia iterum caput erigere cœperunt, nomen habet Marſilius Ficinus, philoſophiæ Platonicæ ſuo ævo inſtaurator, præclara eruditione ac doctrina vir, de cujus vita, moribus rebusque geſtis brevi hac commentatione, bona, ut ſpero, cum Lectoris venia, agere animus eſt. Omnia vero, quæ a nobis collecta ſunt, ex ipſis potiſſimum ejus ſcriptis petita eſſe videbis.

Marſilius Ficinus (*a*) Florentinus lucem hanc primum adſpexit A. R. S. MCCCCXXXIII. d. 19. Oct. honeſtis parentibus progenitus (*b*), patre medico & chirurgiæ præcipue perito, Coſmi, primi celſiſſimæ familiæ Mediceæ Statoris Archiatro (*c*), matre Alexandra (*d*): de quibus hæc, quorum memoriam filius apud poſteros extare voluit, ex ipſius epiſtolis excerpere juvat. Sed penes autorem fides eſto. Scilicet de patre ſequentia ad Franciſcum Mareſcalchum Ferrarienſem (*e*) perſcribit: Pater meus Ficinus Chirurgicus Florentiæ,„ ſuo ſeculo ſingularis ductus olim fuit a„ ruſtico

(a) An cognomen ſuum ex Fighinio, (ubi cum ipſum Marſilium annis juvenilibus, tum patrem ejus aliquamdiu habitaſſe ex illius epiſtolis perſpicio) traxerit, dicere non habeo. Fighinium autem unum idemque oppidum cum Ficino eſſe ſuſpicor, quam urbem Florentinos A. 1298. condidiſſe tradit Raphael Volaterranus in Comment. Rerum Urbanarum f. 54. edit. Baſil. 1530.

(*b*) Diem annumque natalem ſuum ipſe Ficinus notavit Epiſtolarum Lib. IX. fol. 162. (utor autem editione Veneta A. 1495. fol.) quin & horam nativitatis ibidem addidit, eamque unam ſupra vigeſimam, juxta computationem Italis ſolennem, fuiſſe ex matris verbis ſe conjicere meminit. Deſignavit quoque l. c. aſtrorum ſitum nativitatis ſuæ tempore.

(*c*) Epiſt. Lib. I. f. 21.
(*d*) Epiſt. L. I. f. 5.
(*e*) Epiſt. L. I. f. 21.

rustico quodam nomine Pasquino ad cu-„
randum filium ejus Thomam caput gra-„
vissime vulneratum. Medicus inspecto in-„
curabili vulnere puerum paulo post pro-„
cul dubio periturum existimans recessit,„
idem tanquam non rediturus. Parentes„
infirmi a Medico destituti divam Mariam„
pro nati sanitate supplices obsecrarunt.„
Igitur eadem, qua illi orabant, hora Fi-„
cino in itinere sub quercu vel oscitanti vel„
certe levissime dormienti mulier quædam„
visa est aspectu admodum veneranda, ita„
eum compellans: Quid ingratus erga„
Deum es Ficine? Quæ ab eo gratis acce-„
pisti, non das gratis. Respondit ille: pa-„
nem do quotidie mendicantibus. Sub-„
junxit illa: artis quoque tuæ munera egen-„
tibus abunde largire. Post triduum re-„
diit ad Medicum rusticus ille orans, ut ad„
filium curandum reverteretur: quod qui-„
dem valde miratus est Ficinus; nam obiis-„
se illum arbitrabatur. Accessit gratis tum„
præterito somnio, tum voto parentum„
admonitus. Narravit enim rusticus,„
quæ vota & qua hora fecisset. Denique„
puer præter spem Medici artemve meden-„
di sanus evasit. Ex eo tempore Ficinus sæ-„
pe pro salute eorum, qui curæ suæ com-„

 missi

„ missi sunt, vota Mariæ fecit, feliciterque „ successit.

De matre vero & avis hisce ad Matthæum Corsinum (*f*) utitur verbis: „ Alexandra „ mater mea nata est ex patre Joanne & ma- „ tre Angela. Alexandra Fighini erat, Jo- „ annes Juvarchii oppido: Angela vero Flo- „ rentiæ. Hæc ad Joannem & Alexandram „ scripsit, se bene valere, ac die sequenti re- „ dituram: illi lectis literis & nocte facta „ dormientes Angelum viderunt eadem hora „ ambo. Alexandræ quidem in vestibulo „ domus apparuit, & cum filia matri tan- „ dem revertenti congratularetur, mater „ filiæ amplexus effugiens, Vale, ait, & da „ operam, ut pro me Sacerdotes Deum „ orent. Joanni autem inquit: O quantum „ fortunam tuam doleo mi Joannes! vale, „ & jube pro me Deum orari. Repente „ ambo iis visis excitati exclamaverunt, eam „ mortuam judicantes. Florentiam mise- „ runt: renunciatum est, illam ea nocte ex „ hac vita migrasse. Miraris hæc, Corsine, „ pergit ibidem Ficinus. Audi & aliud æque „ mirandum. Mater mea filium statim na- „ tum nutrici rusticæ tradidit. Decima septi- ma

(*f*) Epist. L. I. f. 5.

mą inde die dormiens meridie videtur„ ipſa ſibi maxima cordis anxietate premi, „ atque a matre ſua jam pridem mortua ſub-„ levari, dicente: noli te affli&are filia. Se-„ quenti die ruſtici ad eam filium a nutrice„ ſuffocatum referunt. Mitto, quod ſomni-„ ans prævidit futurum mariti ejus Ficini me-„ dici caſum ex equo, & locum, ubi caſu-„ rus erat, & ſingula mitto & alia multa.„ Utrumque hunc Marſilii parentum An. MCCCCLXXV. d. 4. Dec. in rebus humanis adhuc fuiſſe, ex ejus epiſtolis (*g*) compertum habeo: tum enim Franciſcus Cardinalis Senenſis pro noſtro illiusque annoſis parentibus a Summo Pontifice jubilæi gratiam ſe impetraſſe ſcripſit. Immo matrem A. 1493. tum octuagenariam, adhuc vixiſſe, ipſe refert filius (*h*).

§. 2.

Natus igitur eſt Ficinus eo ſeculo, quo immanis illa & horrida barbaries, quæ literas bonasque artes obſederat, Græcorum præſertim exulum opera feliciter diſpelli cœpit. Hinc ipſe fortunatum illud ævum ſic

(*g*) Epiſt. L. I. f. 36.
(*h*) Epiſt. L. XII. f. 192.

ſic (*i*) celebrat: „Quæ poëtæ quondam de „ſeculis quatuor cecinerunt, plumbeo, fer„reo, argenteo, aureo: Plato noſter in li„bris de Rep. ad quatuor hominum inge„nia transtulit, diſputans, aliis hominum „ingeniis plumbum quoddam, aliis ferrum, „aliis argentum, aliis aurum naturaliter in„ſitum. Si quod igitur ſeculum appellan„dum nobis eſt aureum, illud eſt procul du„bio tale, quod aurea paſſim ingenia pro„fert. Id autem eſſe noſtrum hoc ſeculum „minime dubitabit, qui præclara ſeculi hu„jus inventa conſiderare voluerit. Hoc „enim ſeculum tanquam aureum liberales „diſciplinas ferme jam extinctas reduxit in „lucem, Grammaticam, Poëſin, Oratoriam, „Picturam, Sculpturam, Architecturam; „Muſicam, antiquum ad Orphicam lyram „carminum cantum: idque Florentiæ &c. Cumprimis vero in maxima ſeculi hujus felicitatis parte ponendum eſſe arbitror divinum illud artis typographicæ inventum, quo tot ſcriptis immortalitate digniſſimis, lux & vita obſtetricantibus præcipue Germanis auſpicato reſtituta eſt: quod gratus quoque agnovit Marſilius, teſtis συγχρονος adeoque claſſicus

(*i*) Epiſt. L. XI. f. 186.

classicus, pro gente nostra (*k*), cui hæc gloria nullo modo eripi poterit, ita pronuncians: *In Germania temporibus nostris imprimendorum librorum inventa sunt instrumenta:*

(*k*) l. c. Honorem hunc, quod in transcursu moneo, Germaniæ nostræ habuerunt etiam alii exteri, quorum, utpote a partium studio hic alienorum, testimonia nobis gravia acceptaque esse debent. Belgæ certe, licet pro gloria hac Harlemensibus suis vendicanda speciosis haud destituantur argumentis, paucorum extraneorum calculum suffragiumque meruerunt. Ipse Naudæus, at quantus vir! Addit. a l'Histoire du Roy Louis XI. p. 120. edit. recentissimæ. lectis jam Hadriani Junii aliorumque hac de re disquisitionibus, a partibus nostris stare non veretur, sententiam suam plurium eruditorum auctoritate muniens. Producemus & nos hac occasione nonnullos exteros, pro gente nostra pugnantes, ab aliis, quod ego quidem sciam, hactenus neglectos. En verba Hieronymi Nigri Veneti, Canonici & JCti Patavini (pag. 57. Epistolarum Orationumque Patavii 1579. in 4. edit.): *Quis nesciat, tormenta bellica, quibus nostri utuntur exercitus, & impressorum librorum artem, duo stupenda rerum miracula, quæ veteres nostri nunquam somniarunt, Germanicum inventum fuisse?* Cujus judicium etiam sequitur sublimis ingenii vir Octavius Ferrarius (pag. 249. Operum variorum, Wolfenbuttelii curante summe venerando Abbate Jo. Fabricio 1711. editorum Tom. I.) *Præsto est*, inquiens, *innoxium Germaniæ munus, quo ne majus quidem optare a superis possimus, munus superis ipsis invidendum, ipsa si dicere licet æternitate fraudata. Hoc est typographiæ beneficium, ingeniorum vita ac literarum tutela, mora præcipitis ævi, adversus oblivionem ac vetustatis injurias fortissimum pharmacum &c.* Huic jungimus

tabulæ præterea, quibus hora, ut ita dixerim, una per omne ſeculum tota cœli facies aperitur. Accedit, quod tum Florentiæ præſertim Domus

gimus Stephanum Forcatulum JCtum Gallum, quem, licet alias haud raro ſplendide nugetur, vera hac in re dixiſſe tot eruditiſſimorum virorum conſenſus comprobat. Non enim ſemper mentiuntur Cretenſes. Ita autem ille Lib. IV. de Gallorum Imperio & Philoſophia p. 283. *Germanorum gloriam paulo ſuperiore ſeculo vehementer extulit ac dilatavit fructuoſa ſolertia clariſſimorum inventorum, quæ olim divinitatem quibusdam mortalibus communi gentium conſenſione adſcripſit. -- Nec vero dubium eſt, ſuperatam rerum naturæ fere munificentiam excogitata librorum typis excudendorum ratione Moguntiæ a Joanne Gutembergio equite: cujus inventum nullo vitæ miraculo, ſi verùm fatemur, poſtponendum ne novem quidem Muſæ æquabunt, licet cuilibet ſuæ artis diſciplinæve inſtitutionem veteres aſſignaverint &c.* Nec Celeberrimus Maittaire in Annal. Typogr. p. 8. 31. 36. &c. Germanis inventæ artis gloriam denegat. Non poſſum vero, quin adhuc ejus rei teſtem laudem omni exceptione majorem, non quidem extraneum, ſed domeſticum, Imperatorem videlicet glorioſiſſimæ memoriæ, Maximilianum I. quem Philib. Pirkheimerus in Dedic. commentarii de ratione ſcribendæ hiſtoriæ p. 51. inter bellicoſos Imperatores doctiſſimum, & inter doctos bellicoſiſſimum nominat. Is in privilegio, editioni Livii Moguntinæ A. 1518. in fol. præfixo, ita Joannem Schefferum, Petri filium, & Jo. Fauſti nepotem, compellat: *Cum, ſicut docti & moniti ſumus fide dignorum teſtimonio, ingenioſum calcographiæ authore avo tuo inventum felicibus incrementis in univerſum orbem promanaverit -- proinde volentes tibi, tum ob avum tuum, omni vel ob hoc divinum inventum ſuum favore & commendatione dignum, tum pro damni tui recupe-*

Domus Medicea literas atque literatos mira complexa fuerit benevolentia, iisque excitandis, fovendis ac provehendis maximopere ſtuduerit. Æternis idcirco faſtis mandanda ſunt magna Coſmi potiſſimum & Laurentii nomina, qui regiis ſumtibus incomparabilem inſtruxere Bibliothecam, eamque theſauris pretioſiſſimis exornatam, & libris undique, ex ipſa etiam Græcia, conquiſitis refertam publico dicavere uſui. Paulus Jovius (†) ejus his verbis meminit: *Hanc Coſmus inſtituerat, auxerat Petrus, & Laurentius poſtremo, tota pene Græcia rariſſimis libris ſpoliata, expletisque tandem ſtudioſorum deſideriis magna ſui fama claritateque condiderat.* Speciatim Laurentius tanto librorum colli-

cuperatione - opportuno remedio ſuccurrere - inhibemus, ne Titum Livium &c. conf. ibidem Eraſmi Roterd. præfationem, & Nicolai Carbachii poſtfationem. Sibilo certe excipiendi ſunt Pomponius Lætus & Matthæus Lunenſis, qui artis hujus autorem Saturnum extitiſſe perhibent. vid. G. Naudæum l. c. p. 106. Ridiculus quoque eſt Antonius del Corno, qui typographiam a Pamphilio Caſtaldi, Poëta Feltrienſi, inventam fuiſſe nugatur in Memoire Iſtoriche di Feltre. vid. Neuer Bücher-Saal. vol. I. p. 643.

(†) Hiſtoriarum ſui temporis Lib. I. p. 14. edit. Venetæ 1566. in 4. Brevem celeberrimæ hujus bibliothecæ hiſtoriam tradidit vir doctus, qui nuper adeo vernacula lingua Petri Lambecii vitam deſcripſit, pag. 42. ſqq.

colligendorum flagravit desiderio, ut majus illud esse nequierit. Audiamus de eo Nicolaum Leonicenum, qui ita Angelum Politianum (††) essatur: *Laurentius Medices, maximus hac tempestate studiorum patronus, missis per universum terrarum orbem nunciis, in omni disciplinarum genere libros summa ope conquirit, nulli sumtui parcit, quo tibi ac reliquis praeclaris ingeniis bonarum artium studia aemulantibus instrumenta abundantissima paret. Audivi te referente vocem illam praeclaram ex Laurentii ore prodiisse: optare tanta sibi abs te ac Pico nostro ad libros emendos praestari incitamenta, ut tandem deficientibus sumtibus totam suppellectilem oppignorare cogatur.* Idem ille ad ultimum usque halitum isto in literas affectu constanter usus est. Discimus id ex voce, quam inter extremas praeclarissimam edidit. *Advocaverat*, scribit Philippus Wannemakerus (†††), *eximium corculum Joan. Picum, illum mirandulae comitem, ut iterum ei liceret frui divino isto animo, priusquam naturae satisfaceret: nam gravissimo & supremo morbo laborabat. Advenit, & simul cum*

(††) In Libro de Plinii & aliorum Medicorum erroribus, Basil. 1529. in 4. excuso, pag. 1.

(†††) In Triumpho Litteratorum p. 97. conf. Angeli Politiani Epistol. Lib. IV. pag. 130. & 132.

cum Politiano lecto adsedit. Post varia colloquia, Dux: O mei! inquit, utinam summus ille Deus ad hoc tantum me reservasset, ut Bibliothecam vestram absolverem. O desiderium! extruebat eam, & pene finierat, in ipso Florentiæ civitatis meditullio. Sed desiit & simul virtus & fortuna suæ gentis in aliquot annos. Nam pulsi Medicei, & literarum iste thesaurus (heu furor!) & omnis illorum memoria ab infelici populari statu deleta. Hæc Wannemakerus. Marsilius quoque noster, Laurentio fatis functo, apportatos esse adhuc libros, quos coëmi curaverat in Græcia, testis est in literis ad Martinum Uranium An. 1492. 3. Aug. scriptis (††††) *Post discessum ex Italia tuum advecti sunt e Græcia mox ad magnanimum Petrum Medicem libri multi, ex quam plurimis electi nuper electore Lascari Græco admodum elegante pro regia illa bibliotheca jam pridem a magno Laurentio feliciter instituta. Ego autem inter multa*

(††††) Epist. Lib. XI. f. 182. Laudes Prosapiæ Mediceæ, cumprimis Laurentii, & Bibliothecæ ab ipso instructæ, prolixe decantat Joannes Lascaris Græcus in epistola ad Petrum Medicem, bonæ frugis plenissima, editioni Anthologiæ Epigrammatum Græcorum rarissimæ, quæ Florentiæ A. 1494. in 4. prodiit, subjuncta, quam jure meritoque integram Annal. Typogr. Tom. I. p. 271. seq. Celeb. Maittaire inseruit.

multa, ut soleo, semper inprimis legi Platonica, primaque inter hæc commentaria Procli in sex Platonis de Rep. libros principiumque septimi &c. Felices vero illos, imo terque quaterque beatos, quibus tum hisce cimeliis, hisce egregiis ad eruditionem acquirendam subsidiis & adjumentis affatim uti licuit!

§. 3.

Bona indoles & ingenium ad summa quæque a natura fautrice effictum in teneris annis Marsilio nostro favorem Cosmi, incomparabilis illius literarum literatorumque Patroni, conciliavit, qui in ipsum, dum viveret, indulgentissime contulit omnia. Fuit hic, ut verbis Plinii (*l*) utar, vir optimus, & inter præcipua seculi ornamenta numerandus, coluit studia, studiosos amavit, fovit, provexit, multorum, qui aliqua composuerunt, portus, sinus, præmium, omnium exemplum, ipsarum denique literarum jam senescentium reductor ac reformator. Domum suam recitantibus præbuit, nec eruditis defuit unquam. Neque vero in ingratum

(*l*) Hoc encomio ornat Plinius Tittinium Capitonem Epist. L. VIII. num. 12.

gratum ceciderunt beneficia, a Cofmo largiter in Ficinum profufa: illorum enim memoriam nonnifi cum vita ipfa depofuit. Ifto curante, fumtusque præbente munifice, puer doctiffimorum virorum difciplinæ traditur, ingenuisque artibus inftructus fuit. Ejus potiffimum aufpiciis juveni inftillata funt Platonis præcepta ac dogmata, quæ dein in omni vita fummo nifu tuitus, ferventiffimoque ftudio omnium animis infinuare conatus eft. Ipfum Marfilium idoneum, gravem, gratumque hujus rei producam teftem. Is ita ad Laurentium Medicem in dedicatione Plotini, a fe Latine redditi & obfervationibus illuftrati: *Magnus Cofmus Senatus confulto Patriæ Pater, quo tempore concilium inter Græcos atque Latinos fub Eugenio Pontifice Florentiæ tractabatur, Philofophum Græcum nomine Gemiftum, cognomine Plethonem, quafi Platonem alterum de myfteriis Platonis difputantem frequenter audivit E cujus ore ferventi fic afflatus eft protinus, fic animatus, ut inde Academiam quandam alta mente conceperit, hanc opportuno primum tempore pariturus. Deinde dum conceptum tantum magnus ille Medices quodammodo parturiret; me electiffimi medici fui Ficini filium adhuc puerum tanto operi deftinavit. Ad hoc ipfum*

ipſum educavit indies. Operam præterea dedit, ut omnes non ſolum Platonis, ſed etiam Plotini libros Græcos haberem &c. Hinc noſter Coſmum alterum ſuum parentem vocavit, in præfatione librorum de vita. *Ego*, inquiens: *Sacerdos minimus, patres habui duos, Ficinum Medicum, Coſmum Medicen: ex illo natus ſum, ex iſto renatus: ille quidem me Galieno tum medico tum Platonico commendavit: hic autem divino conſecravit me Platoni. Et hic ſimiliter atque ille Marſilium Medico deſtinavit: Galienus quidem corporum, Plato vero medicus animorum.* Fallitur ergo, quod ὡς ἐν παρόδῳ obſervo, Henricus Wharton, qui in Appendice ad Hiſtoriam Literariam Scriptorum Eccleſiaſticorum Guil. Cavei fol. 112. Marſilium Laurentii Medicis ſumtu literis excultum eſſe tradit (*m*).

§. 4.

In Grammatica Præceptores habuit Lucam Geminianenſem & Comandum (*n*), quem poſteriorem Wharton l. c. Commodum vocat: neſcio, an rectius. Priorem in

(*m*) Hoc ante Whartonum etiam Janus Jac. Boiſſardus in Jcon. virorum doctrina illuſtrium. P. I. p. 155. retulit.

(*n*) Epiſt. L. I. f. 18.

in epiſtola ad Matthæum Palmerium his prædicat verbis : *Huic ego tantum debeo, quantum loqui ex arte præſtantius eſt, quam caſu verba inania fundere.* Dicendi tamen ſcribendive ratione non ſemper uſus eſt noſter adeo terſa ac eleganti, ut quibusvis delicatulis cenſoribus ex omni parte ſatisfaceret. Ludovicus certe Vives, politiſſimæ doctrinæ vir, dictionem ejus invenuſtam & moleſtam nominat. Nec diffiteor, illius ſermonem nonnunquam affectata quadam obſcuritate involutum eſſe, ac a linguæ Romanæ caſtimonia & nitore aliquantulum abhorrere. Sed in ipſis forte rebus illius obſcuritatis cauſa quærenda eſt. Platoni unice addictus erat Marſilius, hunc habebat in deliciis, atque animo toto effuſiſſime complectebatur. Omnes ejus ſcriptiones, epiſtolæ, libri decreta Platonica venerantur & ſpirant. Hæc autem quam fuerint ſæpe tenebricoſa atque intorta, nemo ignorat, niſi qui nihil novit.

§. 5.

Præter ſtudium philoſophiæ, cujus amore totus, quantuluscunque fuit, incaluerat noſter, amavit quoque ac excoluit medendi artem ſcientiamque diviniorem, quam

 theo-

theologiam vocamus. Muſicæ etiam nonnihil operæ impendit, citharaque, blanda ſonante carmina, ſæpiuſcule uſus eſt ad animum laboribus curiſque fractum ſuaviter reficiendum, pellendamque mœſto de pectore ægritudinem. De his Marſilii ſtudiis teſtimonia quædam ex ipſius epiſtolis petamus. Lib. I. fol. 21. ad Thomam Valorium de nobilitate & utilitate medicinæ pluribus agit, ſubque finem earum literarum Hieronymum Amatium comitem ſuum in medicinæ citharæque ſtudio valde jucundum appellat. In Epiſtola ad Antonium Caniſianum ſcripta fol. 24. ſeq. rationem reddit, cur tam frequenter medicinæ & muſicæ ſtudia miſceat, ibique præter alia, *Ego autem,* inquit, *eo conſilio poſt theologiæ vel medicinæ ſtudia gravioribus fidibus cantibusque frequenter incumbo, ut cætera ſenſuum oblectamenta penitus negligam, moleſtias animæ corporisque expellam, mentem ad ſublimia Deumque pro viribus erigam, autoritate Mercurii Platonisque fretus, qui muſicam nobis a Deo conceſſam dicunt, ad domandum corpus, temperandum animum, Deumque laudandum (o).* *§. 6.*

(o) cf. præterea Epiſt. L. I. f. 37. L. III. f. 70. L. V. f. 100. artis muſicæ, literis conjunctiſſimæ, deſiderium a Marſilio etiam Laurentio Medici inſtillatum fuiſſe ſcribit Steph. Forcatulus de Gallorum Imperio & Philoſ. L. IV. p. 232.

§. 6.

Egregiis igitur animi dotibus liberalique Cosmi Medicis benevolentia ita usus est, ut totum se daret literis, & enixa diligentia præstantissimas solidioris doctrinæ opes sibi conquireret. Indefessam & stupendam ejus industriam loquuntur tot scripta, ab ipso elucubrata, de quibus posthac dicendi erit occasio. Videlicet nihil pretiosius æstimabat tempore: cujus jacturam maximam & gravissimam judicare consuevit. Testis est hujus rei epistola, ad Laurentium Medicem (p) exarata, qua ipsi temporis parsimoniam etiam atque etiam commendat. Ibi inter cætera: *In hac mea infirmitate* (tum enim ex incommoda valetudine emerserat) *nihil acrius animum affligebat, quam inutiliter transacti temporis recordatio: nihil rursus restabat, quod me aliquantum consolaretur præter eorum memoriam, quæ didiceram, quamvis non multa didicerim. Solo enim divino veritatis pabulo revera divinus animus oblectatur, alitur, augetur: cætera volantium nugarum deliramenta immortalem non implent mentem, naturali quodam instinctu æterna & immensa poscentem. Obsecro te igitur, carissime mi patrone, per æternum Deum, ut pretiosissimum*

(p) Epist. L. I. f. 22.

ſimum temporis hujus quam breviſſimi minimum parce prudenterque expendas, ne quando fruſtra te prodigalitatis irreparabilisque jacturæ pœniteat. Jactura temporis Theophraſtum annos octuaginta natum frequenter deducebat ad lacrymas: jactura temporis magnum Coſmum natum annos plures quam ſeptuaginta ſæpe me præſente graviter ſuſpirare coëgit, &c. Aurea ſunt iſthæc verba, digna, quæ decies legantur & relegantur, animoque penitus inſculpantur!

§. 7.

Hac autem cura & ſedulitate id effecit, ut in eo adhuc juvene literæ eſſent plurimæ, præcocibusque ingeniis jure quodam ſuo accenſeri mereretur. Nec deſunt eruditionis ſpecimina, quæ ab eo adoleſcente fuerunt profecta. *Argonautica*, ſcribit ad Martinum Uranium (q), *& hymnos Orphei & Homeri atque Procli, theologiamque Heſſiodi, quæ adoleſcens, neſcio quomodo, ad verbum mihi ſoli transtuli, quemadmodum tu nuper hoſpes apud me vidiſti, edere nunquam placuit, ne forte lectores ad priſcum deorum dæmonumque cultum jamdiu merito reprobatum revocare viderer: quantum enim Pythagoricis quondam curæ*

(q) Epiſt. L. XI. f. 180.

curæ fuit, ne divina in vulgus ederent, tanta mihi semper cura fuit, non divulgare profana, adeo ut neque commentariolis in Lucretium meis, quæ puer adhuc, nescio quomodo, commentabar, deinde pepercerim. Hæc enim sicut & Plato tragœdias elegiasque suas Vulcano dedi. Maturior enim ætas exquisitiusque examen, ut inquit Plato, sæpe damnat, quæ levitas juvenilis vel temere credidit, vel saltem, ut par erat, reprobare nescivit. Misit tamen simul Marsilius cum hac epistola Uranio quædam Orphei carmina, a se Latinis versibus heroicis expressa, quæ tutiora esse judicavit. Alius etiam operis, a se juvene compositi, meminit in literis ad Philippum Valorem A. 1491. d. 5. Nov. datis, his verbis: *Anno salutis humanæ MCCCCLVI. quo ego quidem annos ætatis agebam tres atque viginti, tu vero natus es, primitias studiorum meorum auspicatus sum a libris quatuor institutionum ad Platonicam disciplinam: ad quas quidem componendas adhortatus est Christophorus Landinus amicissimus mihi, vir doctissimus. Cum autem ipse & Cosmus Medices pellegissent eas, probaverunt quidem, sed ut penes me servarem consuluerunt, quoad Græcis literis erudirer, Platonicaque tandem ex suis fontibus haurirem. Eas enim partim fortuita quadam inventione,*

partim Platonicorum quorundam Latinorum lectione adjutus effeceram. Platonem deinde Platonicosque, Græcos aggressus, institutiones illas paulatim libris sequentibus emendavi. Neque tamen librum ipsum placuit abolere, quem tanquam liberum primogenitum meum eo anno genueram, quo tu natus es &c. (r) Liber quoque ejus de voluptate hac ornatus est coronide: *Marsilii Ficini Florentini liber de voluptate absolutus est Figini 3. Kalendas Januarias MCCCCLVII. anno ætatis suæ XXIIII.* Juvat ex hujus opusculi præfamine ad Antonium Canisianum, Civem Florentinum, paucula decerpere, ut inde, quibus deliciis juventutem suam oblectare consueverit, constet: *Memini, cum adessem una tecum in campo Litano vestro, & cum regionis illius præcipua amœnitate, tum variorum pomorum, quibus ea villa inprimis abundat, suavitate duceremur, nos in voluptatis disputationem incidisse, quam ipse a me requisisti, ut, cum primum daretur otium, literis traderem. Hoc ergo ad te de voluptate opusculum, ut primum Figinum redii, summa ipse cum voluptate conscripsi.*

§. 9.

(r) Epist. L. XI. f. 177.

§. 8.

Ob virtutem itaque & eruditionem ſuam Ficinus perpetuo Mediceæ Domus favore gaviſus fuit. De beneficiis, a Coſmo ipſi puero exhibitis, jam ſuperius §. 3. actum eſt: nunc alia memoranda erunt. Montem Vechium ab eo ſibi donatum in epiſtola ad Gregorium Epiphanium Sacerdotem (*s*) gratus profitetur Marſilius. Familiariſſime præterea illo utebatur idem Muſageta. *Nemo magno Coſmo me familiarior fuit nemo carior:* ſcribit noſter ad Nicolaum Micheloctium (*t*): & ad Laurentium Medicem (*u*): Ego una cum illo (Coſmo) annos plures „ quam duodecim feliciter philoſophatus „ ſum: tam acutus erat in diſputando, quam „ prudens & fortis in gubernando. Multum „ equidem Platoni noſtro debeo, ſed Coſmo „ non minus me debere fateor. Quam enim „ virtutum ideam Plato ſemel mihi monſtra- „ verat, eam quotidie Coſmus agebat — „ Solonem Philoſophum imitatus cum per „ omnem vitam vel in ſummis negotiis phi- „ loſophatus eſſet, illis tamen diebus, quibus „ ex hac umbra migravit ad lucem, quam „ maxime philoſophabatur. Itaque poſt- „

 quam

(*s*) Epiſt. L. I. f. 6. L. VII. f. 131.
(*t*) L. I. f. 9. (*u*) l. c. f. 23.

„quam Platonis librum de uno rerum prin„cipio ac de ſummo bono legimus, ſicut tu „noſti, qui aderas, paulo poſt deceſſit, tan„quam eo ipſo bono, quod diſputatione gu„ſtaverat, reipſa abunde jam potiturus. En ipſas Coſmi literas, benevolentiæ in Marſilium teſtes (*x*): „Contuli heri me in agrum „Charegium, non agri ſed animi colendi „gratia. Veni ad nos Marſili quam primum, „Fer tecum Platonis noſtri librum de ſum„mo bono, quem te iſthic arbitror jam e „Græca lingua in Latinam, ut promiſeras, „transtuliſſe. Nihil enim ardentius cupis, „quam, quæ via commodius ad felicitatem „ducat, cognoſcere. Vale & veni non „absque Orphica lyra.

§. 9.

Laurentius vero Medices, Coſmi nepos, omnium ſeculorum, judice Nicolao Reuſnero (*y*) & gentium heros, maximus ingeniorum liberalium educator, artium omnium & elegantiarum pater, virtutis veræ æſtimator unicus, præclarus vatum hoſpes & æmulus, quam ſtudioſe noſtrum foverit, quam effuſa eum benevolentia fuerit proſecutus,

(*x*) l. c. f. 1. (*y*) In Iconibus literis clarorum virorum. F. 6.

cutus, clamant tot epiſtolæ, merum ſpirantes amorem (z), atque beneficia divite manu in illum collata, quæ paſſim Ficinus memori prædicat mente. *Multa abs te,* ſunt ejus verba (*a*), *quondam & magna accepi beneficia Laurenti: nuper vero maximum atque gratiſſimum, videlicet divi Chriſtophori templum.—— Nunc primum tibi gratias ago. O quantas, non quantas Marſilius capit puſillus homo, ſed quantas vir grandior Laurentius, imo quantas ingentiſſimus gigas ille divus Chriſtophorus &c.* Scriptæ autem ſunt hæ literæ Florentiæ A. 1478. d. 13. Jan. Sed ingenue fateor, me hæc verba parum intelligere. Accepiſſe ſe a Laurentio D. Chriſtophori templum prædicat Ficinus: forte Sacerdotium in eo obeundum? vel domum quandam, Chriſtophori imagine inſignitam, ipſiusque patrocinio dicatam, & exin minus proprie templum Chriſtophori a noſtro appellatam? Poſterius vero propius mihi eſſe

 vide-

(z) v. g. Epiſt. L. I. f. 7. ſqq. 22. &c. quanti noſtrum æſtimaverit Laurentius, ex hoc etiam colligere potes, quod is duobus circiter ante obitum ſuum menſibus ſe deſtinaſſe dixerit, reliquam ætatem in Philoſophiæ & literarum ſtudiis cum Politiano, Ficino & Pico Mirand. procul ab urbe & ſtrepitu conſumere. vid. Aug. Politiani Epiſtol. Lib. IV. p. 133.

(*a*) l. c. f. 8. cf. Epiſtolam ad Robertum Salviatum L. IX. f. 162.

videtur. Et forſitan hoc ſenſu accipienda ſunt verba Laurentii (*b*): *Cum ſemper ante oculos divum Chriſtophorum, cui ædes tua dicata eſt, habeas, ea ipſius eſt magnitudo corporis, ut cæterarum omnino rerum tibi proſpectum auferat, atque inter te & nos quodammodo faciat ecclipſin quandum.* Sed tranſeant hæc. Hoc unum adjicio, totius Mediceæ gentis propenſam in ſe voluntatem Ficinum paſſim dilaudare. Hinc in literis ad Jacobum Cardinalem Papienſem (*c*) ſe antiquiſſimum Mediceæ domus alumnum nominat. Et alibi (*d*) ſingulos ex illuſtriſſima hac proſapia patronos ſuos ſic recenſet: *Primum ſummumque inter amicos locum patroni noſtri Medices jure optimo ſibi vendicant: Magnus Coſmus: gemini Coſmi filii, viri præſtantes Petrus atque Joannes: gemini quoque Petri nati, magnus Laurentius & inclitus Julianus: tres Laurentii liberi, magnanimus Petrus, Joannes Cardinalis plurimum venerandus, Julianus egregia indole prædictus: ac ne in longum ſingulorum laudes proſequar, una Medices omnes communi laude complectar, Genus heroicum.*

§. 10.

(*b*) Epiſt. L. I. f. 9. (*c*) Epiſt. L. III. f. 76.
(*d*) Ep. L. XI. f. 182.

§. 10.

Non tamen ita usus est illa, qua apud Mediceos plurimum valebat, gratia, ut abuteretur. Ea enim fuit continentia animique moderatione, ut in angusta & tenui etiam re, si tempora sic ferebant, serenam tranquillamque mentem retineret. Familia vero, quam domi suæ alebat, nepotes nimirum neptesque (ex fratribus, an sororibus nescio: proprios enim liberos (*e*), utpote sacerdos & canonicus, non habuit) eo adegerunt aliquando hominem, quem verecundia alias nova semper petere beneficia prohibuit, ut in amicorum sinum nonnullas effunderet querelas. Sic A. 1485. d. 17. Jan. hisce Petrum Leonem (*f*) compellavit: *Vixi*

(*e*) Testis ipse est Marsilius, Ego, Epist. L. VII. f. 137. inquiens, nullos unquam genui liberos, nisi libros.

(*f*) Epist. L. VIII. f. 147. Hic, quam alii Leonium nominant, Medicus fuit insignis, sed astrologicæ vanitati, pro more fere illorum temporum, nimium deditus: quum subitæ sibi mortis periculum (vide Nic. Reusnerum l. c. F. 8.) in aqua portandi ex astris præsagiret, fluminum publicorum ac navigationum occasionis evitandæ gratia, mutata sede e Patavio, Venetiisque in Umbriam ac Spoletum demigrans, fatis nihilominus viam invenientibus, Florentiæ demum, quo medicinæ faciendæ causa a Laurentio Medice suprema valetudine tentato accitus fuerat, exitiali ob ejus mortem furore correptus, præceps in proximæ Core-

Vixi hactenus, atque etiam vivo, quod maxime philosophum decet, tenui facultate contentus. Sed non eadem domi contenti vivunt nepotes orphani neptesque jam nubiles: inimici hominis domestici ejus. Vixi equidem philosophantis more, semper hodie nec unquam crastinum cogitavi: sed hodie domestica turba me compellit invitum, quod Deus vetat, cogitare de crastino. Tentavi fortunam meam hoc anno Laurentio nostro saepius aperire, sperans mihi apud illum significatione tantum opus fore, non precibus: subrusticus vero pudor me saepe cohibuit; sed epistola vel amicus minus forsitan erubescet. Eandem fere querelam in literis ad Philippum Valorem, tum Florentinorum apud Pontificem oratorem, (g) repetiit: *Inimici hominis domestici ejus: domestici quidem mei, qui mihi sunt multi, multumque molesti, quoniam neque philosophici, neque philosophico victu supellectilique contenti, frequenter objiciunt: caeteros Mediceae domus clientes atque clientulos paucis annis inde quam plurimum accepisse, me vero amplissimae hujus familiae familiarissimum, ac, ut ita dixerim, clientissimum, multis annis reportasse non multum. Sed*

Coregiæ villæ puteum, sponte an illata vi incertum, datus fatali mersus aqua periit.

(g) Epist. L. XI. f. 186.

Sed audi parumper, mi Valor, noſtram hanc ad meos apologiam: Cæteri quidem amici Medicum nondum, quantum voluerant, acceperunt: ego vero, quantum voluiſſem, ſi modo petiſſem. Et habeo certe, quantum volo: illi plerumque precario, ego gratis. Medices„ item aliis aliena dederunt, mihi ſua. Nos„ igitur ita cauſam apud domeſticos noſtram„ perbelle probamus: at illi, quod mihi„ moleſtiſſimum eſt, non comprobant: opor-„ tuerat enim jamdiu vel meos una mecum„ quandoque fore philoſophos, vel me non„ fuiſſe philoſophum.„ Imo aliquando eo adactus eſt noſter, inimicorum, credo, opera, (raro enim contingit, ut eminens virtus fugiat invidiam) & inſcio forte Laurentio Medice, ut de exactorum inſolentia graviter conqueri neceſſum haberet, publicis oneribus nimium preſſus. Ipſum audiamus hac de re Marſilium in epiſtola ad Bernardum Divilium, Laurentii amanuenſem (*b*): Tanta mihi eſt erga magnanimum Lau-„ rentium reverentia, ut vel epiſtola, quæ mi-„ nus erubeſcere ſolet, jam erubeſcat. Hæc„ igitur nunc Laurentium aditura, interim„ rubore cohibita, ad te ſaltim, dilectiſſime„ mi

(*b*) Epiſt. L. X. p. 168.

„mi Bernarde, confugit. —— Sed querula „venit, & queri præterea nefciens, videlicet „a philofopho veniens, querelis minime „omnium affueto. Quid ergo? narrabit fal- „tim. Publica literatis ftipendia ubique dari „folent, ne dixerim, & in patria debent: am- „pliffima certe Florentiæ dantur & peregrinis „& civibus: ego vero literofus fenex ftipen- „dium literarium ut excipiam, nihil poftulo. „Non enim tantum mihi arrogo: fed fatis „mihi factum fuerit, fi non dedero. Re- „cepi me nuper in fe ceffum montis Vechii, „ne frequentes amicorum falutationes præ- „fens hoc meum, cui totus nunc incum- „bo, Dionyfiacum opus interpellarent. „At vero quod longe moleftius eft, „non interpellant quidem me amici mei, „quos jam defidero, fed interturbant quo- „tidie exactores improbi & vexant, ut ve- „rius dixerim, extortores poft decimas illas „mox ftudii Pifani nomine Florentinum ho- „minem certe ftudiofiffimum a divino circa „Dionyfium ftudio feparantes. Fortuna ftu- „diis inimica bonis, ne divinum opus id „producam, & multis me id genus injuriis „agitat, & crebris interea corporis languo- „ribus afficit.„ Præterea accidit quandoque, ut Medicea familia variis adverfantis fortu-

næ

næ inſultibus affligeretur, qui plerumque, uti fieri aſſolet, in ejus clientum etiam capita ruebant. Hinc A. 1478. quo Laurentius Florentia pulſus a ſolo patriæ extorris erat, diro Pontificis Sixti IV. anathemate perculſus, Ficinus quoque noſter miſeriis & ærumnis preſſus fuit: quas tamen æquo cum animo pertuliſſe, ex his epiſtolæ ad Joannem Nicholinum Archiepiſcopum Amalphitanum (*i*) verbis elucet: Deus humilem mi-„ hi fortunam dedit: fortuna olim tenuem, „ nunc tenuiſſimam facultatem. Deo pa- „ reo: fortunæ cedo: conſentio facultati: „ exigua ſum ſorte contentus, modo tuta. „ Fortunatus, cui fortuna obtigit mediocris, „ felix, qui ſua eſt fortuna contentus.

§. II.

Nunc, quibus muneribus noſter functus ſit, enarrandum eſt. Scilicet Sacerdotio præditum fuiſſe indicat ipſe in epiſtola ad Petrum Leonem A. 1485. ſcripta, quam modo §. præcedenti citavimus. Ita enim ibi Marſilius: „Tu quidem optabas his tan-„ dem pactis multos Hippocratis libros me„ Latinos

(*i*) Epiſt. L. VI f. 116.

„Latinos efficere: ego autem Plotino mox „absoluto medicum cogor non jam interpre- „tari, sed agere. At sacerdotem inquies „non decere. Quid sacerdotem? Sacerdotem „præstat referre quam ferre medicum. Vixi „hactenus &c. Sequuntur enim jam verba paulo antea llegata. Nempe necessitatibus domesticis ad medendi artem exercendam se, licet sacerdos sit, fere compelli pro pane suis lucrando, salse innuit. E suggestu sacro publica eum verba fecisse, nobis persuadent aliquot homiliæ, Epistolis ejus insertæ, quarum una (*k*) hoc gaudet titulo: Oratio Marsilii Ficini de charitate habita in collegio Canonicorum (†) Florentinorum ad populum, cujus parte, ut specimen aliquod habeas, prima docet, Deum charitatem esse, parte secunda, eum, qui manet in charitate, in Deo manere, tertia denique, Deum vicissim in eo manere, qui in charitate manet: Epilogus est patheticus, exhortationem atque consolationem complectens.

Abusos esse alios Ficini, hominis haud ambitiosi, sorteque sua contenti, moderatione, honoresque & pinguiora sacerdotia im-

(*k*) Epist. L. VIII. f. 150.

(†) Canonicis enim in Ecclesia Cathedrali Florentina adscriptus fuit.

impudenti ambitu ipsi præripuisse, ex literis ad Jo. Nicholinum Archiepiscopum Amalphitanum (*l*) auguror. Sub earum enim finem ita Riarium Cardinalem affatur: Tu vero, mi Domine, memento jam servi „ tui, si qua videtur memoria dignus. Ve-„ nisti enim in regnum tuum. Heu quam „ invitus nunc petere cogor temporum ma-„ lignitate compulsus, quæ nunquam alias „ censui philosophantibus esse petenda. Di-„ camne? Quod forte philosophum minus, „ at vero decet egenum. Dispeream hercle, „ nisi dixero. Surgunt e cœno quotidie „ qui rapiant nobis cœnam. „ Alio tempore (*m*) contra adversariorum scommata & criminationes causam suam Leonardo JCto commendare coactus fuit (*n*). „ Causam „ nostram pluribus verbis amicissimo com-„ mendare —— cum non solum apprime do-„ ctus sis atque facundus, sed etiam Jovia-„ lis & cras pro nostra causa pugnaturus, „ sole feliciter Jovem aspiciente, speramus, „ si modo ingenii tui nervos intenderis, te „

D ini-

(*l*) Epist. L. VI. f. 116.

(*m*) Nescio quo? Nam Ficinus tempus, quo hanc epistolam scripsit, non notavit. Dolendum est certe, complures ejus epistolas diei annique indicio destitui.

(*n*) Epist. L. IX. f. 165. Quænam vero fuerint istæ adversariorum cavillationes, Marsilius haud memorat.

„ iniquas adverſariorum noſtrorum cavilla-„ tiones expugnaturum. „ Sed feliciter omnia iſthæc nubila tandem favore Ioannis Medicis tum Cardinalis, quem poſtea ad ipſum ſummi Pontificatus faſtigium, nomine Leonis X. aſſumto, aſcendiſſe novimus, diſpulſa ſunt. Ipſe nobis Marſilius in literis A. 1492. d. 25. Apr. exaratis (*o*) gratiſſima celebrat mente ea, quibus a laudato Mæcenate ſuo inſigniter ornatus fuerat, beneficia: „ Cum quar-„ tum Medici gratum maximum arbitrentur, „ tu vero quartus a Coſmo in generoſa Me-„ dicum familia mihi ſis patronus, es pro-„ cul dubio maximus. Quod quidem hinc „ plane perſpicio, quod non aliena mihi das, „ ſed tua. Tuo jamdiu canonicatu me or-„ naſti: æde nunc Martiana tibi dono con-„ ceſſa ſubito me donaſti. Quamobrem „ obitu magnanimi Laurentii noſtri neque „ fortunam meam deflere mihi licet, qui „ deinceps tanto patrono me videam maxi-„ me commendatum, neque ſortem ejus „ commiſerari, quem multis evidentibus-„ que argumentis translatum ad ſuperos eſſe „ cognoſcimus.

§. 12.

(*o*) Epiſt. L. XI. f. 178.

§. 12.

Officium præterea docendi philoſophiam in Academia Florentina, cui adhuc puer a Coſmo deſtinatus erat (*p*), noſtro bonis auſpiciis commiſſum fuit. Quanta vero fide & dexteritate, quanta cum & induſtria hanc, quam nactus erat, ſpartam exornaverit, clamant tot diſcipuli, qui ex ejus ſcholis prodierunt doctiſſimi. Principem inter illos locum occupat Angelus Beſſus Politianus, iſtud Muſarum & Apollinis delicium, qui hoc præconio (*q*) doctorem ſuum mactat: Ego tenera adhuc ætate ſub duobus excel-„ lentiſſimis hominibus, Marſilio Ficino Flo-„ rentino, cujus longe felicior quam Thra-„ cenſis Orphei cithara veram, ni fallor, „ Euridicen, hoc eſt ampliſſimi judicii Plato-„ nicam ſapientiam revocavit ab inferis, &„ Argyropylo Bizantino, Peripateticorum „ ſui temporis longe clariſſimo, dabam qui-„ dem philoſophiæ utrique operam &c.„ Quamvis enim, qua erat modeſtia Marſilius ſummum hunc virum e numero auditorum ſuorum eximat, familiaribusque duntaxat

(*p*) Vide ſupra §. 3.

(*q*) In Miſcellaneis p. 123. edit. Baſil. 1522. in 8. Idem Ficinum Epiſt. L. VI. p. 231. philoſophum principem in ſecta principe appellavit.

ſuis adſcribat, ego tamen in hac re ipſi Politiano (r) fatenti fidem adhibere malim.

§. 13.

Non alienum ab hoc loco erit, recenſum familiarium atque auditorum celebriorum, ab ipſo Ficino inſtitutum & cum Martino Uranio ſuo (s) communicatum, exhibere. „Præter patronos, ait, duo ſunt nobis amicorum genera. Alii enim non auditores „quidem omnes, nec omnino diſcipuli; „ſed conſuetudine familiares, ut ita loquar, „confabulatores atque ultro citroque conſiliorum diſciplinarumque liberalium communicatores. Alii autem præter hæc, quæ „dixi, nos quoque legentes & quaſi docentes audiverunt; & ſi ipſi quidem quaſi diſcipuli, non tamen revera diſcipuli; non „enim tantum mihi arrogo, ut docuerim „aliquos aut doceam, ſed Socratico potius „more (†) ſciſcitor omnes, atque hortor, fœcun-

(r) Ejus vitam nobis eleganter deſcriptam dedit Vir Clariſſimus Wern. Jac. Clauſius Magdeb. 1718. Conferri tamen quoque de eo omnino meretur Eruditiſſimi Henrici Brencmanni Hiſtoria Pandectarum Florentinarum, Trajecti ad Rhenum 1722. edita, p. 306. ſqq.

(s) Epiſt. L. XI. f. 182.

(†) Hac docendi ratione, ſicut & in aliis ſuum Platonem imitatus eſt Marſilius, qui itidem ea utebatur via, in

fœcundaque familiarium meorum ingenia,, ad partum assidue provoco. In primoge-,, nere sunt Naldus Naldius a tenera statim,, ætate mihi familiaris: post hunc in ado-,, lescentia nostra Peregrinus Allius, Christophorus Landinus, Baptista Leo Albertus, Petrus Pazius, Benedictus Accoltus Aretinus, Bartholomæus Valor, Antonius Canisianus: paulo post Joannes Cavalcantes, Dominicus Galectus, Antonius Calderinus, Hieronymus Rossius, Amerigus & Thomas ambo Bencii, Cherubinus Quarqualius Gemirrianensis, Antonius Seraphicus, Michael Mercatus ambo Miniatenses, Franciscus Bandinus, Laurentius Lippius Collensis, Bernardus Nuthius Comandus, Baccius Ugolinus, Petrus Fannius Presbyter. ,,Horum plurimi, ,, exceptis Landino & Baptista Leone & Bene-,, dicto Accolto primas nostras lectiones non-,, nunquam audiverunt.,, In ætate vero mea jam matura familiares non auditores: Antonius Allius, Ricciardus Angleriensis, Bartholomæus Platina, Oliverius Arduinus, Sebastianus Salvinus amitinus noster, Laurentius Bonincontrus, Benedictus Biliottus, Georgius Antonius Vespucius, Joannes

 Baptista

in Cratylo pronuncians, illum esse perfectum dialecticum, qui bene interrogare, & recte respondere sciat.

Baptista Boninsegnius, Demetrius Bizantius, Joannes Victorius Federinus, Angelus Politianus, „Pierteonus Spoletinus, Joannes Pi-„cus Mirandula. In secundo genere, id est „in ordine auditorum sunt Carolus Marsupinus, Petri quinque, Nerus, Guicciardinus, Soderinus, Compagnius, Parentus: Philippi duo, Valor scilicet & Carducius: Joannes quatuor, Canacius, Nesius, Guicciardinus, Rosatus: Bernardi quatuor, Victorius, Medices, Canisianus, Michelottius: Francisci quatuor, Berlingierius, Rimicinus, Gaddus, Petra Sancta: Amerigus Cursinus, Antonius Lanfradinus, Bindacius Recosolanus, Alamannus Donatus, Nicolaus Michelotius, Matthæus Rabatta, Alexander Albitius, Fortuna Hebræus, Sebastianus Presbyter, Angelus Carduccius, Andreas Cursus, Alexander Borsius, Blasius Bibiennius, Franciscus Diacetus, Nicolaus Valor. Facile plures amicorum & discipulorum Ficini ex ejus epistolis colligere possem; sed vereor, ne jam nimius fuerim. Unde nec observationes, quæ de horum multis in promtu essent, adjicio.

§. 14.

Sed circumscribi ejus fama angustiis Italiæ finibus non potuit, ad ipsos quoque nostros Ger-

Germanos deferenda, quibus venerabile gratiſſimumque fuit Marſilii nomen. Impenſe colebatur, oculitusque amabatur a Martino Uranio Præningero Conſtantienſi, quem viciſſim tanto proſecutus eſt affectu, ut illum alterum vocare Marſilium (*u*) conſueverit. Non ſplendidis tantummodo donis (*x*) Uranius propenſam ſuam in noſtrum declarare ſolitus fuit voluntatem, ſed & natalem ejus & doctorum cœtu & magnifico ſumtu in Germania celebravit (*y*). Juſſu inſuper quorundam Germaniæ Principum laudatus Martinus, Ludovicus Nauclerus & Joannes Reuchlinus Phorcenſis, ſummi ingenii, maximæque eruditionis & immortalium in orbem literatum meritorum vir, aliquot adoleſcentes, in patriæ ſpem formandos, illius curæ & inſtitutioni A. 1491. commendaverunt (*z*), inter quos fuit Joannes Stræler, Suevici fœderis deinceps Triumphir (†). Quanto autem honore hoc

(*u*) Epiſt. L. X. f. 168. 173. &c. in hujus ſui amoris μνημεῖον ipſi dicavit Epiſtolarum Librum nonum, & apologos de voluptate, qui l. c. f. 173. ſqq. leguntur.

(*x*) Epiſt. L. X. f. 166. 168. add. L. XI. f. 177.

(*y*) Epiſt. L. XI. f. 177.

(*z*) l. c. f. 176. 177.

(†) Inter Henrici Bebelii Opuſcula, Argentinæ 1509. in 4. excuſa, exſtat Epiſtola & Elegia ad hunc Stræ-lerum

tantorum hominum judicium Marſilium affecerit, quilibet facile videt. Nimirum in tam immenſa eruditiſſimorum virorum, quos eo tempore Italia ſinu ſuo complectebatur, copia unus Ficinus videbatur digniſſimus, cujus fidei pretioſiſſima patriæ pignora crederentur, cujusque doctrina egregiæ indolis & optimæ ſpei juvenes, ampliſſimis tandem muneribus præficiendi, imbuerentur.

§. 15.

Sicuti vero principibus placuiſſe viris non ultima laus eſt: ita nec hac in parte noſtrum deſti-

lerum, Jurisconſultum Ulmenſem & Suevici fœderis Triumvirum, cujus hac occaſione epitaphium, per Joannem Caſſelium Geislingenſem Sacerdotem compoſitum, ex MSto appingam:

Quis jacet hic? Stræler Doctor cenſuræ utriusque:
Qualis vita fuit? ſobria, caſta, pia.
Quis ſtatus officii? Suevorum in fœdere judex:
Rector & in Dirkhaim pavit oves Domini.
Quis vocitatus? Jôannes: Quos laude ferebat?
Vates, philoſophos, doctiloquosque viros.
Cui patuit domus, & quem comiter excipiebat?
In quo virtutes noverat eſſe ſitas.
Quo delectatus nimis eſt, quove otia trivit?
Libris, quorum illi copia magna fuit.
Quem mirabatur? qui clarus ab arte nitebat,
Qualis Praxiteles Protegenesque fuit.
Defuncti quis parta tulit? Loca ſacra, ſodales,
Cognati: exhibita gaudet inopsque ſtipe.
Quidnam ex præmiſſis modo commoditatis habebit?
Fama & imago manent, ſpiritus aſtra tenet.

destituisse fortunam, ex jam dictis abunde liquet. Verum plura adhuc supersunt ejus rei documenta, satis illustria. Gratiam illum tenuisse Innocentii VIII. Summi Pontificis, testis est barbaria suo tempore, Salmasii judicio, victor Hermolaus Barbarus, in literis ad eum Romæ Kalendis Sextilibus A. 1490. datis (*a*) scribens: *Quod rogas, ut quemadmodum tu me Deo, ita ego te vicario ejus commendem: scito, id me non solum fecisse, verum etiam ex animo diligenter ac sæpius fecisse. Atque ut hoc verissimum esse intelligas, respondit, per Laurentium stetisse, quo minus huc te arcesseret: multa de te mitissimus Pontifex honorificentissime locutus, in sententia sua permanet videndi te apud se. Quod quidem si futurum aliquando est, opto, ut in legationis meæ tempus cadat.* Quamvis enim coram illo Romanorum Præsule ab obtrectatoribus hæreseos vel ipsius forte magiæ crimen ei impactum fuisse, e nonnullis haud obscuris indiciis colligi queat: attamen amicorum & patronorum suorum opera, e quibus præcipue Hermolaum Barbarum, Antonium Calderinum, Franciscum Soderinum Episcopum Volaterranum, Rainaldum Ur-

(*a*) Epist. L. X. f. 168.

ſinum Archiepiſcopum Florentinum, & Marcum Cardinalem D. Marci dilaudat, hanc ſuſpicionem ex ejus animo feliciter dimoviſſe videtur, qua de re in ſubſequenti obſervatione plura diſſerendi locus erit. Nunc commemorandum quoque nobis venit, Matthiam Corvinum, Hungariæ Regem, qui felici conjugio arma & literas, Lanſio (*b*) judice miſcuit, & in togæ ſagique proceres liberaliſſimus extitit, noſtrum in Pannoniam invitaſſe, ut ejus commercio frui, ex ipſiusque ore Platonis dogmata imbibere poſſet. Voluntatis regiæ hac in re interpretes fuerunt Nicolaus Batoreus Fpiſcopus Vacienſis, & Franciſcus Bandinus. At Marſilius, ſorte ſua contentus, & corpuſculi imbecillitate prohibitus, Florentiam ſuam deſerere noluit. *Scribis*, ſunt ejus verba (*c*) ad Batoreum, *Matthiam invictum Pannoniæ Regem præſentiam noſtram deſiderare, quod & tu valde deſideres, aliique nonnulli, Platonicæ mentis explicandæ gratia. Rogas ſi minus ipſe venire valeam, ut aliquem ſaltem mittam ad vos meorum, qui veſtro hac in re ſatis deſiderio faciat. Ego vero curabo pro viribus, ut ad*

(*b*) Conſultat. de principatu inter provincias Europæ. p. 448. ſq.

(*c*) Epiſt. L. VIII. p. 152. cf. L. IV. p. 97.

ad vos Sebastianus noster amitinus accedat, aut si per occupationes suas ipse non possit, iter ad vos meorum alius agat. Me vero patrias mutare sedes mirum fuerit, sive mutationem prohibeat Saturnus in aquario nobis ascendens —— seu vetet aliquis genius —— sive corpusculum ineptum laboribus impediat iter, seu mens contemplationi semper intenta quiescere jubeat. Ex epistola vero ad ipsum Regem A. 1489. sexto Februarii exarata Philippum Valorem nostri vices in itinera ad Corvinum suscipiendo expediisse (*d*) edoceor. Taceo jam alios multos, a fortuna in celso constitutos loco, qui maximi Marsilium fecerunt, eumque singulari benevolentia & amore prosecuti sunt: quales fuere ex purpuratis Romanæ Ecclesiæ patribus præter ante memoratos Bessarion (*e*) Franciscus Salviatus (*f*), Jacobus Papiensis, (*g*) Raphael Riarius (*h*):

(*d*) Epist. L. IX. f. 158.

(*e*) Trapezunti natus, Rom. Eccl. Cardinalis Nicenus & Patriarcha Constantinopolitanus. vid. Ep. L. I. f. 5. 6.

(*f*) Cardinalis & Archiepiscopus Pisanus. vid. Epist. L. I. f. 23. 36. 37. L. V. f. 102. Hic idem ille fuit, qui initæ contra Medicæam domum factionis particeps, imo vero præcipuus autor, Julianum in ipsis sacris interfici curavit, ipse dein in medio urbis foro a Florentinis in episcopali ornatu ignominiose suspensus.

(*g*) Epist. L. III. f. 76. sq.

(*b*): ex Episcoporum ordine Joannes Nicholinus (*i*), Gentilis Aretinus (*k*), Jacobus Rondonus Arimensis (*l*) aliique bene multi. Ne quid dicam de Ramberto Malatesta, Sogliani Principe (*m*), Bernardo Bembo, Patricio & Senatore Veneto, Petri Cardinalis patre (*n*) & cæteris, quorum nomina passim in nostri epistolis obvia sunt.

§. 16.

Cæterum cum nemo facile fuerit, qui literas fervidiori cura coluisse dici queat, quam Ficinus noster: apprime in omnem ejus vitam Ciceronis verba convenire mihi videntur: *Studia adolescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, adversis perfugium ac solatium præbent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur* (*o*). Otium quidem amavit Marsilius, sed literarium, & nunquam magis negotiosus fuit, quam in isto otio. Secessum ac rus sæpius quæsivit, sed

(*b*) Cardinalis S. Georgii. Epist. L. V. f. 105. 108. L. VI. f. 113. sq. 123.

(*i*) Archiepiscopus Amalphitanus. Ep. L. I. f. 34. L. V. f. 110. L. VI. f. 113. (*k*) Ep. L. VI. f. 125.

(*l*) Ep. L. XII. f. 193. (*m*) Ep. L. XII. f. 191.

(*n*) L. I. f. 25. L. III. f. 64. 73. L. IV. f. 85. 91. 97. &c.

(*o*) Orat. pro Archia.

ſed nunquam non Muſis ſtipatus, quas ſecum quoque ruſticari juſſit. Prædiis, a Medicibus ſibi donatis, hoc fine uſus eſt, ut deliciis ruralibus ſuavibusque amicorum confabulationibus animum reficeret, ac eum tot vigiliis exantlandis, tantis libris ſolerter conſcribendis redderet ſervaretque parem. Ipſam Ficini vocem audire mihi videor, quotiescunque elegantiſſima Plinii *(p)* verba menti meæ obverſantur, vivis coloribus mellitiſſima iſthæc gaudia delineantia. *In Laurentino meo aut lego aliquid, aut ſcribo, aut etiam corpori vaco, cujus fulturis animus ſuſtinetur. Nihil audio, quod audiſſe; nihil dico, quod dixiſſe pœniteat. Nemo me apud quenquam ſiniſtris ſermonibus carpit: neminem ipſe reprehendo, niſi unum me, cum parum commode ſcribo: nulla ſpe, nullo timore ſollicitor, nullis rumoribus inquietor. Mecum tantum & cum libellis loquor. O rectam ſinceramque vitam! O dulce otium, honeſtumque ac pene omni negotio pulchrius! O mare, O litus, verum ſecretumque μουσεῖον, quam multa invenitis, quam multa dictatis!* Et profecto absque hoc ſi fuiſſet, tot ſcriptis concinnandis haud ſuffeciſſet Marſilii corpuſculum. Majanus certe, Celanus & Caregianus ager mons-

(p) Lib. I. Epiſt. 9.

monsque Vecchius plurimos ingenii ejus fructus protulerunt *(q)*. Nec minus ſolus erat, quam cum ſolus eſſet, quod Cicero *(r)* de Scipione Africano ſeniore dixit. Tum enim a cœtu hominum remotus cum Platone aliisque ſuavem inſtituit ſermonem, per viridesque ſaltus & amœna vireta ſophorum devolavit: tum ſtudiis genium devovit omnem, cunctosque animi nervos. *Seceſſi*, ſcribit ad Bernardum Bembum *(s) Nonis Septembribus in montem Celanum noſtrum procul ab urbe remittendi, imo potius intendendi animi gratia: nam ſolitudo philoſophantibus non tam remiſſio mentis quam intentio eſſe & ſolet & debet.* Et ad Petrum Nerum *(t)*: *Abeſſe me jam ab urbe diutius, ut opinor, una cum aliis noſtris & ipſe conquereris. Sed deſine conqueri. Nunquam enim minus abſum ab Academia, quam cum ab urbe abſum. Urbana quidem a vobis ſæpe me diſtrahunt, ruſtica vero reſtituunt: veſter hic totus ſum atque expeditus. Sive enim deambulo, vobis mihique paſſim ipſi floreo: ſive dormio, vos mihi ſemper ſomnia noſtra reducunt.* Quodſi vero in ſuo ſeceſſu amicorum fruebatur conſortio, eruditis

(q) Epiſt. L. I. f. 5. L. III. f. 70. L. VII. f. 131. L. VIII. f. 148. L. X. f. 166. (r) L. III. Offic. Cap. I.
(s) Epiſt. L. V. f. 100. (t) Epiſt. L. VII. f. 139.

ditis confabulationibus tempus terere otiumque fallere consuevit. *Cum ego ac tu*, verba sunt nostri ad Laurentium Medicem *(u)*, *nuper in agro Charegio multa de felicitate ultro citroque disputavissemus, tandem in sententiam eandem duce ratione convenimus, ubi tu novas quasdam rationes, quod felicitas in voluntatis potius quam intellectus actu consistat, subtiliter invenisti. Placuit autem tibi, ut tu disputationem illam carminibus, ego soluta oratione conscriberem. Tu jam eleganti poëmate tuum officium implevisti: ego igitur nunc adspirante Deo munus meum exequar quam brevissime.* O vero felicia ista tempora, quibus literis, jam jam caput erigentibus, haud sui defuere Mæcenates, tam jucunda earum cultoribus & restauratoribus parantes otia! Tum suave erat, viridi sub tegmine fagi, inque locis, strepitu vacuis atque alti plenis silentii litare Musis: tum eruditi in campis læto gramine decoratis & spicis frugeque flavescentibus sociabantur amico commercio, ut rei literariæ fines adunitis viribus quam longissime proveherent. Altorum nemorum umbræ, jucundaque sylvarum vireta Phœbi choro patebant: rivis, rauco mur-

(u) Epist. L. I. f. 30.

murmure leniter ſtrepitantibus, Caſtalidum grex, magnatum gratia ſota, ſecure aſſidebat. Non poſſum a me impetrare, quin, hujus materiæ ſuavitate illectus, huc transferam Angeli Politiani *(x)* verba, quibus Marſilium in villam ſuam Fæſulanam invitavit, ut inde iſtius temporis mores aliquatenus cognoſcas. Ita autem ille: *Tu velim, quando Caregianum tuum Sextili menſe nimis æſtuat, ruſculum hoc noſtrum Fæſulanum ne faſtidias. Multum enim hic aquarum habemus, ut in convalle minimum ſolis, vento certe nunquam deſtituimur. Tum villula ipſa devia, cum pene media ſylva deliteſcat, totam tamen æſtimare Florentiam poteſt. Et cum ſit in proximo celebritas maxima, ſemper apud me tamen ſolitudo eſt mera, qualem profecto ſeceſſus amat: uti poteris autem duplici ſpe. Nam ſæpius e querceto ſuo me Picus inviſit improviſus obrepens, extractumque de latebra ſecum ducit ad cœnulam, qualem noſti frugi quidem, ſed & ſcitam, plenamque ſemper jucundi ſermonis & joci. Tu tamen ad me potius, non enim pejus hic cœnabis, bibes fortaſſe vel melius:*

(x) Epiſt. L. X. pag. 394. edit. Baſil. 1542. in 8. cf. Ficini Epiſt. L. IX. f. 157.

lius: nam de vini quidem palma cum Pico quoque valde contenderim (y).

§. 17.

Quam vero vellem, ut totum nunc tibi Marsilium intus & in cute notum reddere, illiusque cum corporis tum animi accuratam effigiem viva colorum luce depingere possem! Sed contentos nos esse decet pauculis & rudibus lineis, usque dum aliquis forte Apelles plenam ejus imaginem docta nobis manu exprimat. Ingenti Ficini animo breves natura artus finxit, ejusque ingenio haud par corporis augmen concessit. Fuit enim pusillus admodum, & tam brevi

 corpo-

(y) De secessu & otio literario plura legere, scio, pœnitebit neminem in Theophili Spizelii Dissert. de Bibliothecis p. 169. sqq. collect. Schmid. P. II. Adjicere vero mihi hic liceat verba, quibus Guilielmus Budæus, Galliæ suæ lumen, secessus sui literarii delicias in literis ad Ludovicum Vivem prædicat: Hortorum, pascuorum, arvorum conspectum nullis officientibus ædificiis liberum quanti esse æstimas? Quanti villarum amœnitatem, ambulationes inter opaca abstrusas, meditando, commentando, recitando implicitas, rhapsodiis canoras, numeris omnibus securitatis tranquillitatisque solutas? Quanti denique illud otium fruendæ felicitatis, quum interordiniis arborum obeundis, quibus ipse metandis non pridem, in versusque oblongos porrigendis interfui, velut operis curator, opera-rum-

corporis ſtatura (z), ut ad viri ſolitæ magnitudinis lumbos vix pertingeret. Hinc in epiſtola (a) ad Joannem Cavalcantem amicum conjunctiſſimum ſic in ſeipſum jocatur: *Neminem latet, quam libenter imaginem ſuam ſpeculis intueantur omnes vel homunculi. Amicus autem in amico non imaginem ſuam tantum inſpicit, ſed ſe ipſum. Ego certe & ſi quaſi bellus in me homuncio ſum tenuisque brevisque, in heroico tamen ſpeculo, ex quo amavi, luſtra jam quinque procerum me video procerem non humunculum.* Valetudine haud ſemper uſus fuit commoda, morbis ſæpiuscule tentatus. Sic A. 1474. dum librum de

rumque exactor, vivere me ſentio? Eos autem, quibus vel in fori ſtrepitu vel in aulæ ambitu conſeneſcere contingit, aura quidem veſci ac ſpirare, non etiam frui vita, cœlique ſuſpiciendi compotes eſſe cenſeo: quibus utique ipſis (o miſeram vivendi conditionem!) nec licet unquam, nec libet ſecum vivere, & ſuo verſari cum genio. Ibi unam demum experior ægritudinem, cum mihi ſubit ſcilicet repetendæ urbis memoria, non aliter atque ſi jugum rurſus ſubeundum ſit equo in paſcuis ſoluto. Enimvero lactitandi, commentandi, ſcriptitandi voluptatem, iis quidem certe, queis ea res ſub manu ſuccedit numine aliquo aſpirante, nec ære nec auro permutandam eſſe cenſeo, ne ſceptris quidem ipſis, nedum faſcibus, & infulis ad vulgus ſplendorem ſuum venditantibus. vid. Ejus Epiſtolas Baſil. 1521. in 4. editas pag. 35. ſq.

(z) Iſ. Bulliart. in Academia Scientiarum.

(a) Epiſt. L. III. f. 74. cf. L. IV. f. 91. L. X. f. 165.

de Christiana Religione emendaret, mense Augusto in febrem incidit atque diarrheam, quæ eum vitæ dubium reddidit. *In tantam*, scribit ad Marescalchum Ferrariensem (*b*), *debilitatem prolapsus sum, ut salutem pene jam desperarem: meditabar igitur, quæcunque annis triginta magna legissem, si quid forte mihi occurreret, quod ægrum animum consolaretur. Scriptores humani exceptis Platonicis nihil penitus conferebant, Christi autem opera multo magis quam philosophorum verba consolabantur. Feci insuper divæ Mariæ vota signumque salutis aliquod postulavi. Respiravi. subito aliquantum ac manifestum in somniis nuncium salutis accepi.* Ita quoque A. 1480. mense Julio graviter ægrotavit, in summum vitæ discrimen conjectus; sed præter omnem suam medicorumque spem, cunctis mirantibus, iterum convaluit, Deo soli, quod vivat, se debere grata piaque mente professus (*c*). Alibi vero (*d*), male ne an bene valeret, semper se ambigere, & fortunam nunquam amplam & perpetuam quandam corporis imbecillitatem suis plerumque libris vel scribendis obstitisse, vel edendis ait. Haud, spero, dividiæ erit, lege-

(*b*) Epist. L. I. f. 21. (*c*) Epist. L. VI. f. 123.
(*d*) Epist. L. IX. f. 162. L. XII. f. 191.

legere heic ejus verba, quibus (*e*) de vavaletudine sua amicis rationem reddidit. *Quid totiens, amici, quæritis, quomodo valeam? Interrogate potius, nunquid denique convaluerim. Cæteri siquidem ad hoc nati videntur, ut bene valerent. Ego autem contra ob hoc ipsum natus videor, ut male continue valeam. Nam mihi imbecillitate quadam naturæ datum est ab initio, ut nunquam diem integrum firmam corporis valetudinem sim expertus. Sed largissimo quodam Dei munere invidæ naturæ damna rependo, ut quam male nonnulli bonam valetudinem ferunt, ferme tam bene ipse malam. Quantum ergo quidam possessionis prosperæ gratia naturæ debent, tantum ego gratia usus ipsius debeo Deo. Quando Deus ipse nostra firmitas est, infirmi undique esse non possumus.* Hoc præcipue silentio nobis involvendum non est, A. 1476. nostrum oculorum morbo, quo eruditis tristior esse nequit, haud absque visus amittendi periculo laborasse (*f*), de quo hæc ad Laurentium Medicem perscribit: *Cum Novembris Superioris Calendis epistolam alteram ad tertium cœlum Pauli ad Joannem Cavalcantem, alteram de cœlesti & supercœlesti lumine ad Phœ-*

(*e*) Epist. L. IV. f. 85. (*f*) Epist. L. IV. f. 82.

Phœbum Capellam composuissem, mox in eum oculorum morbum infeliciter incidi, quem imaginum nomine physici nuncupant, proximamque asserunt portendere cæcitatem. Etsi expertus sum pene omnia, quæ tractantur a medicis Apollinis successoribus, nondum tamen Medicorum pater Apollo lucens pristinam restituit mihi lucem. Quo fuerit temperamento præditus noster, hæc ejus verba (g) aliquatenus nos edocent: *Dei solius æterno quodam munere mortalium bonorum minime cupidus sum; quod vero circa mala nimium formidolosus sum, complexionem quandam accuso melancholicam, rem, ut mihi quidem videtur, amarissimam, nisi frequenti usu citharæ nobis quodammodo delinita dulcesceret. Quam mihi ab initio videtur impressisse Saturnus in medio ferme aquario ascendente meo constitutus, & in aquario eodem recipiens Martem, & Lunam in capricorno, atque aspiciens ex quadratura Solem Mercuriumque in Scorpio nonam cœli plagam occupantes. Huic forte nonnihil ad naturam melancholicam restiterunt Venus in libra Jupiterque in cancro.*

(g) Epist. L. III. f. 70. Lib. de Vita sana Cap. X. Ego, inquit, quantum adversus atræ bilis amaritudinem dulcedo lyræ cantusque valeat, domi frequenter experior.

§. 18.

Nunc breviter delineare conabor Ficini mores, quales ex ejus epiſtolis cognoviſſe mihi videor. Scilicet in amicitiæ cultu fuit conſtans & humanus, nec, licet familiares nonnunquam diſſiderent a ſe ſententiis, concordiæ vincula dirupit, quod alias frequenter fieri inter eruditos, contradictionis impatientes, ſolet. *Neque vero*, ſcribit ad Hermolaum Barbarum *(b) putare quenquam volumus, Hermolaum atque Marſilium ob id forſan minus vel eſſe vel fore conjunctos, quod alter quidem Ariſtoteli favere potius videatur, alter vero Platoni. Nam in eodem veritatis virtutisque cultu ſumus unum, in quo Plato & Ariſtoteles non eſſe unum non potuerunt. Perge itaque, Latiniſſime & Attice Barbare, atque ut cœpiſti Atticum Ariſtotelem a diuturna barbarie ſtrenue vendica: ego vero Platonem noſtrum a Lethea quadam oblivione vel ſomno pro viribus excito.* Nimirum

diverſum ſentire duos de rebus iisdem
incolumi licuit ſemper amicitia.

Animi lenitate, moderatione ac manſuetudine nemini facile ſecundus, procul abfuit

(b) Epiſt. L. VIII. f. 145.

fuit ab eorum more, qui vel verbulo laceſſiti, miras excitant tragœdias, immenſos clamores tollunt, ventoſamque rabioſa in jurgia linguam acuunt. Ut adeo optime in illum, pauculis mutatis, conveniant, quæ Ovidius *(i)* de ſe cecinit:

Tempus ad hoc luſtris fere ter mihi quinque peractis
Omne fuit Muſæ carmen inerme meæ:
Nullaque, quæ poſſit, ſcriptis tot millibus, extat
Litera Marſilii, ſanguinolenta legi.

Et hoc quidem in noſtro eo magis laudari meretur, quod alias ii, qui ſectæ cuidam unice addicti ſunt, inque verba & dogmata alicujus veluti jurarunt, haud facile ferunt adverſantes, omnibusque conſenſum, vel rixis & litibus, extorquere volunt, Platonem Marſilius quaſi ex inferis revocavit, eique, pene ad ſuperſtitionem usque, deditus fuit: at dogmata illius non canina facundia, ſed mira modeſtia propagare contendit, longe diverſus a Georgii Trapezuntii moribus, qui eadem fere ætate, ut Ariſtotelem extolleret, indigne Platonem depreſſit, ac peracerbe inſolênterque inſectatus eſt; quem tamen, Platonis amore

 ductus,

(i) in Itin.

ductus, pari propemodum vehementia & mordacitate depexum dedit Bessarion. Temperantiæ & sobrietatis laus adeo nostro denegare nequit, ut hac præcipue imbecille suum corpusculum inter tot exhausto labores tamdiu sustentasse videatur. Nec vanæ ambitionis ipsi dica merito scribi potest, nisi forte eam callide dissimulasse dixeris: ejus certe epistolæ penes me quidem a nimia gloria cupidine tumentique fastu Marsilium absolvunt: quod oppido rarum est in eo homine, cujus adhuc vivi magnum jam & memorabile nomen fuit, qui summorum favorem meruit virorum, quique tot monumentis ære perennioribus inclaruit. Ne quid nunc amplius dicam de ejus tranquillissima morum temperie, laudabili æquanimitate, & indefessa industria, quæ ex superius memoratis jam patent. Pietatis in Deum haud pauca in nostri scriptis extant vestigia: nec facile quid in fervida ejus & devota oratione desideraverint vel rigidissimi censores, qua Deum se quotidie compellare *(k)* meminit, ut suæ vulgeat menti, & voluntati faveat. Quamquam nec hoc inficiandum est; ad superstitionem Ficinum fuisse aliquanto procliviorem, & vanitatibus astro-

(k) Integra ea legitur Epist. L. I. f. 33.

aſtrologicis nimis addictum: quod tamen ſeculi illius genio adſcribendum eſſe arbitror, quo magna quidem literis oriebatur lux, at denſiſſimæ tenebræ religionem obſcurabant. *Rei philoſophicæ nimium deditus*, Henrico Whartono (*l*) indice, *religionis & pietatis curam poſthabuiſſe dicitur, donec Savonarolæ Florentiam advenientis eloquentiam admiratus, concionibus ejus audiendis animum adjecit, dumque floſculis Rhetorices inbiavit, pietatis igniculos recepit: reliquamque dein vitam religionis officiis impendit.* Notiſſimus eſt hic familiæ Dominicanæ Monachus per δυσφημιας & ἐυφημιας, qui juſſu Alexandri VI. Pont. Max. Florentiæ A. 1498. primum ſtrangulatus ac deinde cum duobus ſociis crematus fuit (*m*). Licet vero diverſiſſima de eo (*n*) proſtent judicia, hoc tamen

E 5 nega-

(*l*) In Append. ad Hiſt. liter. Script. Eccleſ. Gu. Cavei f. 112. Idem fere L. E. Du-Pinius Biblioth. Eccleſ. Tom. XIV. p. 111. memorat.

(*m*) Ejus vita a Jo. Franciſco Pico Mirandulano deſcripta, inſerta eſt collectioni Bateſianæ pag. 107. ſqq.

(*n*) Præter innumeros alios conſuli de eo poſſunt Naudæus in Apologia magnorum virorum, magiæ poſtulatorum, Gallice ſcripta p. 319. ſqq. edit Amſtelod. 1712. Petrus Bayle in Dictionario Hiſtorico & Critico f. 3058. editionis tertiæ. & Jo. Franc. Buddeus in Diſſ. de artibus tyrannicis Hieronymi Savonarolæ, ejusque Retractatione, quæ utraque Parergis ejus hiſtorico-theolog. p. 277. ſqq. indita eſt.

negari nequit, optimum fere quemque ab ejus tum ſtetiſſe partibus, illumque maximo cum bonorum luctu neci datum eſſe. Hac occaſione verba Ficini (o) referre placet, e quibus, quanti Savonarolam fecerit, palam eſt. Videlicet in epiſtola ad Jo. Cavalcantem A. 1494. d. 12. Dec. data plenius de eo, cur divina providentia permittat adverſa, deque vaticiniis & remediis malorum diſſerit, virumque hunc ſibi amiciſſimum tandem ſic compellat: *Nonne propter multa delicta poſtremum huic urbi hoc autumno exitium imminebat? nulla prorſus hominum virtute vitandum? Nonne divina clementia Florentinis indulgentiſſima integro ante hunc autumnum quadriennio nobis iſtud prænunciavit per virum ſanctimonia ſapientiaque præſtantem Hieronymum ex ordine Prædicatorum, divinitus ad hoc electum? Nonne proſagiis monitisque divinis per hunc impletis certiſſimum jam jam ſupra noſtrum caput imminens exitium, nulla prorſus virtute noſtra, ſed præter ſpem opinionemque noſtram mirabiliter evitavimus? A domino factum eſt illud, & eſt mirabile in oculis noſtris. Reliquum eſt, optime mi Joannes, ut deinceps ſalutaribus tanti viri conſiliis obſe-*

(o) Epiſt. L. XII. f. 197.

obsequentes, non solum ego atque tu, sed omnes etiam Florentini, Deo nobis clementissimo grati simus, & publica voce clamemus: Confirma opus hoc Deus, quod operatus es in nobis.

§. 19.

Auriculas asini quis non habet? vere pronunciat Persius: adeoque nec in Marsilio desunt, quæ jure quodam suo carpenda veniunt. Mentem ad superstitionem proniorem jam tetigimus: nunc & alia quædam candide recensebimus. Pudendæ adulationis notam ipsi inurunt nonnullæ ejus epistolæ. Sic ampullosis assentatiunculis Sixti IV. Pont. Max. gratiam aucupari annisus, hisce inter alia ipsi supparasitatur (*p*): *Hic omnes Christianorum populi proclamabunt: quis nam est iste? cui tam facile obtemperant elementa, cui sidera parent. Hic est profecto legitimus ille clementissimi Christi vicarius, qui clavibus acceptis a Christo statutis ab eo temporibus Jani Plutonisque ostia claudit —— Sixtus sublimis theologiæ Phœnix, excelsas Palladis arces ante alios possidens, divinum ibi oraculum in singulis consulit. —— Cantate Sixto canticum novum*, & reliqua, quæ exscribere tædet. Forte tamen

(*p*) Epist. L. VI. f. 115.

tamen ex hoc capite excusari posset Ficinus, quod hæc indifficillimis patriæ suæ temporibus gravissimisque calamitatibus effuderit. Scripsit enim eas literas A. 1478. mense Decembri, posteaquam Laurentius Medices a Pontifice diro anathematis fulmine perculsus, graveque contra Florentinos bellum a Papa & Ferdinando Neopolitanorum Rege decretum esset. Earum calamitatum causas atque originem ex Jacobo Philippo Bergomate (*q*) paucis narrabimus. Franciscus Salviatus, Florentinus civis & Archiepiscopus Pisanus, multarum machinationum artifex, conjuratione contra Medicæam familiam inita, Florentiam magno comitatu venit, ibi per eos, qui sceleris conscii erant, Laurentium & Julianum fratres medices aliosque ex optimatibus interfici curaturus. Quare urbis Magistratu ad solemnem missam in

(*q*) Supplement. Chronic. f. 310. edit. Venet. A. 1513. Hac de conjuratione brevem commentarium Latine ornatissime perscripsisse Angelum Politianum, ex Vossio commemorat. W. J. Clausius in ejus vita. p. 70. conf. Raph. Volaterrani Geograph. Lib. V. qui nam conjurationem ipso Sixto IV. Pontifice conscio & adjuvante initam esse narrat, illiusque speciales quasdam circumstantias curate persequitur. adde Steph. Forcatulum de Gallorum Imperio & Philos. L. IV. p. 234. & Fr. Hotomanni Brutum Fulmen Sixti V. p. m. 172. nec non Historiæ Florentinæ Scriptores.

in S. Liberatæ templo celebrandam invitato, in ipſis ſacris Julianus nutu illius obtruncatus fuit: Laurentius vero, vulneribus acceptis, ut erat vir prudentiſſimus, e ſicariorum manibus elapſus: fuga ſibi conſuluit. Florentini igitur, Archiepiſcopi fraude cognita, multis conſpirationis hujus conſciis, trucidatis, eum cum plurimis comprehenſum in medio urbis foro, ipſo epiſcopali habitu ornatum, ignominioſe ſuſpenderunt. Quas ob res Sixtus Laurentium excommunicavit, omnibusque dignitatibus privavit, cum Ferdinando Rege bellum Florentinis indicens. Verum re deinceps curatius cognita eum cum Florentinis abſolutum, in priſtinos honores reſtituit. (†) Hoc itaque tempore Marſilius ſupplices iſtas ad Romanorum ſacrorum arbitrum literas pro Mæcenate ſuo Laurentio & patria urbe exaravit, animum ejus aſſentatiunculis & adulatorio ſermone expugnandum ratus. Præterea communi fere illius ævi labe majeſtas Pontificis propemodum divina haberi ſolita eſt. Quid? quod Patroni ærumnæ etiam in clientis Ficini caput ruiſſe videntur. Parum enim abeſt,

(†) Alii tamen Florentinos, Ferrariæ Duce in belli ſocietatem adſcito, Papam ad revocandam excommunicationem minis armisque compuliſſe volunt.

abest, quin nostri quoque res in maximo tum versatas fuisse discrimine credam (*r*). Hinc ergo illæ lacrymæ! sed ad alia properat calamus. Nisi de Marsilii pietate aliunde mihi constaret, facile in eam ingrederer suspicionem, profana illum mente fuisse præditum. Turpiter enim nonnunquam abutitur divinæ Scripturæ oraculis cujus quædam tibi nunc specimina exhibebimus. *Fuit apud nos*, scribit ad Sixtum Pontificem (*s*), *hactenus Nicholinus Antistes plenus gratiæ & veritatis, homo nuper isthuc missus a Deo, cui nomen est Joannes. Hic Romam venit in testimonium, ut testimonium nobis inde perhiberet de numine Sixti, quam gratiosa mente Sixtus noster filiam suam Florentiam complectatur —— O legitimum Petri Apostoli Successorem, o verum hominum piscatorem. Proinde si dicere fas est, in hoc uno retium jactu videtur quodammodo Petrum ipsum superavisse: non enim centum quinquaginta tres pisces hic cepit, imo fere, quodcunque Arnus alit æquorque Pisanum &c.* In proemio in Jamblichum his ineptissime utitur (*t*) verbis: *Est homo Flo-*

(*r*) vid. Epist. L. VI f. 116. (*s*) l. c. f. 115.
(*t*) Epist. L. IX. f. 159. Puduit profanæ hujus parodiæ eum, qui versionem Jamblichi, aliorumque Platonico-

Florentiæ missus a Deo, cui nomen est Joannes, heroica Medicum stirpe natus: hic venit in testimonium, ut de summa patris sui magnanimi Laurentii apud omnes auctoritate testimonium perhiberet. Huic ergo & tu, precor, (Jambliche) *de singulari meo erga eum amore testimonium perhibeto.* En turpissimam adulationem, & profanum divini oraculi abusum! sed pejus adhuc luxuriatur in procemio Procli & Porphyrii (*u*): Deus „ omnipotens Joanni Bicio Medici —— quasi „ cuidam Abrahæ, quantum fas est confer- „ re, quondam promisisse videtur: proles, „ o Joannes tua fulgebit in seculum, sicut „ stellæ cœli, seminibus tuis benedicent po- „ puli, in semine tuo tandem benedicentur „ omnes

nicorum, a Ficino factam cum ejus opusculo de voluptate Venetiis in ædibus Aldi A. 1497. excudi curavit. Nam ibi hæc verba in Dedicatione ad Joannem Cardinalem Medicem prorsus omissa sunt.

(*u*) Epist. L. IX. f. 159. Integra hæc dedicatio, ad Joannem Medicem directa, impiis istius modi lusibus scatet, ab Aldo in laudata Editione Veneta prorsus omissa. Ἐν παρόδῳ tamen notare juvat, Ficini divinationem de summi pontificatus honoribus, aliquando in Joannem conferendis, non fefellisse. Paulus Jovius quoque in Vita Leonis X. Lib. III. Marsilium, quem eximiæ autoritatis astrologum vocat, ex fortunata & regia genesi Joanni Medici sacrorum principatum, quum adhuc esset puer, nec plane sacris initiatus omnino detulisse refert.

„omnes gentes: hæc illi Deus. Semina „vero Joannis, quibus benedicunt populi, „Cofmus quidem primo, deinde Petrus „Cofmi filius, tertio magnanimus Lauren-„tius Petro natus: Semen autem Joannis „ejusdem, in quo benedicentur omnes gen-„tes, eft Joannes Laurentio genitus, cui „adhuc adolefcentulo divina providentia „mirabiliter Cardineam contulit dignitatem, „futuri pontificis aufpicium, in quo quidem „vice Chrifti benedicantur omnes gen-„tes &c.„ Sic penitus transverfum egit noftrum adulandi libido. Sed & nimius Platonicæ fectæ amor quandoque illum eo adegit, ut hac ratione infaniret. Ita verbi caufa in præfatione, Plotino præmiffa, auditores & lectores fuos his affatur: *Vos Platonem ipfum exclamare fic erga Plotinum exiftimetis: Hic eft filius meus dilectus, in quo mihi undique placeo, ipfum audite.* Epiftolam vero de concordia Mofis & Platonis ad Braccium Martellum (*x*) hac coronide obfignat: *Tu vero, poftquam Academiam ingreffus myfteria hac ab his heroibus intus acceperis, ac infuper alia plura atque majora, quæ non capit epiftola, forfitan Petri voce clama-*

(*x*) Epift. L. VIII. f. 144.

clamabis: Bonum est hic esse, faciamus tria tabernaculorum millia. Plura hujus generis (y) referre nolo, ne & tibi & mihi molestus sim.

§. 20.

Cæterum res nota & pervulgata omnibus est, Marsilium studiosissimum Platonicæ Scholæ sectatorem, summumque ejus admiratorem fuisse. Noli autem a nobis exspectare, ut hypotheses, quas foverit, jam prolixe repetamus: integrum enim Platonicæ philosophiæ systema nobis explicandum foret. Generatim vero hoc de ipso salva veritate pronunciare nos posse confidimus, opiniones eum suas adeo tenebricosis allegoriarum involucris & dicendi genere plusquam poëtico, qui fere Academicorum mos erat, plerumque proponere, ut sæpe, an seipsum intellexerit, valde dubitem. Ipse Ficinus hanc suam in scribendo obscuritatem haud diffitetur, in literis ad Loctarium Neronium (z) A. 1477. d. 15. Apr. exaratis, *Quantum*, inquiens, *ab initio studiorum meorum*

(y) cf. Epist. L. VII. f. 131. L. VI. f. 129. L. IX. f. 162. L. V. f. 109.

(z) Epist. L. IV. f. 82. Poëtici vero, quo usus est, dicendi generis rationes reddere annititur L. III. f. 65..

rum mea mihi verba ſcriptaque placebant omnia, tantum ferme deinde in dies mea mihi omnia diſplicent. Scribere tamen nonnihil quotidie neſcio quo ſive fato ſive ſpiritu vel invitus impellor. Ergo id mihi primum ſemper eſt in ſcribendo propoſitum, ut quam minime Marſilium cæterosque offendam, quam breviſſime loqui. Sed dum nimia brevitate ſtudeo prolixitatis devitare faſtidium, interim obſcuritate quadam nonnunquam quodammodo confundo me ipſum, certe alios ſæpe perturbo. Hoc autem jure iis ſolet accidere, qui modum in rebus tenere non didicerunt. Solenne quoque ipſi Platonicorum ritu eſt, abdita ubique crepare myſteria: immo nonnunquam ejus ingenium uberiori phantaſia abreptum ita luxuriatur, ut fere in fanaticorum claſſem conjici mereat. Haud enim rarum eſt ipſi, raptus quosdam & viſiones, vaticiniaque ac ſomnia divinitus ſibi inſpirata jactare, niſi forte oratorum & poëtarum conſuetudine hæc finxiſſe dicendus ſit (*a*). Effuſo vero ejus & immodico in Platonem aliosque veteres

(*a*) Vide tamen egregium, quod haud ita pridem elegantiſſimi vir ingenii D. Jo. Laurentius Moshamius, Theologus nunc Helmſtadienſis, de Platonicis tulit, judicium in pererudita de felicitate eorum, qui pura mente ſint ad Matth. V. 8. diſſertat. primitiis ejus Juliis inſerta, p. 20.

teres ſtudio tribuendum eſt quod Dialogum illius, qui Critonis titulo inſignitur, religionis Chriſtianæ fundamentum continere in præfamine ipſi præmiſſo dixerit, magnamque in præcipuis Moſis & Platonis ejusque ſectatorum concordiam videre ſibi viſus fuerit *(b)*. Trinitatis equidem myſterium in ipſis Platonis libris nunquam eſſe prudens *(c)* fatetur, ſed nonnulla verbis quidem, quamvis non ſenſu, quoquo modo ſimilia: ſimiliora vero in ſectatoribus ejus, qui poſt Chriſtum natum floruere. Nec adeo mirum eſt, noſtrum philoſophorum ante Chriſti adventum ſalutem propugnaſſe. Quod quibus rationibus fecerit, breviter jam nobis exponendum eſt. Scilicet *(d)* præcepta Moſaica in duo apud Theologos genera diſtingui, alia ad naturale moraleque jus pertinere, alia ad ceremonias & judicia bene aſſerit. Prima illa a Deo Moſi data eſſe atque populo, ſecunda Moſen ipſum conſtituiſſe divinitus inſpiratum : rurſus prima omni hominum generi ſemper ſervanda mandari, ſecunda Judæos ſolos adſtringere,

 vide-

(b) Epiſt. L. VIII. f. 144. Magno conatu poſt Ficinum præter alios hoc agere allaboravit Auguſtinus Steuchus Eugubinus in Libris de perenni Philoſophia.
(c) Epiſt. L. XII. f. 193. *(d)* Epiſt. L. V. f. 111.

videlicet usque ad Messiæ ipsius adventum: prima adeo communia esse, ut cuique etiam minus liberaliter instituto vel solo naturali judicio cognita esse potuerint. Pithagoram igitur, Socratem, Platonem atque similes alios Dei unius cultores optimisque moribus institutos, ejus modi sive Mosaica sive naturali disciplina inferos devitasse, superna vero sine superni Christi gratia mereri non potuisse: ea propter in mediam quandam regionem perlatos, in ipso Limbo de Messiæ adventu sive per prophetas, similiter ibidem servatos, sive per angelos certissimos esse redditos, atque hinc gentiles pariter ac Judæos sub ipsa Christi spe primum, deinde præsentia Christi superos repetiisse. Alibi vero (*e*) ita deliravit Marsilius, ut Socratem dulcissimi nostri Servatoris typum constituere haud erubuerit. Quanquam enim præfamine & colore quodam hanc insaniam velare velit, reipsa tamen illum præsignavisse Christum censet. *Nisi vererer*, scribit ad Paulum Ferobantem, *fore nonnullos, qui vel pravitate ingenii vel parvitate judicii alio, quam nos loquamur, sensu captent singula, demonstrarem Socratem etsi non figura qua Job atque Joannes Baptista, tamen adumbratione forte quadam* Chri-

(*e*) Epist. L. VIII. f. 144.

Christum salutis auctorem quasi, ut ita loquar, præsignavisse. Posthæc comparationem Socratis cum Sospitatore nostro instituit, cumque sapientissimum, magnorum philosophorum & Apollinis oraculo judicatum, singulari mentis excellentia, divinitate insuper vaticinioque ingenito æterna bona caducis præposuisse, incommodaque corporis, inediam, nuditatem atque fortunæ mala ultro sustinuisse, uni pietatis charitatisque intantum officio, propria negligentem commoda nulloque deterritum periculo tanquam animorum medicum mentibus hominum ubique purgandis incubuisse, mansuetudinem & charitatem aliasque virtutes, ambitiosa scientiarum professione exclusa, commendavisse, divinis ubique nisum testimoniis, nullum præmium humanum sperantem, certo periculo & morti se subjecisse, ab iis ipsis tandem impietatis accusatum, quibus ipse palam pietatis officium prædicaverit, in judicio se, cum potuisset, non defendisse neque excusasse, & cum e carcere abire quivisset, noluisse tamen, injustamque necem libentissime, summæ constantiæ patientiæque posteris exempla daturum, sustinuisse, non alio consilio tradit, quam ut eum insano ausu cum Christo conferat. Ultra

hæc Chriſti figuram inveniſſe ſibi videtur in triginta nummorum pretio de Socrate facto, ipſius Socratis vaticiniis, & vindicta divinitus ejus necem ſubito conſecuta; lotione veſperi paulo ante obitum inſtituta a Socrate, exhortationeque ejus ad pietatem hora cœnæ. *Quid? quod*, exclamat Marſilius, *in eadem hora de calice atque benedictione & in obitu ipſo de Gallo ſit mentio! Mitto præterea,* addit, *multa Socratis tam facta quam dicta, non ab ipſo quidem, ſed a diſcipulis ejus quatuor præcipue ſcripta.* Ut nimirum ſic quatuor Evangeliſtas præſignificatos eſſe ſcias, quamvis hæc non diſerte exprimat Ficinus.

O Corydon, Corydon, quæ te dementia cepit!

Luciano potiſſimum ſe hæc oppoſuiſſe ait noſter, ſed eo ipſo commento dignum ſe præſtitit, quem facetus ille homo ſale ſuo acriter perfricet, naſoque adunco ſuſpendat. Verum nondum ſatis ineptiarum. Eo etiam progreſſus eſt Marſilius, ut philoſophiam Platonicam tanquam ſacram legendam in ſacris, inque templis docendam aſſeverare non dubitaverit *(f)*: imo ipſe jam ea

(*f*) Epiſt. L. VIII. f. 153. Haud ergo fidem excedit, quod ex Bzovii Annalibus Jo. Lomejerus Lib. de Biblioth.

ea in re aliis exemplum præivisse videtur, oratiuncula, qua id suadet in ædibus sacris habita. Quid autem, quæso, per febrim somniari ineptius unquam posset? adeo verum est, quod Tullius olim *(g)* dixit: *Nescio, quomodo nihil tam absurde dici potest, quod non dicatur ab aliquo philosophorum.* Sed his longius immorari nolo. Verbulo duntaxat meminisse liceat, nostrum illos, qui eodem secum in Platonem studio & amore ducebantur, suos in Platone fratres *(h)* nominavisse.

§. 21.

Antequam vero ad scripta Ficini enarranda accingar, paucis observare lubet, ejus

 aucto-

oth. C. IX. p. m. 177. de Ficino refert, eum, cum nullam Christi aut beatæ Virginis aut alicujus Sancti imaginem domi coleret, Platonis tamen simulacrum in cubiculo habuisse, anteque illud perpetuo dies noctesque ardentem lampadem suspendisse.

(g) Lib. II. de Divinat.

(h) Epist. L. IX. f. 157. Fratres istiusmodi Platonicos plures, præsertim Florentiæ, habuit Ficinus. Ipsi Medices aliquando natalitia Platonis solenniter celebraverunt cereali pompa, convivio opiparo, convocato doctorum cœtu, cui noster quoque interfuit. Sermones iis in epulis habiti recensentur prolixe in prolegomenis, Platonis convivio ab ipso præfixis. Franciscus etiam Bandinus genethliacum Platonis festum in urbe Florentina suis sumptibus & apparatu regio celebrasse dicitur a Ficino Epist. L. IV. f. 97.

auctoritate nonnullos eruditos in designanda exemplaris Pandectarum Florentini, toto orbe celebratissimi, ætate abuti. Nempe post primum illarum Pandectarum volumen recenti manu ex ejusdem voluminis initio repetitum inveniri Epigramma Græcum, quod plerumque digestorum editionibus præmitti solet, cum versione interlineari, refert post alios Henricus Brencmannus *(i)*, testis ocularis idemque gravissimus, subscriptaque sequentia: *Epigramma hoc superius sex versum reperitur in precedenti volumine in fine tabulæ voluminis. Christophorus Landinus Secretarius manu propria.* Sequitur autem in continenti eadem manu, ut laudato Brencmanno cum cura examinanti visum est: *Ego Marsilius Ficinus interfui, dum hoc reperiretur, idque manu propria scripsi, die* 9. *Aprilis* 1486. *Petro Berardi de Berardis sedente vexillifero justitiæ. Quapropter perspicuum judicamus, hoc volumen proprie fuisse ab ipso Justiniano compositum, neque solum transscriptum.* Sed pia, nimis tamen crassa fraude id confictum esse non dubitat l. c. vir doctissimus. Nec, si verba, Ficino afficta, de ipso Pandectarum exem-

(i) In nitidissima Historia Pandectarum Florentinarum Lib. III. C. I. p. 199.

exemplari primum reperto accipere velis, patitur id ratio temporis, nisi Marsilium seculo XII. quo Pisas illud delatum est (*k*), vixisse simul absone concedas. Quanquam Jo. Mabillonius (*l*) Landinum & Ficinum iis verbis tantum testatos esse existimet, quod interfuerint, dum epigramma illud reperiretur.

§. 22.

Scripta Marsilii tot numero, tamque diversa sunt, ut iis recensendis eam, quam velim, operam præstare nequeam. Ad vitandum igitur nimie prolixitatis tædium de præcipuis duntaxat, quæ notatu non indigna nobis videbuntur, commemorabimus, nudum dein omnium ejus operum catalogum subjecturi. Eminet inter ea Platonis editio, quem integrum in Latinum primus convertit sermonem, commentariisque illustravit, vel hoc solo, si nihil aliud fecisset, nominis immortalitatem meritus. Quo autem anno, Ficino obstetricante, Platonis opera, Latine reddita, publicam lucem primo viderint, præcise determinare haud possum.

(*k*) l. c. L. I. Cap. VII. sq.
(*l*) in Musæo Italico ad diem 16. April. 1686. citat. Brencm. l. c. p. 455.

Quamvis enim jam versare manibus, Bibliotheca Memmingensium publica eam mihi suppeditante, primam illam editionem mihi liceat, anni tamen indicio ea destituta est, his tantum in fine verbis adjectis: *Impressum Florentiæ per Laurentium Venetum.* (†) Ex præfatione tamen, qua Plotinum Laurentio Medici Noster dedicavit, colligo ante annum 1490. Platonis opera in publicum prodiisse. *Quo tempore*, scribit ibi Ficinus, *Platonem Latinis dedi legendum: heroicus ille Cosmi animus heroicam Joannis Pici Mirandulæ mentem nescio quomodo instigavit, ut Florentiam & ipse quasi nesciens quomodo perveniret. Hic sane quo anno Platonem aggressus fueram natus, deinde quo die & ferme qua hora Platonem edidi Florentiam veniens, me statim post primam salutationem de Platone rogat. Huic equidem Plato noster, inquam, hodie liminibus nostris est egressus. Tunc ille & hoc ipso vehementer congratulatus est, & mox nescio quibus verbis, ac ille nescit quibus ad Plotinum interpretandum me non adduxit quidem, sed potius concitavit. Divinitus profecto videtur effectum, ut dum Plato quasi renasceretur,*

(†) Hunc eundem esse opinatur Maittaire Annal. Typ. T. I. b. 374. qui Laurentius Francisci de Alopa Venetus dictus fuit.

retur, natus Picus heros sub Saturno suo Aquarium possidente, sub quo & ego similiter anno prius trigesimo natus fueram. Ex his verbis edocemur, multorum annorum labore Platonis versionem a nostro confectam esse: verisimile enim est, Picum intra A. 1480. & 1490. primo Florentiæ Ficinum convenisse. Natus est is A. 1463. diemque supremum obiit mense Novembri A. 1494. ætatis 32. Aliquot vero annis ante inter eos amicitiam & familiaritatem viguisse, ex epistolis novi. Quin imo ex literis nostri ad Callimachum (*m*) die 8. April. 1485. scriptis conjicio, tum vel paulo ante Platonem vulgatum fuisse: nam in iis laudato amico suo eum, Latine loquentem offert. Difficilem autem Lucinam Platonis fœtus experti, inque ipso fere partu suffocati esse videntur. Epistola Marsilii ad Hieronymum Cancianum Urbinatis Ducis Oratorem (*n*) hunc gerit titu-

(*m*) Epist. L. VIII. f. 145. His jam ita annotatis, deprehendi ex Epist. L. IX. f. 162. Anno circiter 1482. vel 1483. Platonem prodiisse in lucem: ibi enim septimo ætatis suæ septennario eum se edidisse ait Ficinus, nisi forte his, tum hæc opera se prelo subjecisse, indigitet, quæ tamen anno vel biennio post eo liberari demum potuerunt.

(*n*) Epist. L. VII. f. 141. Dein L. VIII. f. 142. eidem gratias agit pro Platonis libris ab occupatore redemtis.

titulum: *Obsecratio, ut Platonis libri in Latinum a nobis translati ex ejus manibus, qui occuluerat, redimantur.* Integram eam, cum brevis sit, adjiciemus. *Divum Platonem in Ægina venditum Anniceris Cyreneus a servitute redemit, & in Sicilia in summo vitæ discrimine constitutum Archìtas Tarentinus ab exitio liberavit. Platonis autem liberi eum relicta Græcia a Barbaris occupata sese in Italiam contulissent, in carcerem forte conjecti sunt, integrumque biennium, proh nefas! in vinculis detinentur. Sed ecce jam insignis pietate vir Cancianus Hieronymus a compedibus eos solvet lucique restituet. Quantum ergo quondam Cyreneo & Tarentino pro Platone Græcia debuit, tantum Canciano pro Platonis liberis debebit Italia.* Tibi divinandum relinquo, quodnam fuerit fatum Platonis operum, de quo heic loci conqueritur. Nisi tamen memoria me fallit, alicubi in Ficini epistolis legisse puto, manuscriptam versionem cum commentariis ab eo cum Federico, Urbini Duce, communicatam, & plus justo ab hoc retentam fuisse, amicorum tandem precibus ipsi vix rursus extortam; sed locus ille, summo licet studio quæsitus, nunc non succurrit. Paulo adhuc obscurius aliud sinistrum eorum operum subaccusat fatum in literis ad Ca-

rolum

rolum Riſtorum (*o*) ſcribens : *Pius Plato noſter his diebus ab impio quodam Germano transſcribebatur, qui nuper ſacrilegis manibus ſacrum ante aras ſanguinem fudit; ille, ut ita dixerim, ſacricida miles repente ſacerdote cæſo fugam arripuit, ipſaque fuga alterum videtur ſacrilegium patraviſſe, dum videlicet urbanum Platonem inter ruſticos relinqueret vagabundum, tertium inſuper ſacrilegium patraturus, ſi ſacrum cruentis manibus Platonem reverſus aliquando auſit attractare. Da igitur operam quæſo, vir optime, ne Plato aut diutius in ſylvis oberret, aut forte, quod foret crudelius, aliquando contaminatis profani illius manibus polluatur.*

Minus vero elegans eſt prima illa Platonis editio, charactere Gothico minuto expreſſa, multis præterea mendis deturpata, quorum catalogus, a Ficino illi annexus, ſeptem fere plagulas integras implet. Hinc noſter ad Franciſcum Bandinum (*p*): *Quod Platonis libri tandem ab impreſſoribus ſint expreſſi, pia Philippi Valoris opera & magnifica manu factum eſt. Quod autem minus eleganter expreſſi, id partim negligentia impreſſorum, ſic potius*

(*o*) Ep. L. VII. f. 138.
(*p*) Epiſt. L. VIII. f. 146.

potius oppreſſorum, partim ſi dictu fas eſt, malignitate fortunæ nobis accidiſſe putato. Doles autem, quæ tua pietas eſt, ſenem hunc noſtrum ad vos ſqalidum acceſſiſſe. Define precor mi Bandine dolere. Sic enim & natura comparatum eſt & ſorte datum, ut qui e carcere diuturno ſolvuntur, profundisque tenebris eruuntur, ſqualentes prodeant, macieque confecti. Alibi vero Laurentium Medicen in literis ad Martinum Uranium (*q*) A. 1491. d. 24. Nov. exaratis celebrat, quod magnifico ſumtu formaque regia Platonis libros eleganter denuo exprimi juſſerit; ſimulque ſe pro viribus curaturum, ut emendatior ſit expreſſio ſecunda quam prima, librosque ſingulos in capita diſtincturum, & inſcriptionibus certiſſimis tanquam formulis declaraturum promittit. Aliam quoque editionem Venetiis curari, eodem anno ad eundem menſe Julio (*r*) meminit: & hæc illa eſt, quam Whartonus loco ſæpius citato annotat. Multoties vero Ficini verſio deinceps recuſa eſt, quod ex Summi Polyhiſtoris D. J. A. Fabricii Biblioth. Græc. Lib. III. C. I. p. 33. patet.

§. 23.

(*q*) Epiſt. L. XI. f. 178. cf. L. X. f. 171.
(*r*) Epiſt. L. XI. f. 177.

§. 23.

Non possum hic silentio prætermittere, quæ idem nunquam satis deprædicandus D. Fabricius l. c. memorat, ad hujus versionis historiam omnino pertinentia. Nempe dicitur Ficinus translationis suæ primum specimen ostendisse Marco Musuro, & ejus censuram rogasse. At hic inspecto Ficini labore, digitos atramento protinus immersit, iisque prima Ficinianæ versionis pagina obliterata demonstravit, alia versione opus esse, hanc nonnisi una litura posse emendari, ut refert Menagius T. II. Antibailleti p. 157. Itaque Ficinus denuo rem majori studio adorsus, illam, quæ in omnium manibus versatur, composuit Platonis versionem. Hæc vir laudatus. Ut vero scias, quanta sollicitudine, quantaque industria Marsilius in altera illa versione conficienda usus fuerit, ipsa ejus verba appingam, quibus lectorem suum ita affatur: *Ne forte putes, tantum opus editum temere, scito cum jam composuissem, antequam ederem, me censores huic operi plures adhibuisse, Demetrium Atheniensem, non minus philosophia & eloquio quam genere Atticum, Georgium Antonium Vesputium, Joann. Baptistam Boninsegnium, Florentinos, Viros Latinæ lin-*

linguæ Græcæque peritissimos, usum præterea acerrimo Angeli Politiani doctissimi viri judicio, usum quoque consilio Christophori Landini & Bartholomæi Scalæ, virorum clarissimorum. Nec certe laude sua defraudandæ sunt hæ Ficini vigiliæ, etsi, ut sunt hominum res, omnes numeros non habeant. *Multam quidem*, censente doctissimo autore historiæ philosophicæ doctrinæ de Ideis (*s*), quem Jac. Bruckerum Augustanum esse novimus, *Platonicæ philosophiæ Platonisque operibus impendit operam, indeque magnam laudem meruit: sæpe tamen ubi litera sententiæ suæ non favet, nescio quæ mysteria allegoriarum subsidio quærit, totusque Platonis amore captus est, unde ei non omnino fidendum esse monet Franc. Picus* de Vanit. Astr. L. V. C. 6. *& post eum Jo. Baptista Crispus* in rarissimo opere de Ethnicis Philosophis caute legendis Distrib. II. L. VI. p. 270.

§. 24.

Platone absoluto, Plotinum, Jo. Pico Mirandulano potissimum instigante, aggressus, eum Latino Idiomate publicæ luci exposuit A. 1492. Auspiciis quidem & sumtibus

(*s*) pag. 33. 34.

tibus Laurentii Medicis, magni illius herois & Musagetæ, cui etiam consecratus est, excudi cœptus, prelo tamen demum exiit, eo jam fatis functo, quod ex allocutione Marsilii ad Petrum filium, ad calcem subjecta, perspicimus. Præmissa est vita Plotini, a Porphyrio composita, & a nostro traducta, nec non isagoge satis prolixa in ejus opera, qua in faciliorem illorum lectionem nos introducere, eaque subinde illustrare satagit Ficinus. In fine hæc verba leguntur? *Magnifico sumtu Laurentii Medicis Patriæ Servatoris impressit ex archetypo Antonius Miscominus Florentiæ Anno MCCCCLXXXXII. Nonis Maji.* Vere splendida est hæc editio, nitidissima charta & perquam elegantibus typis lectoris oculos jucunde adficiens, magnificentiæ Mediceæ monumentum, quibusvis imaginibus statuis marmoribus illustrius, ut parum absit, quin de hac editione dici posse existimem, quod de Josephi & Philonis operibus in Gallia & Germania excusis pronunciavit (*t*) Michael Neander, ea scilicet scripta adeo pulchris typis esse expressa, ut si angelis tales literæ pingendæ essent, non sint picturi & effecturi pulcriores. Interea vero temporis

(*t*) In præfat. Theologiæ Bernhardi & Tauleri præmissa.

poris, dum in Plotino transferendo, & commentariis illustrando occupatus esset, alia quoque emisit opera, præsertim versiones veterum quorundam autorum, quæ hoc intervallo lucem adspexisse primum videntur. Procemia enim in Theophrastum de anima (*u*), Synesium atque Psellum (*x*) &c. A. 1489. conscripta sunt. Junctim vero dein, politissimo habitu induti, ex ædibus Aldi Venetiis A. 1497. mense Septembri in fol. prodierunt ex Latina Ficini versione Jamblichus de Mysteriis, Proclus de anima & dæmone, sacrificio item & magia, Porphyrius de divinis atque dæmonibus, Synesius de somniis, Psellus de dæmonibus, Theophrastus de anima, phantasia & intellectu cum Prisciani & Marsilii expositione, Alcinous de doctrina Platonis, Speusippus de Platonis definitionibus, Pythagoræ aurea verba & symbola, ac Xenocrates de morte (hunc tamen librum Æschini Socratico alii tribuunt): additus est quoque Marsilii Liber de voluptate, ab ipso adhuc juvene concinnatus, in quo varias philosophorum de voluptate sententias brevi sermone percurrere satius esse duxit, quam suam exprimere. De his

(*u*) Epist. L. IX. f. 159. (*x*) l. c. f. 160.

his vero Ficini versionibus nihil annoto, nisi unum hoc, quod ipse Jamblichum se non ad verbum expressisse sed ad sensum dicat (y), non tam, quod tunc in Plotini commentariis totus fuerit occupatus, quam quod unicum ejus habuerit exemplar, mendarum & fragmentorum plenum. Habentur autem ex ejus quoque translatione Dionysius Areopagita, Mercurii Trismegisti (†) Pæmander & Asclepius, Athenagoræ Atheniensis de Resurrectione Excerpta. De ratione vero interpretandi, quam tenuit noster, Petrus Daniel Huetius (z) sic judicat: *Marsilium Ficinum religiosum & fidelem dicit Nannius, summaque cura verbis institisse, sententiam quoque reddidisse, in indole vero defecisse: nos aliter judicamus, nam verborum quidem curam negligit Ficinus, sententias dilatat nonnunquam, vel contrahit, id quod alibi sæpe, maxime vero in Trismegisti interpretatione deprehendas.*

 §. 25.

(y) Epist. L. IX. f. 163.

(†) Trismegistus Ficino interprete primum prodiit Tarvisii A. 1471. in 4. ex officina Gerardi de Lisa, notante Maittaire. l. c. p. 90.

(z) Lib. de Claris Interpret. pag. 270. edit. Stad. 1680. Idem l. c. p. 212. quædam Trismegisto falso affi-cta opera Ægyptiace & Græce ab eodem Hermete utriusque Linguæ perito scripta absurdissime credidisse Ficinum ait.

§. 25.

Epiſtolas Marſilii quod attinet, editæ ſunt eæ, in Libros XII. diſtinctæ, Venetiis A. 1495. in fol. In earum calce hæc verba legimus: *M. F. Florentini Eloquentiſſimi Viri Epiſtolæ familiares feliciter finiunt: impenſa providi Hieronymi Blondi Florentini, Venetiis commorantis, opera vero & diligentia Matthæi Capcaſæ Parmenſis impreſſæ Venetiis, æquinoctium vernale Phœbo introeunte, aſ. Leon. die & hora Mercurii, vigilia divi Gregorii, Anno Salutis MCCCCLXXXXV.* Aliquos earum libros jam antea prodiiſſe, e nonnullis locis colligo, niſi forſan in manuſcripto tantum circumlatæ fuerint. De ſuarum vero Epiſtolarum ratione ipſe Marſilius ad Angelum Politianum hæc (*a*) perſcribit: *Circumferuntur, ut ais, epiſtolæ quædam meo nomine quaſi Ariſtippicæ & quædam ex parte Lucretianæ potius quam Platonicæ: ſi meæ ſunt, non ſunt tales, ſi tales ſunt, non meæ illæ quidem, ſed a detractoribus meis confictæ. Ego enim a teneris annis divinum Platonem, quod nullus ignorat, ſectatus ſum. Sed facile hoc ſigno ſcripta noſtra diſcernes ab alienis. In Epiſtolis meis ſententia quædam ſemper pro inge-*

(*a*) Epiſt. L. I. f. 6.

ingenii viribus aut moralis aut naturalis est, aut theologica. Quodsi quid interdum quodammodo amatorium inest, Platonicum illud quidem & honestum, non Aristippicum & lascivum, laudes autem veræ & tales, ut exhortentur atque admoneant, non adulentur, verba pene nulla superflua: statui enim ab initio studiorum meorum semper, quam brevissime possem, scribere. Sed ut quæ mea de his epistolis sit sententia, paucis exponam ingenue, non in illarum censum referendas esse eas arbitror, quæ animum, seriis & gravioribus studiis aliquantisper sepositis, oblectamen & remissionem quandam appetentem multis pascere & demulcere deliciis queant. Hac enim virtute alias pollent eruditorum Epistolæ, ut non plura solum nos doceant recondita, sed & mira quadam jucunditate mentem legentium exhilarent atque impleant. Ego quidem literario doctorum commercio nihil animo recreando accommodatius fingi posse mihi persuadeo, & omnium fabularum Romanensium lectioni, qua alias tempus decipere mentem otio quodam refecturi solent, longe præfero dulcissima isthæc gaudia, quæ inde uberrimæ fluunt. In Ficini vero epistolis licet illas etiam delicias quæsiverim, spe tamen mea me frustratum esse sæpius

comperi. Et fateor, iis aliquoties a me gustatis, fere eas attentius perlustrandi desiderium extinctum in me fuisse, nisi animum obdurassem, isto præcipue scopo mihi proposito, ut inde, quæ ad viri hujus historiam, cujus cognoscendæ avidus valde eram, attinent, omni adhibita diligentia haurirem. Pauca sunt in his, quæ ad historiam literariam illius ævi illustrandam facere queant; ambagibus plerumque allegoricis ea, de quibus disputat, proposuit Marsilius, nebulis & caligine sua ex industria tecturus, involucrisque canoras & bullatas, quas sæpe crepat nugas obsepturus. Ne quid de tricis Astrologicis dicam, quibus & hic crebro ad delirium usque indulget. Sed forte aliorum palato gratiora sunt, quæ nobis, ut variant hominum judicia, fastidium nauseamque concitant. Per me ergo quivis suo abundet sensu. Has epistolas etiam Norimbergæ A. 1497. in 4. impressas esse, notat Whartonus l. c. conf Maittaire Annal. Typ. T. I. p. 348.

§. 26.

Nunc brevem omnium ejus operum, junctim Basileæ 1561. duobus tomis in folio edi-

editorum, conspectum exhibebimus (*b*). Volumine primo continentur

1. De Religione Christiana & fidei pietate liber.
2. Theologia Platonica: de immortalitate videlicet animorum ac æterna felicitate Lib. 18.
3. In epistolas Pauli Apostoli commentaria (*c*) & ascensus in tertium cœlum, ad Paulum intelligendum.
4. Prædicationes aut conciones Marsilii.
5. De quinque panibus Lucæ IX.
6. De illo Pauli ad Coloss. Si consurrexistis cum Christo.
7. De duobus discipulis euntibus in Emaus.
8. De laboribus ac ærumnis D. Pauli Apostoli.
9. De passione Domini.
10. De Stella Magorum, cujus ductu pervenerunt ad Regem Israëlis jam natum.

(*b*) Ex Eliæ Ehingeri Cathalogo Bibliothecæ Augustanæ. f. 632. Hi vero tomi omnes Ficini libros complectuntur, exceptis versionibus Platonis & Plotini.

(*c*) Quicquid vero tituli opus illud in fronte gerat, nonnisi Epistolam ad Romanos explicatum dat: sunt verba Whartoni l. c.

11. De cantico Simeonis ac vera fidelium pace.
12. De creatione rerum.
13. De vita libri 3. nempe sana, longa & cœlesti.
14. Apologia, in qua de medicina astrologica, vita mundi & de magis Christum salutantibus agitur.
15. Quod necessaria sit ad vitam securitas tranquillitasque animi.
16. Epidemiarum antidotus, tutelam bonæ valetudinis continens (*d*).
17. Epistolarum Libri XII.
18. Dialogus inter Deum & animam theologicus (*e*).
19. De divino furore.
20. De felicitate.
21. Oratio ad Deum theologica.
22. Quæstiones quinque de mente.
23. Compendium Platonicæ Theologiæ.

24. Dia-

(*d*) Hunc librum Italica lingua scripsit noster. vid. Epist. L. IX. f. 160. Ab Hieronymo autem Riccio, teste Whartono, Latine versus est. Prodiit etiam Italice Venetiis 1556. hoc titulo: Il consiglio di Marsilio Ficino Fiorentino contra la Pestilentia. Con altre cose aggiunte appropriate alla medesima malatia. vid. Ehingeri Catal. p. 901.

(*e*) Hic dialogus & sequentes libelli ac orationes usque ad num. 44. insertæ quoque sunt editioni Epistolarum Ficini Venetæ A. 1495.

24. Dialogus inter Paulum & animam, quod ad Deum non ascendatur sine Deo.
25. Exhortatio ad bellum contra barbaros.
26. Oratio una de laudibus philosophiæ & altera de laudibus medicinæ.
27. De philosophia Platonica.
28. Vita Platonis.
29. Apologia de moribus Platonis.
30. Disputatio contra judicia Astrologorum.
31. De institutione Principis.
32. Oratio Christiani Gregis ad pastorem Sixtum Pontificem.
33. Oraculum Alphonsi Regis ad Regem Ferdinandum, inter illos quidem angelica lingua pronunciatum, deinde vero in humanam a Marsilio translatum.
34. Orphica comparatio solis ad Deum atque declaratio idearum.
35. Philosophica principis institutio.
36. De Christianæ legis divinitate.
37. De Platonicorum contemplationibus.
38. Oratio de charitate habita in collegio Canonicorum Florentinorum ad populum.
39. De adoratione divinæ virtutis.

40. Apologi de voluptate.
41. Excerpta ex Proclo in Remp. Platonis.
42. Apologia in librum ſuum de ſole & lumine.
43. Oratio ad Carolum Magnum Gallorum Regem.
44. De providentia, vaticiniis remediisque malorum.
45. De Sole Lib. I.
46. De lumine Lib. I.
47. De voluptate Lib. I.

Altero volumine hæc exhibentur

1. Dionyſii Areopagitæ translatio una cum ſuis argumentis.
2. In Platonem epitomæ ſeu argumenta, commentaria, collectanea & annotationes.
3. In Plotini libros 54. de rebus philoſophicis argumenta, quibus tota ejus philoſophia comprehenditur.
4. Expoſitio Priſciani & Marſilii in Theophraſtum de ſenſu, phantaſia & intellectu.
5. Mercurii Trismegiſti Pæmander de poteſtate ac ſapientia Dei: item Aſclepius de voluntate Dei.
6. Athenagoras Athenienſis de Reſurrectione. Nunc porro uſque ad num. 17.

17. sequuntur illæ variorum autorum versiones, quas Aldum Venetiis junctim vulgasse A. 1497. supra §. 24. diximus.

18. Sententiæ pulcherrimæ cum multarum rerum definitionibus, ex Marsilii Ficini operibus collectæ, & secundum ordinem alphabeti distributæ. Cæterum opera hæc prodiisse etiam Venetiis 1516. Basil. 1576. & Paris. 1641. Whartonus l.c. observat.

§. 27.

Restat, ut de libris quoque Ficini ineditis nonnihil disseramus. Nimirum in epistola ad Angelum Politianum *(f)* se Theonis Smyrnæi mathematica in Latinum convertisse sermonem narrat, physiognomiamque & œconomica composuisse. Meminit quoque passim commentarii sui in Platonis Philebum de summo bono elaborati, quem A. 1489. d. 12. Jun. in literis ad Martinum Uranium (*g*) nondum prorsus absolutum scribit, eidem simul, Hermiam in Platonis Phædrum utcunque se traduxisse, nuncians.

Hæc

(f) Epist. L. I. f. 7. *(g)* Epist. L. IX. f. 160.

Hæc Hermiæ verſio poſtea in Lucæ Holſtenii Bibliothecam, quæ multa habuit ἀνέκδοτα migravit, quod index manuſcriptorum ejus, Morhofiano Polyhiſtori *(b)* inditus, declarat. An exin in Civitatis Hamburgenſis Bibliothecam, cui multos codices poſſeſſor moribundus legavit, cum aliis pervenerit, me quidem fugit. Neſcio quoque, num Michael Pocciancius in Catologo Scriptor. Florent. p. 123. quem Whartonus allegat, præter hæc alia Marſilii opera hactenus non edita enumeret, quia is mihi haud ad manus eſt. Forte tamen anecdotis ejus accenſendus erit Liber contra vana Aſtrologorum judicia, cujus proœmium Epiſt. L. IV. f. 96. legitur. Inter ſcripta ejus juvenilia, de quibus §. 7. itidem quædam videntur eſſe inedita. Henr. Wharton l. c. Ficinum etiam pro Savonarola eruditiſſimam Apologiam ſcripſiſſe perhibet, quam parum abeſt, quin inter inedita referam. Operibus certe ejus junctim excuſis inſerta haud eſt. Nec unquam videre mihi contigit loca ab aliis ex illa citata. Naudæus, Bailius ac Buddeus recte quidem noſtrum inter Savonarolæ hyperaſpiſtas referunt, at nullus eorum, ſi recte memini, ad

(b) Tom. I. Lib. I. Cap. VII. p. 72.

ad librum pro isto vulgatum provocat. Forsan epistola supra §. 18. laudata ab iis indigitatur.

§. 28.

His igitur laboribus perfunctus, in fata concessit A. 1499. in villa sua Corregiana, in quam alias secedere otioque literario animum recreare suum consueverat: febre extinctus, & sepultus Florentiæ in æde S. Mariæ, teste Nic. Reusnero *(i)*, qui tamen in hoc fallitur, quod Septuagenario provectiorem eum obiisse scribat. Si enim præstantissimorum virorum Auberti Miræi, Natalis Alexandri, Henrici Whartoni, J. A. Fabricii, J. F. Buddei, L. E. Du-Pinii, aliorumque authoritatem secuti, A. 1499. nostrum e vita emigrasse dicamus, annum ætatis 66. tantum attigisse patet. Gravius vero errat Janus Jacobus Boissardus (*k*), qui supremum diem

(*i*) in Elogiis Clar. Virorum. H. 7.

(*k*) in Icon. virorum doctrina illustrium. P. I. p. 156. Eleganter equidem sculptæ sunt hæ imagines a Theodoro de Bry, at plerasque non ad vivum, ut in titulo promittitur, factas esse nonnulli judicant, vid. Observat. Halens. Lat. P. IV. p. 36. Ipsa, quæ iconibus adjiciuntur, elogia quanquam haud spernenda sint, brevem vitarum delineationem præcipuorumque librorum titulos complectentia, veruntamen in multis, præsertim chronologicis, litura & correctione opus ha-

diem eum explevisse A. 1483. ætat. 71. tradit, & Hieron. Cardanus, qui octogesimo ætatis anno illum decessisse vult. *(l)*. Post mortem autem Florentinis charam gratamque fuisse civis hujus sui memoriam, fidem facit Epitaphium, quo eum annis supra viginti post elapsis decorarunt, his constans versibus jambicis senariis:

En hospes, hic est Marsilius Sophiæ Pater:
Platonicum qui dogma culpa temporum
Situ obrutum illustrans, & Atticum decus
Servans, Latio dedi: fores primus sacras
Divino aperiens mentis actus numine.
Vixit beatus ante, Cosmi munere,
Laurique Medicis nunc revixit publico.

S. P. Q. F.

Anno M D XXI. *(m)*.

Cinellus insuper statuam ipsi positam esse in ecclesia cathedrali Florentina *(n)* refert.

§. 29.

habent. Haud pauca quoque elogia magnam partem ex Nic. Reusnero exscripta sunt, nulla tamen ejus mentione facta, ut fere plagiariis annumerandus mihi videatur Boissardus.

(l) Notante D. J. A. Fabricio ad Trithenium de Script. Eccl. f. 211. In Jacobi le Long. Bibliotheca Sacra Tom. II. f. 725. edit. Paris. 1723. Ficinus obiisse dicitur A. 1489. errore forsan typographico.

(m) Hoc Epitaphium legitur in Reusneri, & Boissardi Iconibus, Missonii Itiner. per Italiam &c.

(n) Nelle Belleze di Firenze f. 49. citante D. Jo. Fabricio in Historia Bibliothecæ suæ P. III. p. 200.

§. 29.

Sed nondum rerum a Ficino gestarum finis est. Cui adhuc superstiti nullus per otium dies exiit, qui vivus, inexplebilis laborum heluo, in studio & opere suo nunquam cessavit, nec post mortem statim quiescere potuit, sed Michaeli Mercato visendum se præbuit, earum rerum de quibus vivens cum ipso disputaverat, fidem facturus, si Cæsari Baronio Cardinali (o) credendum, cujus verbis rem, prout gesta esse fertur, exponemus. Haud inexplorata, inquit, referam„ sed quæ complurium eruditorum virorum„ scimus assertione firmata, imo & a religio-„ sis viris ad populum pro concione sæpe nar-„ rata. Ego vero, a quo accepi, auctorem„ proferam, nempe integerrimæ fidei virum, „ Michaelem Mercatum S. R. E. Protonota-„ rium, probitate morum atque doctrina„ spectatum: ipse enim narravit de avo suo, „ eodem quo ipse nomine nuncupato, Mi-„ chaele Mercato Seniore, cui cum Marsilio„ Ficino nobilissimi ingenii viro summa in-„ tercedebat amicitiæ consuetudo, parta &„ aucta philosophicis facultatibus, in quibus„ Platonem ambo affectabantur auctorem. „

„Acci-

(o) in Annal. Eccles. ad Ann. 411. Tom. V. f. 371. edit. Colon. A. 1624.

„Accidit autem aliquando, ut ex more, „quidnam post obitum supersit homini, ex „ejusdem Platonis sententia, sed non sine „tamen trepidatione deducerent, quæ la-„bantia Christianæ fidei Sacramentis sufful-„cienda essent: eo enim argumento extat „ejusdem Marsilii ad ipsum Michaelem Mer-„catum erudita quidem epistola (*p*) de ani-„mi & Dei immortalitate. Cum vero inter „disserendum eorum progressa longius fuis-„set disputatio, eam ad calcem perductam „illo clauserunt corollario, ut juncta simul „dextera pacti fuerint, uter eorum ex hac „vita prior decederet (si liceret) alterum „de alterius vitæ statu redderet certiorem. „Quibus inter se conventis, ambo jurati „ab invicem discessere. Interlapso autem „haud brevi temporis spatio evenit, ut cum „summo mane idem Michael Senior in „philosophicis speculationibus vigilaret, ex „inopinato strepitum velociter currentis „equi, ejusdemque ad ostium domus cur-„sum sistentis audiret, vocemque simul Mar-„silii clamantis: O Michael, o Michael, ve-„ra, vera sunt illa. Ad vocem amici Mi-„chael admiratus, assurgens, fenestramque ape-

(*p*) Epist. L. I. f. 1. 2. Epistola hæc dialogum inter Deum & animum theologicum exhibet.

aperiens, quem audierat, vidit post terga, „ ad cursum iterum acto equo candido, can- „ didatum: prosecutus est eum voce Marsi- „ lium, Marsilium invocans: prosecutus &, „ oculis; sed ab eis evanuit. Sic ipse novi „ casus stupore affectus, quid de Marsilio Fi- „ cino esset, solicitius perquirendum cura- „ vit (degebat ille Florentiæ, ubi diem clau- „ sit extremum) invenitque eundem illa ipsa „ hora defunctum, qua eo modo auditus & „ visus est sibi.„ Hactenus Baronii verba. Ego rem narrasse contentus, quicquid ejus est, lectoris judicio permitto, hoc unicum addens, plura istius modi exempla recenseri in D. Jo. Frid. Majeri Progammate de Pacto adparitionis post mortem, D. J. A. Fabricii Dissertationi inaugurali de Recordatione animæ humanæ post fata superstitis subjuncto, ubi etiam de mortalitate hujus generis pactorum ex instituto disputatur *(q)*.

(q) Ea dissertatio publico examini subjecta fuit a viro, nostra laude majori, J. A. Fabricio, pro Licentia impetrandi summos in Theologia honores, Kilonii A. 1699. recusa ibidem 1714. Tale pactum etiam Joannes Wilmotus, Rostæ Comes, cum alio nobili & spectatæ dignitatis viro iniit. Verum quum hic nobilis in conflictu navali paulo post interemtus, nuspiam appareret, ea res in reliqua vita magnæ illi Comiti fraudi fuit.

§. 30.

Jam nihil amplius superest, nisi ut quædam doctorum de Marsilio Ficino judicia proferamus in medium, omissis iis, quæ a Thoma Pope Blount *(r)*, Tob. Magiro & C W. Eubenio (†) collecta sunt. In eo laudando prolixus est Joann. Cavalcantes in epistola ad ipsum Marsilium perscripta (*s*), ex qua tamen ea duntaxat verba excerpam, quæ felicissima nostrum memoria fuisse prædictum evincunt: Ad hoc etiam te respondere velim, unde memoria illa tot rerum capacissima, quæ adeo tenacissima est, ut quolibet momento sibi omnia adsint, quæ unquam vidisti aut audisti, nec tantum res tenet, sed quibus eæ gestæ sunt meminit tem-

fuit. Quanquam deinde tandem, Burneti rationibus victus, agnoverit, iniquum esse, si cogitaret, substantias, in alio statu constitutas, iis legibus ac terminis non fore adstrictas, ut propriis affectibus non imperarent; ejusmodi autem quales eas esse visum foret summæ potestati, sibique, qui adeo naturalia veritatis principia corruperat, rem adeo inusitatam, qua convinceretur, neutiquam expectandam. Vide Rostæ Comitis in extremis Μετάνοιαν a Gilberto Burneto memoriæ proditam, ac Latinitate donatam a Guil. Gaesbecio. pag. 9. & 10. edit. Ultraject. 1698.

(*r*) In Censura celebriorum authorum. p. 492. sqq.

(†) In Eponymologio critico p. 349.

(*t*) Epist. Ficini L. III. f. 70.

temporum atque locorum. Lanſelius *(t)* eum lumen ævi ſui, varia abundantique doctrina inclutum, Henr. Cornelius Agrippa commendatiſſimæ doctrinæ virum (††), Keckermannus magnum philoſophum (*u*), Reuſnerus parvum corpore, ingenio ingentem, linguæ utriusque ornamentum ſingulare, lumen Italiæ, & patriæ decus (*x*), Boiſſardus Græcæ & Latinæ linguæ peritiſſimum, hominem ingenii acuti & vigilantis (*y*), Cardinalis Bona Platonicorum principem, qui fere ſolus ex Platonicis in offenſo pede percurri poſſit *(z)*, Weiſmannus Philoſophum, Theologum ac Medicum celeberrimum *(a)*. Arpe Platonis fere demortui Æſculapium, præclaris ingenii monumentis immortalitatem adeptum (*b*), nominant. Ab Octavio Ferrario (*c*) eruditionis

(*t*) Diſput. Apolog. de S. Dionyſio p. 487. Tom. II. Opp. Dionyſii Areop. edit. Antwerp. A. 1624.

(††) Epiſtol. Lib. VII. p. m. 365.

(*u*) In Syſtemate Phyſico. p. 962. (*x*) l. c. (*y*) l. c.

(*z*) In Notitia Autorum Lib. de divin. Pſalm. præmiſſa.

(*a*) Introd. in memorabilia Hiſtoriæ Eccleſ. N. T. Tom. I. p. 1021.

(*b*) De Talismanibus & Amuletis p. 121. Politianus quoque mortui pene Platonis Æſculapium noſtrum vocavit Epiſt. L. VI. p. 226.

(*c*) Var. Opp. Tom. I. p. 516.

ac sapientiæ, quæ postea ad exteros migravit, auctoribus, ac principibus accensetur. Natalis Alexander (*d*) eum magnum nomen sibi inter philosophos peperisse, editis operibus clarissimum judicat. Jacobo Philippo Bergomati (*e*) audit ingenii eminentissimi & prope divini vir, utriusque linguæ eruditissimus, ac multarum scientiarum locupletissimus Doctor, homo sane memorabilis, moribus videlicet & sanctimonia insignis, ac inter Platonicos doctores facile princeps, qui excellentiam suæ permaximæ eruditionis immortalitati scriptis commendaverit. Matthæus Bossus Veronensis (*f*) Marsilii Ficini & Angeli Politiani sublimia opera se admirari, neque intelligere ait, quid ullius generis literarum conferri possit eorum editionibus clarissimisque operibus, quæ multa alter, alter vero pauciora, sed gravissima uterque conscripserit. Jo. Franciscus Picus Mirandulanus (*g*) eum hominem omnifaria literatura redolentem, & maximum ex his, qui tum vixere, Platonicum appellat, ejusque opera patruum (Jo. Picum) in Aca-

(*d*) Histor. Eccl. Tom. VIII. f. 182.
(*e*) In Supplemento Chronic. f. 317.
(*f*) In Dedicatione Recuperationum Fesulanarum, Bononiæ 1493. editarum, ad Joannem Medicem Cardinalem. (*g*) In vita Jo. Pici Mirand. p. 104. collect. Batesf.

Academicis ſibi vendicandis uſum fuiſſe teſtatur. Simon Grynæus (*b*) his noſtrum dilaudat verbis: Probare vehementer ſtudium conatusque & pietatem Marſilii ſoleo, viri meo quidem videre optimi, qui ut philoſophiam nobis veterem guſtandam præberet patefaceretque, cum vires ſuas non ignoraret, nihil curavit, de nomine & fama ſua quid fieret, modo ſtudiis & veritati conſuleret bene: cum, qui propter utilitatem publicam ingenio cedere velit, nullus facile reperiatur. Philippus Wannemakerus (*i*) eum inter magna illa nomina, viroſque feriis ſcriptis claros, quos Laurentius Medices fovit, coluit, amavit, refert. Cinellus denique illum mactat elogio di Filoſofo maraviglioſo e ſingolare, e nella dottrina di Platone per tutto tenuto in ſommo onore (*k*). Nunc rivos claudo, additis tantum adhuc verſibus Angeli Politiani (*l*):

(*b*) In præfatione Platonis Operibus Baſil. 1532. editis præmiſſa.

(*i*) In Triumpho Literatorum Mediolani 1611. excuſo. p. 97.

(*k*) Citatus a Jo. Fabricio in Hiſt. Biblioth. ſuæ T. III. p. 200.

(*l*) Aliorum etiam in Ficinum poëmata leguntur in Reuſneri Elogiis, ubi quoque ejus effigies exhibetur, ſed talis, quæ hominem potius robuſtum & procerum, quam

Mores, ingenium, Musas Sophiamque supremam
Vis uno dicam nomine? Marsilius.

Et Joan. Latomi:

Hic, hic Marsilius notissimus ille Ficinus,
Totius Ausoniæ luxque decusque jacet.
In parvo ingentes qui clausit corpore dotes:
Immo non clausit, sed magis exeruit.
Quare etiam hac parva fama est angustior urna:
Ni tamen hæc potius, quem replet, orbis erit.

Nec non Julii Cæsaris Scaligeri:

Sancta anima, & cœlum tibi tu qui sæpe fuisti,
Spira in me rari flamina pura boni.
Ter cœli socia es: ter magni civis Olympi:
Ter comes in gremium pulcra recepta Dei.
Cum fluis ex astris: divi monimenta Platonis
Cum capis: & nunc te cum Jovis aula capit.

III.

quam tenellum & imbecillum pumilionem referre mihi videtur. Alia illius imago apud Boissardum conspicitur.

III.

Apologia pro Marsilio Ficino, Magiæ postulato.

HActenus, quæcunque ad Marsilii vitæ historiam pertinere videbantur, sedulo collegimus: restat, ut an criminis magiæ jure insimulatus sit, nec ne, æquo judicio dispiciamus. In hac autem re versabimur sine ira ac studio, quorum causas procul habemus. Operæ vero pretium facere ii mihi videntur, qui in hujus farinæ accusationum veritatem solicite inquirunt. Sæpiuscule enim viri, inclutum nomen varia ac multiplici doctrina adepti, obtrectatorum invidia diversorum criminum suspicione sunt gravati immerito, quorum patrocinium suscipere, ingenui esse hominis censeo, ita tamen, ut nulla veritati vis inferatur. Ego sic animatus sum, ut, cum livorem optimis plerumque viris nubila prætendere crebra me edocuerit experientia, semper de istiusmodi accusationibus judicium meum suspendere soleam, donec argumentis evidentibus & insuperabilibus eas evictas cognoscam, illius Phædrini *(a)* memor:

(*a*) Lib. III. Fab. XLIX.

Opinione alterius ne quid ponderes,
Ambitio namque diffidens mortalium
Aut gratiæ fubfcribit aut odio fuo.
Erit ille notus, quem per te cognoveris.

Superfedere vero poffemus hoc labore, fi Gabrieli Naudæo, ftrenuo tot præftantium virorum vindici, noftrum ab ea culpa liberare placuiffet: fed quum hoc ab illo factum haud fit, a nobis jam tentabitur. Indagandus vero eft primo omnium iftius criminationis fons, qui, nifi vehementer fallor, liber ejus de vita cœlitus comparanda fuit. Scilicet fcripfit Ficinus tres de vita libros, quorum primo de ftudioforum fanitate tuenda, fecundo de vita producenda, tertio de vita cœlitus comparanda agit. Primo illi junctim prodierunt A. 1489. Licet enim editioni illi, quam in manibus teneo, non adfcripta fit anni, loci & typographi nota, eo tamen tempore eam vulgatam effe, ex Apologia ifti adjecta, & dicto anno d. 15. Sept. in agro Caregio exarata conjicio. Recufi funt deinde fæpius hi libri (†) ac Argentorati quoque in Germanicum converfi

(†) Anno ftatim 1494. Joannem Menchen, Sacerdotem Colonienfem & Juris Canonici Profefforem novam eorum editionem curandam fufcepiffe, ipfe refert Ficinus Epift. L. XII. f. 193.

versi sermonem cum Hieronymi **Brunschwicks** Arte distillandi A. 1515. lucem viderunt (*b*), nisi forsam ibi duæ saltim priores ejus operis partes translatæ exhibeantur. Haud inficiandum est, varia egregia & suo constantia pondere monita hisce libris insperfisse Marsilium, atque adeo non paucorum laudes inde retulisse. Unum allegabo Antonium Nigrum Uratislaviensem, ad Joachimum Camerarium (*c*) ita scribentem: *Profuturus tibi esset judicio meo liber Marsilii Ficini, qui de sanitate tuenda post Galenum optime scripsit, multa sane præcepta utilia valetudini tuæ inde excerperes.* Nec tamen negare ausim, librum cum primis tertium de vita cœlitus comparanda, diversa continere paradoxa, quæ variis contra autorem suspicionibus causam præbere queunt. Ipsi certe Morhofio *liber iste magici aliquid sapere videtur: docet enim*, inquit (*d*), *in eo, quomodo vita nostra instituenda sit, ut astrorum nobis assignatorum constitutioni sit conformis: in eo libro per imagines astrologicas mira se facturum confidit, quem se refutaturum fuisse dicit Jo. Franc. Picus Mirand.* Lib.

H 5 VII.

(*b*) Vid. Ehingeri Catal. Bibl. August. f. 347.

(*c*) cf. L. III. Epistolarum Eobani Hessi & aliorum, a Joach. Camerario editarum. L.

(*d*) Polyhist. Tom. II. L. I. C. VII. n. 15. p. 38.

VII. de rerum prænotione C. 10. *nisi ob singularem cum illo amicitiam intermisisset.* An alio adversus nostrum, quem inter magos retulit, armorum genere utatur Leonardus Lessius (*e*), ii viderint, quibus ejus scripta ad manus sunt. Ex ipsius Ficini Epistolis colligo, ejus inimicos ex hoc de vita cœlitus comparanda libro, cum vix prelo exiisset, illum apud Summum Pontificem suspectum reddere annisos fuisse. Amicorum igitur & Mœcenatum contra hostium insultus patrocinium ipsi implorandum erat. Præsertim vero ab Hermolao Barbaro, ut Papæ vitam suam h.e. libros de vita de meliori commendaret, suamque strenue ageret causam, literis A. 1490. d. 15. Maji (*f*) majorem in modum petiit atque contendit. Ad Antonium autem Calderinum, quo ad benevolentiam Marci Cardinalis sibi conciliandam parario utebatur, eodem mense hæc de iis (*g*) perscribit: *Quicunque non perturbata mente, sed judicio sano nostra legerit, plane perspiciet, quam sincero consilio, quam pia mente, quanta religionis veneratione conscripserim. Præterea cognoscent literati omnes, quantum debeant favere libris nostris, literatorum vitæ*

(*e*) Vid. Th. Pope Blount Censuram Autorum. p.493.
(*f*) Epist. L. X. f. 166. (*g*) l. c. f. 167.

vitæ diligentissime consulentibus. Haud vero in levi famam fortunamque Marsilii tum versatam esse discrimine, vel exinde patet, quod superatis difficultatibus de Pontificis gratia certior factus *(h)*, verbis vix exprimere valuit, quantum iis, qui patrocinium sibi præstiterunt, deberet. Ampullosis loquendi formis, quibus alias quoque eum delectatum sæpe fuisse illius me docent epistolæ, vel hac ratione lectu minus jucundæ, istorum in se merita deprædicat. Ut speciminis loco aliqua recitem, en verba ad Rainaldum Ursinum Archiep. Florent. *(i)*; *Salve diu, salve semper pastor bone, salus ovium: pastor bonus animam suam ponit pro ovibus suis, ut eas pascet & tueatur a lupis. Ita tu nuper agnum tuum Ficinum pie admodum ex voracibus luporum faucibus eruisti, & Saturno jam nos graviter invadenti tu quasi Jupiter es oppositus. —— Quoniam vicarius ejus* (Jovis cœlestis) *Summus Pontifex vestra opera nobis aspirare cœpit, opto cum non solum aspirare nobis, verum etiam ipsum spirare diu. Itaque si ejus genesin intelligerem & corporis habitudinem, & a quo morbo medici huic maxime timeant, confectionem vel medicinam aliquam dili-*

(*h*) cf. præcedentis commentationis §. 15.
(*i*) Epist. L. X. f. 167.

diligenter excogitarem diuturnæ vitæ atque prosperæ valetudini profuturam. Ut vero miſſis ambagibus nunc candide dicam, quod res eſt: meo quidem judicio Marſilius Magiæ falſo poſtulari, at ineptæ anilisque ſuperſtitionis reus juſte agi videtur. Scilicet idem noſtro contigit, quod aliis pluribus, qui Aſtrologiæ judiciariæ nimium ſtatuere pretium, eique exercendæ operam addixere ſuam. Non raro ejus generis homines in magiæ ſuſpicionem incidiſſe ipſe fatetur Naudæus *(k)*. Ut autem jam tibi noſtræ, quam de Ficino tulimus, ſententiæ veritatem probemus, ejus mentem, & quas foverit, opiniones breviter ex libro de vita cœlitus comparanda delineabimus. Eo Plotini de favore cœlitus hauriendo librum illuſtrare ſatagit, prout in dedicatione ad Matthiam Corvinum, Pannoniæ Regem, teſtatur. Timidiori animo Marſilium hoc opuſculum divulgaſſe colligo ex ejus proteſtatione, præfationi ſubjecta, qua in omnibus, quæ hic aut alibi a ſe tractantur, tantum ſe aſſertum velle innuit, quantum ab Eccleſia comprobatur. Evincit id etiam Apologia, huic libro annexa, in qua de medicina, aſtrologia, vita

(*k*) Apologie pour les grands hommes ſoupçonnez de Magie. Chap. V. pag. 55.

vita mundi, item de magis, qui Christum natum salutaverunt, mentem suam exponit.

Mundum igitur esse animatum cum Platonicis credidit Ficinus: hominem porro idem existimavit valetudini felicitatique suæ consulere posse vita ea ratione instituta, ut astrorum ipsi assignatorum constitutioni sit conformis: esse quasdam veluti escas, quibus animati mundi & stellarum munera allicere possent mortales, sibique vendicare. Inter animam mundi & corpus ejus inesse spiritum, eumque necessario requiri tanquam medium, quo anima divina & adsit corpori crassiori & vitam eidem penitus largiatur. Per hunc mundum generare omnia, & illum talem ferme esse in corpore mundi, qualis in nostro noster, hoc excepto, quod anima mundi eum non trahat ex quatuor elementis, tanquam humoribus suis, sicuti ex nostris nostra, sed hunc proxime ex virtute sua procreet, & simul cum eo stellas statimque per eum periat quatuor elementa. Hunc ergo mundi spiritum ut sibi quivis, sanitatis ac prosperitatis avidus, insinuet faventemque reddat, suadet. Hauriri autem eum ab homine per suum spiritum, illi suapte natura conformem, maxime si reddatur etiam arte cognatior, id est, si maxime coele-

cœleſtis evadat. Evadere vero cœleſtem, ſi expurgetur a ſordibus, & ab iis, quæ inhærent ipſi diſſimilia cœlo, & eas quidem ſordes non ſolum inter viſcera ſi fuerint, verum etiam ſi in animo, ſi in cute, ſi in veſtibus, ſi in habitatione & aëre, ſpiritum frequenter inficere. Hunc noſtrum ſpiritum, rite per naturalia præparatum atque purgatum, accipere ab ipſo mundi ſpiritu plurimum per radios ſtellarum opportune ſuſceptos, ſi leniter movearis, quosdam pro viribus gyros agens, vertigine devitata, cœleſtia luſtrans oculis & mente verſans: frequenti item uſu plantarum, præſertim ſi adhuc viventibus recentibusque & matri terræ quaſi adhuc inhærentibus nutriaris atque fovearis: inter plantas ſuaviter redolentes, vel ſaltem non male olentes verſeris quam frequentiſſime: hoc enim odore quaſi flatu ſpirituque vitæ mundanæ recreari atque vegetari ſpiritum noſtrum, odoribus ejusmodi natura ſimillimum, perque ſpiritum medium inter corpus & animam facile corpus quoque refici. Diurno tempore diutiſſime ſub dio verſandum eſſe, quatenus tuto vel commode fieri poſſit in regionibus altis & ſerenis atque temperatis: ſic enim ſolis ſtellarumque radios expeditius puriusque undi-

undique nos contingere, ſpiritumque noſtrum complere mundi ſpiritu per radios uberius emicante: & quæ ſunt ejus generis alia, a Ficino nobis præſcripta.

Magnam vero vim & efficaciam noſter in hæc inferiora & ipſum etiam hominem, ejuſque tum corpus, animam & ſpiritum (tribus enim nos partibus ſubſtantialibus conſtare aſſerit) tum actiones & fata aſtris tribuit, & errantibus, & fixis: quæ ſint cujusque horum virtutes, quid cuivis ſubſit, quid boni a quocunque & quando expectandum, quid mali metuendum, prolixe & ſolicite enarrat. Nihil igitur facile inconſultis aſtris ſuſcipiendum eſſe ſuadet: præſertim vero explorandum, quæ ſtella, quid boni cuique in genitura promiſerit, atque ab ea potius quam ab alia repoſcendam eſſe gratiam, & ab unaquaque non quodlibet donum, & quod aliarum eſt, ſed ejus proprium expectandum: in medicinarum præcipue confectione & uſu aſtrorum poſitum curate obſervandum, atque hinc aſtrologiæ cognitionem medico ſummopere neceſſariam eſſe arbitratur. Cumprimis, ſi vitam producere cupias ad ſenectutem, quoties ſeptimo cuilibet propinquas anno ſive climacterico, diligenter conſulendum aſtrologum, ex eoque, unde

unde immineat tibi discrimen, ediscendum, deinde adeundum medicum monet *(l)*. Præterea spiritum nostrum cœlestibus non per qualitates duntaxat rerum sensibus notas præparari: sed etiam multoque magis per proprietates quasdam rebus cœlitus insitas & sensibus nostris occultas rationique vix notas asseverat. Sic e. g. smaragdum, hiacynthum, saphyrum, topazium, rubinum, unicorni cornu, præcipue vero lapidem Bezoar & alia occultis proprietatibus prædita, & idcirco non solum intus assumta, sed etiam si carnem tangant, ibique calefacta virtutem suam promant, vim inde cœlestem spiritibus inserere, qua se contra pestem tueantur atque venena, memorat. Pluribus etiam de virtute imaginum, certo cœli positu variis modis ad varios mirabiles effectus compositarum *(m)* ex mente antiquorum astrologorum ita disserit, ut parum absit, quin artem conficienti amuleta & talis manes sive imagines astrologicas docere nos voluisse videatur. Et hinc forsan magiæ nota illi inuri posset, nisi aliquoties hæc a se tantum historice refer-

(l) cf. Libr. de vita longa Cap. XX.

(m) Elegans extat viri doctissimi P. F. Arpe liber de naturæ & artis operibus, Talismanes & Amuleta dictis, cum recensione Scriptorum hujus argumenti, edit. Hamb. 1717. in 8.

referri, non probari ipse testaretur. Fatetur equidem, se juvenem adhuc magneti insculpere cœlestis ursæ figuram, & ferreo filo collo suspendere voluisse, sed quum a theologis & Jamblicho imaginum fictores a dæmonibus malis occupari sæpius atque falli didicisset, intermisisse. Diserte quoque, si quam annuli, amuleta & imagines certa ratione confecti vim habeant, non tam figuræ, sed materiis, hoc vel illo pacto temporeque compositis eam adscribendam esse affirmat. Recitabimus nunc quædam ejus loca: „Cum natura cœlestis (inquit Cap. „ XV.) tanquam inferioris naturæ regula so- „ leat tenore quodam progredi naturali, & „ ita progredientibus adspirare, merito diffi- „ dunt plerique, imagines ejusmodi cœle- „ stem aliquam virtutem habere. Ego quo- „ que ambigo sæpius, ac nisi & omnis antiqui- „ tas, & omnes astrologi vim mirabilem „ habere putarent, habere negarem. Ne- „ garem equidem non omnino. Opinor „ enim, nisi quis aliter persuaserit, ad prospe- „ ram valetudinem saltem aliquam habere „ virtutem, electæ præsertim ratione mate- „ riæ: tametsi multo majorem inesse phar- „ macis arbitror, & unguentis sidereo favore „ conflatis. —— Quæ vero ex magorum vel „

 astrolo-

„astrologorum opinione ad Plotinum in-
„terpretandum pro imaginibus allegari pos-
„sunt, deinceps breviter afferam, si te pri-
„us hic admonuero, ne putes probare me
„usum imaginum, sed narrare: ego enim
„medicinis ad cœlum temperatis, non ima-
„ginibus utor, atque ita cæteris quotidie
„consulo. Sic Cap. XVIII. hæc usurpat verba:
„tutius fore arbitror, medicinis, quam ima-
„ginibus se committere, rationesque a no-
„bis de potestate cœlesti pro imaginibus as-
„signatas in medicinis potius quam in figu-
„ris efficaciam habere posse. Probabile
„enim est, si quam vim imagines habent,
„hanc non tam per figuram acquirere, quam
„per materiam possidere naturaliter sic af-
„fectam. Ac si quid denuo acquiritur, dum
„insculpitur, non tam per figuram compa-
„rari, quam per calefactionem conclusione
„quadam provenientem: quæ quidem
„contusio calefactioque facta sub harmo-
„nia cœlesti simili harmoniæ, quæ quon-
„dam materiæ virtutem infuderat, excitat
„virtutem ipsam atquæ corroborat, sicut fla-
„tus flammam, & manifestam efficit ante
„latentem. Cap. XX. ita fatur: Ego ima-
„gines in rem distantem vim habere ullam
„non satis intelligo, habere vero in gestantem
„non-

nonnullam ſuſpicor, non tamen talem „ opinor, qualem plerique fingunt, & hanc „ ratione materiæ potius quam figuræ, atque, „ ut dixi, longo intervallo medicinas ima- „ ginibus antepono. „ Sed pergendum eſt ad reliqua. Cap. XXI. de virtute verborum atque cantus ad beneficium cœleſte captandum agit, præterque alia ita diſputat: Difficillimum quidem eſt judicatu, quales „ potiſſimum toni, qualibus conveniant ſtel- „ lis, quales item tonorum compoſitiones, „ qualibus præcipue ſideribus aſpectibusque „ conſentiant: ſed partim diligentia noſtra, „ partim divina quadam ſorte non aliter id „ aſſecuti ſumus, quam Andromachus in „ theriaca componenda diutiſſime fatigatus, „ ac tandem poſt diligentiam divina ſorte „ conſecutus theriacæ virtutem —— . Tres „ vero potiſſimum regulas ad hoc afferemus, „ ſi prius admonuerimus, ne putes nos in „ præſentia de ſtellis adorandis loqui, ſed po- „ tius imitandis, & imitatione captandis. „ Neque rurſum de donis agere credas, quæ „ ſtellæ ſint electione daturæ, ſed influxu „ potius naturali. —— Prima regula eſt, ex- „ quirere, quas in ſe vires quosve ex ſe effe- „ ctus ſtella quælibet & ſidus & aſpectus ha- „ beant, quæ auferant, quæ ferant, atque ver- „

I 2 borum

„borum noſtrorum ſignificationibus hæc in-„ſerere, deteſtari quæ auferunt, probare „quæ ferunt. Secunda: conſiderare quæ „ſtella cui loco maxime vel homini domi-„netur, deinde obſervare, qualibus com-„muniter hæ regiones & perſonæ tonis utan-„tur & cantibus, ut ipſe ſimiles quosdam „adhibeas. Tertia ſitus aſpectusque ſtella-„rum quotidianos animadvertere, atque ſub „his explorare, ad quales potiſſimum ſer-„mones, cantus, motus, ſaltus, mores, „actus incitari homines plerique ſoleant, ut „talia quædam tu pro viribus imiteris in „cantibus, cœlo cuidam ſimili placituris, „ſimilemque ſuſcepturis influxum.

Cæterum Marſilius generatim omnibus, qui diu feliciterque vivere deſiderant, ſuadet, ut ingenium, ſidus, geniumque ſuum & locum eisdem convenientem cognoſcere allaborent; ut porro in liberis procreandis, præparandis epulis, ædificiis & habitatione ſibi paranda, atque veſtibus ſiderum conſtitutionem non prorſus negligant. Sed nimis diu & haud ſine tædio in campo ſentibus adeo horrido ſpiniſque rigenti commorati ſumus: nunc defatigati & nauſea affecti egredi rurſus anhelamus. Nunquam certe has res, parum immo nihil amœnitatis ſecum feren-

ferentes, persecuti fuissemus, nisi ad biographiam Ficini perficiendam pertinere visæ nobis essent. Tuum jam erit, an is jure meritoque magiæ diabolicæ a nonnullis accusatus sit, judicium ferre. Ego magici nihil, superstitiosi vero plurimum in his deprehendo: atque multa ex iis, quibus characterem hominis superstitiosi argute & eleganter exhibet Sam. Werenfelsius, Theologus Basileensis, summo ingenio præditus, in nostrum optime convenire existimo. Ita autem ille (*n*) inter cætera: Nihil hic incipiet, quin prius calendarium inspexerit,

- - capiendo nulla videtur, „

Aptior hora cibo, nisi quam dederit Petosyris. „

Siderum ignes pejus metuet, quam cum „ proximus ardet Ucalegon. Venam sibi secari non patietur, nisi impetrata a planetis „ venia. Semen terræ non committet, cum „ terra, sed cum luna id jusserit. Caput „ tonderi jubebit, cum Luna est aut in Leone, „ ut capilli instar villorum leoninorum ri- „ gescant, aut in ariete, ut instar cornuum „ arietinorum crispentur. Quicquid crescere „

I 3 volet,

(*n*) In dissert. de superstitione in rebus physicis. p. 633. Operum junctim Basil. 1718. in 4. editorum.

„volet, crescente hoc sidere; quod sensim „diminui decrescente inchoabit. Cum in „Tauro Luna est, nunquam adduci poterit, „ut medicamenta hauriat, ne animal hoc „ruminans medicamentum evomere cogat. „Vitabit mare, quoties Mars est in medio „cœli, ne bellator iste Deus piratas adver- „sus se suscitet. Arborem seret in Tauro, „ut signum hoc, quod fixum astrologis ap- „pellare placet, altius eam in terra defigat. „Si quando adire volet principem, expe- „ctabit, donec Luna consocietur Soli: tum „enim salutaris est minoris cum majore so- „cietas.——Annum climactericum præter- „gressus non aliter lætabitur, ac si ex mor- „tis ungulis elapsus esset.—— Ægrotus her- „bis non utetur, nisi fausta quadam hora „decerptis.——Nihil denique tam difficile „erit, quod numerorum, quod verborum atq; „characterum virtuti non pervium credet. Hæc vir eruditissimus. Conradus Gesnerus (*o*) de Ficini libris de vita sequentem in modum judicat: *Multa in illis superstitiosa ex astrologiæ observatione traduntur: audio illum jam senem in Fr. Pici gratiam, sive argumentis illius persuasum, astrologiam ceu vanam rejecisse, qua de re in epi-*

(*o*) In Bibliotheca Universali. f. 499.

epistolis ejus quædam legisse memini. Gesnerum nostri literas ad Angelum Politianum A. 1494. d. 20. Aug. datas *(p)* in animo habuisse auguror, quibus, quid de astrologia sentiat, exponit, ita quidem, ita cum, ut cum Politiano & Pico, strenuis astrologicæ vanitatis oppugnatoribus, eandem se fovere mentem afferat. De libris vero suis de vita sic ibidem scribit: „In Lib. de vita, „ ubi profiteor medicinam, ac remedia vitæ, „ utcunque & qualiacunque possum, undique „ diligenter exquiro, neque despicio pror- „ sus imagines illas (cœlestes), neque omnes „ respuo regulas: etsi enim arbitror certam „ iis rationem nullam inesse, tamen ut stu- „ diosissimus humanæ medicinæ curator re- „ media non solum sapientibus certa, sed „ etiam multis probabilia sector, ut subsidia „ passim accumulem, quomodo libet profu- „ tura. Nequid denique prætermiserim in- „ tentatum, quod ad vitam utcunque con- „ ducturum cuiquam videri possit, nonnulla „ tamen intersero firmiora, multa quoque „ passim congero, quæ & si forte minus spe- „ ro, tamen opto prodesse. Quod autem „ in principio libri tertii dicere videor, ima- „ gines, „

(*p*) Epist. L. XII. f. 194.

„gines ab antiquioribus Platonicis in cœlo „dispositas esse, non id equidem volo. „Non enim consilium ibi meum est, Pla- „tonicos affirmare cœlestium imaginum as- „sertores, de quibus aut nihil aut parum „quid loquuntur: Sed Platonicorum quo- „rundam fuisse sententiam, mundi animam „cœlestia sibi corpora peperisse, stellasque „cum cœlo, atque ultra stellas singulas, si „modo ibi ullæ sint imagines, ejusmodi „quoque imagines genuisse. Narrat illic „dispositiones signorum imaginumque, non „quales apud Platonicos, sed quales apud „astrologos observaverim: jam vero quan- „tum imaginibus vel cœlestibus credam: „vel arte factis confidam, progressio libri „declarat.„ Deinde se inibi, cum philosophicis poëtica miscentem liberius interdum & forte licentius evagatum, sibique haud ingratum esse fatetur, astrologica portenta a Pico Mirand. singulariter confutata fuisse. In his igitur ut nos acquiescamus, æquum & justum esse censeo.

IV.

IV.

Leonardi Lauredani, Venetiarum Ducis, litteræ ad Reip. Memmingensis Proceres.

LEonardus Lauredanus, Dei gratia Dux Venetiarum &c. Magnificis & Egregiis Viris Magiſtro civium & Conſulibus Memmighen, Amicis cariſſimis ſalutem & ſinceræ dilectionis affectum. Certo ſcimus, Magnificentias Veſtras intellexiſſe ſucceſſum adverſæ fortunæ contra ſtatum noſtrum: quod judicamus ob antiquam inter nos amicitiam & benevolentiam Veſtris Magnificentiis vehementer moleſtum fuiſſe. Nobis autem ut illis, qui eas amamus ſummopere, viſum fuit cum eis communicare, quantum nobis occurrit: & præcipue ut ipſæ cognoſcant, quanta cum reverentia Cæſ. Majeſtatem proſequuti ſumus, & proſequimur. Prætermittemus, quæ ſemper diximus & ſcripſimus ſuperioribus menſibus Veſtris Magnificentiis, quod noſtra conſtantiſſima mens erat, non modo ſervare inducias, tam ſolenniter celebratas & firmatas cum Cæſ. Majeſtate, verum etiam devenire ad perpetuam pacem cum ea &

Sacro Romano Imperio , quoniam ſemper fuimus & voluimus eſſe ejus obſequentiſſimi & devotiſſimi cultores. Et quanquam veſtræ Magnificentiæ ſciant, omne jus divinum & humanum velle , quod induciæ nobis ſerventur: tamen ut oſtendatur ſingularis reverentia noſtra erga præfatam Majeſtatem Cæſ. & Sacrum Rom. Imperium, & ipſa experientia comprobetur, ſine alicujus requiſitione fecimus conſignari repræſentantibus Cæſ. Majeſtatem cuncta loca & terras ipſius Cæſ. Majeſtatis per nos ſuperiori anno acquiſitas, quæ loca erant adeo fortificata & taliter munita, quod facilis erat nobis eorum defenſio, judicantes placare ipſam Cæſ. Majeſtatem erga nos, & ab ea in gratiam recipi: tamen ejus Celſitudo nunquam ſe placare voluit, neque admittere oratores noſtros, quorum medio ſperabamus illi declarare & clare oſtendere, quorſum tendant cogitationes Regis Franciæ, qui ad aliud non invigilat, niſi ad ſurripiendam ejus coronam, & ſe tandem orbis dominum facere. Non fuit dare modum, ut ejus Cæſ. Majeſtas dignata fuerit ſuſcipere humile & honeſtum deſiderium noſtrum, non quia ipſa Maj. non ſit clementiſſima, ſed ob malivolorum ſuggeſtiones, qui ut ſatisfiat ali-

quod

quod eorum privatum commodum, perniciem totiùs Christianæ religionis non respiciunt, & continue stimulant eam ad arma contra nos movenda, qui sumus ei obsequentissimi. Unde nobis necessarium est, sicuti omni jure convenit, nos ipsos defendere: quod quærimus facere omni cum modestia & ex minori injuria ejus Cæs. Majestatis, quæ nobis sit possibilis: & in divina bonitate speramus, quæ nos non derelinquet. Hoc etiam Vestris Magnificentiis dicere volumus, quod Resp. nostra, quæ jam tot & tot annis incredibilem auri quantitatem & non minus sanguinis effudit ob conservationem & Christianæ religionis argumentum, sicut omnibus notum est: & quæ semper omni dexteritate quæsivit Christianorum Principum unionem contra infideles, nunquam potuit ad aliquam devenire conclusionem: attamen contra nos Christiani Principes se penitus colligarunt in ruinam nostram: unde proveniat, quod una Resp. qualitatis, quæ semper nostra fuit, sit taliter tractata, & a tantorum Principum Majestatibus persequuta, & quod ad hoc sint uniti fuerintque sic stricte concordes, facilis est conjectura: & ideo nihil aliud Vestris Magnificentiis sapientissimis dicemus, eas exorantes,

velint

velint declarare totum hunc ſucceſſum, cum omni veritate per nos narratum, in noſtram juſtificationem, ubi eis videbitur opportunum: aſſerentes, quod ſumus & volumus eſſe obſervantiſſimi & devotiſſimi cultores Cæſ. Majeſtatis & Sacri Romani Imperii, ſicut ſemper fuimus, & ob antiquam benivolentiam & commercium, quod ſemper fuit inter nos & totam Germanicam Nationem, & magnificas præcipue communitates & liberas civitates, velint præſtare nobis eos favores, qui videbuntur eſſe huic rei convenientes, quandoquidem conſervatio noſtri ſtatus non eſt futura minori beneficio veſtrarum Magnificentiarum & totius Sacri Romani Imperii, quam proprio noſtro, ob reſpectus & cauſas ipſarum prudentiæ bene notas.

Datum in noſtro ducali Palatio. die XVI. Julii. Indictione XII. M. D. VIIII.

Inſcriptio hæc erat:

Nagnificis & Egregiis Viris Magiſtro Civium & Conſulibus Memmighen, Amicis cariſſimis.

V.

Nota: Has literas ex autographo, benevole e tabulario Memmingenſi publico mecum communicato, primus vulgo. Scriptæ ſunt in membrana: appenſum ſigil-

sigillum plumbeum, in cujus prima facie conspiciuntur S. Marci & Ducis Lauredani, vexillum manibus tenentium, imagines, his in margine adjectis: S. M. VENET. LEO. LAVRED. DVX. In altera facie hæc leguntur verba: LEONARDVS LAVREDANVS DEI GRA DVX VENETIAR. ETC. Exaratæ vero sunt eo tempore, quo bellum a Maximiliano I. Imper. Julio II. Pont. Max. Ferdinando Catholico & Ludovico XII. Gallorum Rege Reipublicæ Venetæ illatum fuit, de quo Petrus Bembus Historiæ Venetæ Lib. VII. & sqq. ejusque continuator Paulus Paruta, nec non Adamus Reisnerus in Historia rerum a Georgio & Casparo Fronsbergiis gestarum, Germanice Francof. 1572. in fol. edita, evolvi possunt. Bellum illud vulgo Cameracense vocari solet a foedere, Cameraci inter dictos Principes contra Venetos inito. Peculiarem quoque de illo commentarium conscripsit Andreas Mocenicus, impressum Venetiis A. 1525. in 8. Memmingæ A. 1508. Ordines Imperii, jubente Maximiliano, convenerunt, ibique præter alia de bello Venetis inferendo consultatum fuit: cujus conventus meminit Joh. Scaliger in Confutatione Fabulæ Burdonianæ p. m. 320. Liceat vero mihi heic in Memmingæ, dulcissimæ meæ patriæ, honorem memorare, eam Gloriosissimo Imperatori Maximiliano fuisse in deliciis: Sæpiuscule enim hic commoratus est, eamque urbem ἐνιαστήριον ac requietorium suum (seine Ruhe-Statt und Ruhe-Kammer) appellare consuevit. vid. Christophori Schoreri Chronicon Memmingense pag. 59. 62. Cæterum Bembus Hist. Venet. Lib. VIII. f. 133. elegantissimæ editionis Aldinæ (& pag. 343. edit. Argentor. A. 1611. in 8.) mentionem facit literarum ad eos, qui creandi Romanorum Imperatorem jus habent, tum ad liberas Germaniæ civitates datarum, quibus literis Senatus Venetus petierit, ne Maximilianum sævire contra Rempublicam, quæ in illum tam liberalis fuisset, ulterius permitterent.

V.

Jo. Christophori Wagenseilii JCti quondam & Philologi Altorfini famigeratissimi Dissertatio hactenus inedita.

de

JOANNA PAPISSA.

Fœminas plurium regnorum legibus ab omni retro ætate ob inopiam judicii, ob imbecillitatem & ignaviam sexus non a publicarum modo, sed etiam civili jure a privatarum quarundam rerum administratione exclusas fuisse, neminem facile ignorare arbitror: ut alias leges, quas fundamentales vocant, nunc omittam, extat omni-

(a) De hac sive historia sive fabella multum ab eo tempore, quo divinis auspiciis purior religio, umbris antea mersa, B. Luthero vindice caput iterum efferre cœpit, in utramque partem ab eruditis magna animorum contentione decertatum fuisse, omnes norunt. Novissime de ea, in compendio quidem, sed curate & eleganter eruditi autores der Verzeichnus einiger Rarer Bücher P. III. p. 263. sqq. egerunt occasione Petri Mexiæ Hispani Variarum Lectionum Sylvæ, ab ipsis recensitæ, ex qua is, qui in Gallicum Sermonem transtulit, narrationem de Joanna Papissa maligne expunxit, Semiramidis historia in illius locum substituta. Cuinam sententiæ Wagenseilius, Vir πολυμαθέστατος, album adjecerit calculum, cum aliunde v. g. ex ejus Histor.

omnino Gallorum Salica, vetans Regnum a lancea transire ad colum. Hinc etiam, quod

Histor. Univ. Synopf. P. III. p. 128. sqq. & Differt. de Romanis Pontificibus ex Germanorum gente creatis, tum præcipue ex hac disquisitione, quam integram heic inserimus, elucet. Varia quidem, quæ in ea leguntur, jam Ill. cc. à Wagenseilio dicta sunt, quædam etiam ipsis aliorum, præsertim Maresii, verbis hic prolata: vel eo tamen nomine grata Tibi erit hæc exercitatio, quod præstantissima, quæ pro hujus narrationis veritate a Viris eruditis urgentur, argumenta summatim exhibeat, dubiisque, contra illam motis, jucunda brevitate satisfacere allaboret. Præmittimus vero illi pace tua Desiderii Regii, olim Ord. Minor. Phil. & Theol. Lectoris, posthac vero Augustanam Confessionem amplexi, epigramma haud inficetum, quod in ejus Apocalypsi Nova Babylonis antiquæ, Cassellis A. 1646. in 8. excusa, p. 53. extat:

Papa fuit quædam meretrix, si credere fas est;
  Quicquid id est, grande est fama vel ipsa probrum.
Quod peperit, laudanda foret, si nupta fuisset,
  Petra foret, saltem hac parte, secuta Petrum.
Fama probrosa nimis, si displicet ista, Quirites,
  Dicite, non sedit fœmina, sed cubuit.

A. 1720. Hagæ Comitum, prodiit in 12. Histoire de la Papesse Jeanne fidelement tirée de la dissertation Latine de Mr. Spanheim, laudata in Biblioth. Hist. Phil. Theolog. Bremens. Class. V. p. 1122. ubi etiam, Jll. Virum Pachelbel von Gehag probationem hujus historiæ per versus & nummos moliri, memoratur. Si vero scire aves, quinam præterea ex Protestantibus hujus narrationis veritatem de industria adstruere conati sint, insignem eorum catalogum tibi exhibet consummatissimus Theologus Ern. Salomo Cyprianus in Schediasmate de vitiis Paparum adversus eorundem infallibilitatem p. 51.

quod ex aurea Bulla constat, in nostro Imperio eligendus in Imperatorem mos est, non fœmina, cum genius Principum Germanorum Imperium muliebre ferre haud queat. Nec aliud in conferendis sacris ordinibus observari, Sacri nos docent Canones. Fœminæ enim incapaces sunt sacrorum ordinum, nec Sacerdotes fieri, nec missam dicere, nec Clericos ordinare, multominus D. Petri Sedem occupare possunt. Attamen historiarum monumentis proditum est, Seculo IX. post Christum natum Imperatore Lothario post obitum Leonis IV. Pontificis electam fuisse fœminam quandam in ejus locum, quæ Joannis nomen sibi sumsit, atque clavum tenuit per annos duos, menses quinque, dies quatuor, quæque ab amasio corrupta & vitiata, publice deinde peperit, & partus doloribus extincta fuit. Atque rem omnino ita evenisse ab omni illo ævo, quo hæc res contigit, ad præsens usque momentum credidere viri cordati, sapientes & ad miraculum docti, credimus & nos indubie, & citra trepidationem defendere sustinemus. Nimirum autores sequimur viros graves & inprimis magni nominis & Theologos & Philologos. Inter Philologos quidem sufficit laudare Ch. Ad. Rupertum, quondam

dam Academiæ noſtræ decus magnum; cui ſubjungimus nunquam ſatis laudandum J. H. Bœclerum, itemque Claudium Salmaſium, ſtupendæ eruditionis virum. Jam non allegabimus alios. Sed ex Theologis inprimis provocamus ad Megalandrum noſtrum Lutherum, venerandum D. Gerhardum atque Georg. Calixtum, virum in hiſtoria eccleſiaſtica maxime ſedulum atque diligentem. Cæterum non inprimis pugnamus autoritatibus, quamvis ſummorum virorum autoritates neutiquam ſint contemnendæ, præſertim cum ſuppetant alia inſuper argumenta. Non enim veroſimile eſt, illum verum non eſſe, quod tot viri cordati & eruditi pro vero agnoverunt. Enimvero accedit quoque ratio, quæ nos compellit, ut ſoliciti ſimus de veritate ſeu falſitate hujus hiſtoriæ: neque enim res parva eſt, utrum Joannes Papa fœmina fuerit, an minus; quamvis multi ſibi perſuadeant, hoc unice ad hiſtoriam pertinere: multa enim hic latent, de quibus forte alii nec ſemel cogitarunt. Voluit nimirum Deus in hac viva imagine pro ſua providentia myſticam illam mulierem oſtendere, de qua tam multa nobis refert Joannes, quorum veritatem indies magis magisque experimur.

Jam porro si hoc evicerimus contra Pontificios, perit omne illorum argumentum de successione, quam jactant, continua Pontificum ad hæc usque tempora. Nimirum ajunt, vel solo hoc argumento posse nos agnoscere veritatem suæ doctrinæ, quod Sedem Ecclesiæ Romanæ Petrus Romæ fundarit, inque ea serie nunquam turbata consederint Pontifices: at vero hac ratione omnino hiulca evadit Pontificum Successio. Accedit, quod non sine magna veritatis specie nobis objiciunt Pontificii atque urgent, ostendendum esse nobis, veros atque genuinos reperiri inter nos Sacerdotes. Nam, addunt, requiri, ut, qui veri Sacerdotes audiri velint, sint ordinati a veris quoque Sacerdotibus, veris scilicet Apostolorum successoribus: tales autem nostros non esse, non ordinatos quippe ab iis, qui ordinandi facultatem accepere ab Apostolis. Itaque non habere nos veros Sacerdotes, & per consequens nec verum Eucharistiæ Sacramentum: atque hinc rident vulgo Eucharistiæ Sacramentum, quod in nostris Ecclesiis obtinet. Est omnino hoc palmarium argumentum; atque testati sunt viri insignes, hoc quidem argumento sese in summum discrimen fuisse adductos, neque habuisse,

quod

quod responderent. At vero si possimus ostendere, sedisse fœminam Papam, hoc quoque perit argumentum. Certum enim nobis est, papatu hujus meretriculæ successionem papalem non solum esse interruptam, sed etiam turpiter deformatam, quia, ut Antoninus loquitur Tit. 16. Part. II. C. I. illa utpote fœmina non fuit susceptibilis characteris alicujus ordinis, nec perficere Eucharistiam aut ordinare potuit, nec absolvere a peccatis; unde ordinati ab ea iterum fuerunt ordinandi, quia nihil ab ea receperant. Hierarchia enim apud Pontificios requirit, ut Sacerdos ordinatus sit ab Episcopo, hic ab Archiepiscopo, qui & ipse a Romano Pontifice est confirmandus: itaque cum Romanus Pontifex caput sit Ecclesiæ, ab eo dependet salus omnium, quæ in Ecclesia Romana peraguntur: atque nisi legitimus sit Pontifex, non legitimi possunt esse Episcopi, itaque nec ipsi habebunt Sacramenta vera ac genuina. Si vero unquam Romæ sedit fœmina, non potuit esse Pontifex legitimus, non potuit confirmare Archiepiscopos &c. Si hoc non potuit, nec Archiepiscopi potuerunt ordinare Episcopos, nec Episcopi Sacerdotes alios, nec potuerunt Sacerdotes isti Eucharistiæ Sacramentum admini-

ministrare &c. atque ita turbatur ordo ille hierarchiæ, quem tantopere crepant. Pulcherrima denique est observatio Georg. Nigrini L. V. Inquisit C. VIII. quod ab A.D. 855. quo meretrix illa Anglica in sedem Pontificum est evecta, ad annum 1521. quo Lutherus Wormatiæ in comitiis inter Ordines Imperii Romani coram Cæsare Papæ contradixit, numerentur anni 666. qui fuit character bestiæ illius Apocalypticæ. Res igitur magna, nec patimur alia ratione, nisi vi veritatis, nobis telum hoc eripi: mirumque adeo non est, apud nos magno consensu viros doctissimos hanc sententiam strenue defendisse. Neque temere istis credendum est, qui contrarium nobis persuadere conantur. Nemo sane unquam magni nominis aut claræ eruditionis inter nos ausus fuit, hanc historiam in dubium vocare. Jam vero videndum nobis est de ipsis argumentis: ubi quidem principio illud definiendum est, quid ergo pertineat ad fidem historicam? a qua diversum aliqui faciunt fidem papisticam, inaudita prorsus distinctione. Nos ergo dicimus, ut inter mortales fides historica possit progenerari, atque homo cordatus assensum suum intrepide præbere queat, hæc requiri. I. ut historia sit consignata a scripto-

ſcriptoribus gravibus, qui rei ipſi vel interfue-runt, aut ab aliis fide dignis hæc talia audive-runt. Neque enim profecto ſemper hiſtorici rebus geſtis ipſi interſunt. Jam II. requiritur, ut hiſtoria ſit prodita ab iis, de quibus nulla eſt ſuſpicio, eos tale quid fingere voluiſſe: id quod cumprimis urget Grotius in Tr. de veritate Relig. Chriſt. adverſus gentiles, ſi velint inficiari ea, quæ in V. T. de Moyſe, in N. de Chriſto prodita ſunt: cauſam enim dicere debent, quare hæc credant con-ficta? Apoſtoli ſane nullam habuere cauſam ea fingendi, quæ ſcripſere de Chriſto: non honorem, ab iſto enim erant alieniſſimi: nec famam, fuere enim intenti in finem mundi: jam nec ſtulti erant; ſequitur ergo vera] eſſe, quæ nobis ſcripta reliquerunt. Itaque ſi conſtat, ſcriptorem aliquem nul-lam habuiſſe mentiendi cauſam, illius ſane narratio pro vera erit habenda. III. Requi-ritur, ut confirmata fuerit hiſtoria aliqua conſenſu quorundam virorum eruditorum & gravium, imo a nemine uno vocata in dubium, atque poſteriores prioribus aſſen-ſum præbuerint. IV. Denique eſt hoc omnino urgens argumentum, ſi eandem rem diverſæ nationes retulerint in literas. His argumentis (neque enim aliam rationem

habemus) fides hiſtorica ſtabilitur inter homines, atque quod dicit Gerhardus, magnæ audaciæ & impudentiæ eſt, ſi quis velit rem, quæ talibus firmatur argumentis, in dubium vocare. Hæc vero omnia quadrant in noſtram hiſtoriam. Unde ſequens fere nobis enaſcitur argumentum:

Quæcunque hiſtoria nititur I. authoritate 70. amplius Scriptorum, & inter hos ab omni fraudis ſuſpicione immunium, quique vel ipſi rei interfuerunt, vel a fide dignis rem, prout geſta eſt, acceperunt; graviſſimorum virorum: quæ II. per 600. annos, quibus perpetuo narrabatur, a nemine vocata eſt in dubium: quam III. diverſiſſimarum gentium hiſtorici in literas retulerunt: quam IV. integrum Conſtantienſe Concilium & ipſimet Romani Pontifices confirmant: quam V. S. P. Q. R. uno ore pro vera habet: & cujus VI. lapidea & alia monumenta memoriam ſervant: quam denique VII. magno conſenſu viri doctiſſimi & veritatis ſtudioſiſſimi nunquam non pro vera agnoverunt, illa meretur fidem hiſtoricam. Atqui &c. Ergo &c.

Nec aliam fidem, quocunque demum nomine vocatur, ſequimur. Atque ut hinc potiſſimum exordiamur, habemus omnino

LXX.

LXX. amplius Scriptores, qui rem ita evenisse asserunt, omnes Ecclesiæ Romanæ addictissimos, interque hos Archiepiscopos, Episcopos, Cardinales Pœnitentiarios Pontificum, & ab omni suspicione immunes, quibus, ut hæc talia confingerent, neque amor, neque odium, neque invidia, neque spes alicujus præmii, quibus ad falsa comminiscenda homines impelli solent, causæ esse potuerunt: potius multum intererat, ne vera hæc essent: factumque hoc fassi, propriam turpitudinem allegarunt, quod quam invite fecerint, nemo non facile agnoscit. Agmen nobis Scriptorum ducat Martinus Polonus, Monachus Cistertiensis, Pœnitentiarius Innocentii IV. Pont. postea Archiepiscopus Consentinus, alias Guesnensis, idque haud quidem ob eam causam, quasi ab Onuphrio Panv. & Bellarmino vere proditum sit, primum Martinum rem hanc in literas retulisse: aliud enim ex infra dicendis constabit; sed quia cæteris Scriptoribus melius ac prolixius narrationem instituit *(b)*.

(b) En Martini verba: Johannes Anglicus, natione Moguntinus, sedit annos II. menses V. & dies IV. & cessavit Episcopatus mensem unum. Hic, ut asseritur, fœmina fuit, & in puellari ætate a quodam suo amasio in habitu virili Athenas deducta, sic in diversis scien-

tiis

Sed vero ex historicis Martino, cujus vita in Seculum XIII. incidit, antiquiores laudantur, Ranulphus Flaviacensis, Marianus Scotus, Sigbertus Gemblacensis, & Gothofredus Viterbiensis. Enimvero cum horum primus Seculo X. Marianus XI. ceteri XII. vixisse deprehendantur, non juniores modo, sed nec istos quoque idoneos esse ostendunt Pontificii, qui in hac causa testimonium dicant: atque hoc ariete totam sese historiam suspectam reddere arbitrantur, quod nullus autor rei gestæ συγχρονος, qualis Anastasius Bibliothecarius fuit, ejus mentionem faciat, nec

tiis profecit, ut nullus sibi par inveniretur, adeo ut postquam Romæ fuit, magnos magistros discipulos & auditores haberet, & quam in urbe vita & scientia magnæ opinionis esset, in Papam concorditer eligitur. Sed in papatu per suum familiarem impraegnatur. Verum tempus partus ignorans, quum de S. Petro in Lateranum tenderet, angustiata inter Colosseum & ecclesiam S. Clementis peperit, & mortua, ibidem, ut dicitur, sepulta est. Et quia dominus Papa eandem viam semper obliquat, creditur a pluribus, quod ob detestationem facti hoc faciat. Nec ponitur in Catalogo Summorum Pontificum propter mulieris sexum. In his Wagenseilius quædam emendat in Hist. Univ. Syn. P. III. p. 130. ex Codice MSto veteri proboque Gymnasii Heilsbronnensis. Scilicet post, *& dies IV.* omnino ex MSto inserendum esse existimat, *& mortuus est Romæ.* Sic iterum post, *Romæ fuit*, addendum, *legens*: Denique verba postrema ita rectius in MSto concipi: *Nec ponitur in Catalogo Sanctorum Pontificum propter mulieris sexus deformitatem.*

nec Ado Viennensis, nec Rhegino Prumiensis, quorum tamen ætas proxima. Ast si nullus autor nisi αὐτόπτης vel rei gestæ συγχρονος fidem meretur, ut quicquid ad nostram notitiam nonnisi indicio Scriptorum centum vel ducentis annis recentiorum pervenit, incertum sit: incerta erit potior pars universæ historiæ cum Ecclesiasticæ, tum civilis. Neque vero sequitur, quamquam Ranulpho Flaviacensi vel Mariano antiquior nemo, qui rem literis consignarit, innotuerit, ideo neminem fuisse. Unde enim obsecro Ranulphus Flav. qui tanquam vetustissimus muliebris Pontificatus Scriptor allegatur in Centuriis Ecclesiasticæ Historiæ, quem & Trithemius Chronicum breve, quod illi Poly-Chronicon vocant, scripsisse ait, hæc nisi ab antiquioribus nosse potuit? Unde vero Marianum, qui ex Scotia in Germaniam profectus, in tribus Benedictinorum contuberniis vixit, Coloniensi, Fuldensi & Moguntino, unde, inquam, vel ipsum nomen Joannæ, vel annos, menses & dies Pontificatus ejus ita exacte annotatos, nisi ex libris, qui in monasterio cum primis Fuldensi, ob Bibliothecam semper celebris, deesse non potuerunt, hausisse eum existimabimus? Et videlicet in promptu fuerunt autores, quibus

nos hodie caremus. Nam ut hæc confingeret, nihil utique causæ habuisse videtur: nam profecto nihil gratiæ exinde sperare ei licuit, quin potius summum odium, juxta illud: Obsequium amicos, veritas odium parit. Quanquam non valde necessitate adstringimur, ut huic responsioni vehementer inhæreamus, & magis pronum est dicere, fuisse omnino Joannam Anastasio συγχρονω memoratam, verum verba, quibus id executus erat, malas & Pontificum gratiam captantis manus, ex aliquibus Codicibus erasisse: & notum est, quum Pontificiis sit familiare, quælibet in rem suam vel fingere, vel interpolare, vel supponere, id quod luculenter docuit vir in omni scibili versatissimus Gabriel Naudæus in iis, quæ emisit publice contra Monachos Benedictinos circa libros de imitatione Christi. A nobis vero prorsus abest hoc crimen, neque enim causæ nostræ diffidimus, sed semper edimus autores, quales sunt. Extabant sane quondam in Heidelbergensi Bibliotheca Anastasii Codices MSS. duo, in quibus historia de Joanna Papissa legebatur, quos viderunt Cl. Salmasius & Marquardus Freherus, viri cordatissimi. Quamvis enim in vulgari editione desint verba Anastasii, major tamen

tamen nobis esse debet tantorum virorum autoritas, quam nescio cujus Leonis Allatii, hominis Græci & imposturarum palam convicti. Illud equidem, uti dictum, certum est, quod in Anastasii historia, a Moguntinis edita, nec vola nec vestigium de Joanna reperiatur, quoniam ea temporis computatio observanda est, ut inter Leonem & Benedictum Joannæ nullus locus relinquatur, quod præcipue urget Onuphrius Panvinius ad Platinam, & post illum Blondellus aliique. Verum existimant viri doctissimi, Anastasium ab editoribus Moguntinis corruptum & depravatum esse; quæ conjectura his præcipue nititur argumentis: quia 1. in quibusdam MSS. exemplaribus Anastasii historia de Joanna Papissa reperitur. 2. Quia reliqui codices MSS. mutili sunt, & in elogium Leonis IV. desinunt. 3. Quia corruptionis alia manifesta prostant indicia. Publice sane de ea re questus est Freherus, & iniquitatis ac malæ fidei publice accusavit Jesuitas, qui mussare maluerunt, quam se defendere, unde oportet eos sibi conscios fuisse suæ fraudis, & quod non deessent Frehero testimonia irrefragabilia, quibus accusationem suam suffulciret. Atque eam epistolam in aliquot Bibliothecis reperiri,

riri, Bœclero in Suecia degenti asseveravit illustris Salmasius, cujus verba, prout a laudato Bœclero in commentarium de rebus Seculi post Christum natum IX. & X. relata fuerunt, vide in dissertatione mea de Romanis Pontificibus ex Germanorum gente creatis p. 9. 10. (*c*). Itaque cum provocarint ad eos codices MSS. Heidelb. Salmasius & Freherus, nec tantum ad hos sed & ad ipsam editionem Anastasii, quæ excusa Moguntiæ atque omnium manibus quondam terebatur, nihil profecto nos causæ habemus, cur Pontificiis magis credamus quam illis,

(*c*) Verba Bœcleri hæc sunt: Ajebat Salmasius, se Heidelbergæ agente, & incomparabili isti Bibliothecæ operam dante, factum esse, ut Moguntini, Anastasium Bibliothecarium edituri, duos Codices MSS. a Serenissimo Electore peterent acciperentque. Quibus remissis, adjuncta fuisse aliquot exempla novæ editionis, in quibus historia Johannis fœminæ ex MSS. bona fide expressa erat Id cum aliqui mirarentur, apud cæteros ortam suspicionem dedisse occasionem, ut in cætera exempla per officinas Bibliopolarum inquireretur, tum fraudem manifestam fuisse, dum omissa deprehendebantur in omnibus, quæ paucis inserta diximus. Ea de re clarissimæ memoriæ virum, Marquardum Freherum, epistolam ad amicum exarasse, quam in aliquot Bibliothecis reperiri dicebat Salmasius. Addebat: verba Mariani Scoti (nam is nunc post deperditam aut vitiatam illam Anastasii scripturam antiquissimus rei autor) religiose ex Anastasio descripta, id est, ipsissima Anastasii verba fuisse.

illis, præprimis cum confessio accedat insignis Galli Jo. Launoji, qui etsi Tom. IV. epistolarum, epistola ultima historiam de Joanna Papissa inficietur, tamen non dissimulavit, reperiri nonnullos Anastasii Codices MSS. qui eam contineant. Sufficiat ergo Anastasius, qui vixit illo ipso tempore, cujus testimonium quod deficit in vulgaribus editionibus, id procul dubio omne a Pontificiis est: credimus enim id Marq. Frehero, de quo Lipsius judicium tulit, vix ullum Seculum daturum talem virum.

Jam secundo accedit, per integros 600. annos usque ad Reformationis tempora, quæ ab initio præcedentis Seculi decurrere cœperunt, neminem unum repertum fuisse, qui negaret vel in dubium vocaret, circa medium Seculi IX. mulierem virum mentitam assumto Joannis nomine ad papatum evectam fuisse, & ne quid Romæ deesset ad magnæ meretricis elogium, ex scortatione imprægnatam, atque paritudinis doloribus derepente oppressam in solenni Pompa, publice puerperam obiisse. Novum plane hoc est, & post tempora Reformationis demum exortum, quod fides sollicitatur hujus historiæ. Nimirum cum viderent Pontificii, rem non esse de nihilo, atque perire hac

ratione

ratione successionem suorum Pontificum, cœperunt denique rem omnem negare. Quare autem nemo inter antiquiores tam sapiens erat, & nasum Rhinocerotis habebat, ut falsitatem hujus historiæ olfaceret. Scilicet antiquiores constituti erant extra telorum jactum, ideoquæ puræ veritati litabant. Enimvero si hæc tantopere falsa sunt, etsi tam levi negotio ostendi potest, conficta hæc esse omnia, quare per 6. & amplius Secula nemo repertus fuit, qui fidem hujus historiæ elevaret? Non defuere sane singulis seculis viri eruditi atque cordati, quibus haud ita facile imponi potuit, qui uti alias narrationes falsas aut suspectas rejicere, idem quoque hic facere potuissent, nisi constitisset de historiæ hujus veritate. Citetur Franciscus Petrarcha testis, vir omnibus modis summus, qui in Chronico Italice scripto & Florentiæ A. 1478. excuso, hanc rem quoque literis prodidit. Jo. quoque Boccatius, Petrarchæ ob ingenii, studiorum & morum similitudinem intimus, recenset ac describit hanc Joannam, prius Gilbertam, ut ipse ait, appellatam, in libro de claris mulieribus C. 99. Primus igitur, quod sciam, Aventinus συγχρονος Lutheri nostri eo delatus, ut falsitatis accusare palam

hanc

hanc historiam, & fabellam appellare auderet. Verba sunt 4. to. Annalium Bojorum: Adelbertus, locupletissimus Hetruriæ Princeps, Ravennam, Bononiam, Romam in potestate habuit. Ejus Socrus Theodora Scortum nobile atque imperiosum Romæ dominabatur: Johannem IX. amatorem suum Bononiensibus primo, dein Ravennatibus, postremo Romanis imposuit, primariumque sacerdotem creavit: inde fabellam ortam crediderim, quæ temere vulgavit, hisce temporibus fuisse Sacerdotem maximam, quæ appellata sit Johannes. Secundus ab Aventino est Onuphrius, & primus, qui patrum memoria justo conatu historiam convellere aggressus sit. Quos secuti deinceps alii, quorum ratiunculas & conjecturas laudat Baronius Annal. X. (A. 853.) & additis de suo nonnullis contra Papissam satis prolixe proclamat. Sed vero in omni historia utique magis antiquioribus quam recentioribus credimus. Sane nulla res adeo est certa, quæ non possit vocari in dubium, si quis id velit agere: at non sufficit, an res aliquibus rationibus suspecta reddi possit, sed opus est, illud cumprimis accurate consideretur, quibus argumentis narratio aliqua impugnetur. Prope est, ut pigeat,

pigeat, in hac parte tam diu immoratum esse. Dicendum igitur nunc aliquid de unanimi diversarum Nationum consensu (quod erat tertium argumentationis nostræ membrum). Scilicet si unus atque alter duntaxat hoc scripsisset, posset forte adhuc negari. Enimvero hoc scripserunt non tantum Romani, Galli, Hispani, sed etiam Germani: itaque toto orbe divulgata erat hæc historia. Non certe ita conspirare hi poterant, nisi constitisset de rei veritate. Tempus me deficiet, si omnes, de quibus hactenus constat, Joannæ Pontificatus assertores enumerare instituam. Recensent illos per ordinem seculorum Calixtus in Tract. de Conjugio Clericorum, Gerhardus Loc. de Ecclesia, David Blondellus, vir inter Reformatos plane eximius, qui ipse tamen peculiari libello totam de Joanne VIII. narrationem suspectam reddere conatus est; Wolfius in Lect. Memorab. Egbertus quoque Grimmius, S. Theol. Licent. natione Anglus, in Vesaliensi schola aliquamdiu Prof. doctissimus, sed præmatura morte ætatis suæ 28. ereptus, anno 1636. edidit paulo ante obitum lingua Belgica Comment. locupletissimum de Joanna Papissa, in cujus parte prima CXXXV. testimonia produxit pro hac veri-

veritate ſcriptorum variarum gentium, quorum nemo Proteſtantium caſtra ſecutus eſt. Nec eſt veroſimile, tot viros eruditos per tot ſecula plus quam muliebri credulitate admiſſuros fuiſſe hunc papatum muliebrem absque accurata, quantum potuit inſtitui in re tanti momenti, perquiſitione veritatis. Illud ſolum ſubjungere liceat, Ulricum Huttenum edi curaviſſe A. 1520. epiſtolam veterem Academiarum Pariſienſis, Oxonienſis & Pragenſis, in qua hæc leguntur: Johannes Succeſſor Leonis IV. cœpit circa A.D. 854. & ſedit annos 2. & menſes 5. fœmina fuit, & in papatu impregnata. Teſtatur id ipſum Chronicon quoddam Helvetico idiomate conſcriptum Conſtantiæ, pertingens ad annum 1450. his verbis ſat quidem lepidis: **Ein Weib, hieß Johannes von Maintz, was Pabſt, und ſtarb an einem Kind, hat ſie mit einem** Cardinal **gemachet**, A. 855. In alio majuſculis characteribus Ulmæ impreſſo A. 1456. legitur: **Der Kaiſer Arnolphus** (Lotharius legendum videtur) **was unter dem Pabſt, der eine Frau was, und an offener Straß zu Rom da zerſprang ſie an einem Kind. Dieſelbe Straß meiden noch alle Päbſt, daß ſie nicht daran kom-**

men von der Schand wegen. Imo non satis est, eandem rem consignasse Italos, Hispanos, Gallos, Germanos, sed idem factum est a Græcis quoque, vel iis, qui regiones incolebant, alio sole calentes. Ita enim Laonicus Chalcocondylas in historia electionem Pontificis, uti suo tempore celebrabatur describens; Ubi suffragia, inquit, collegerunt, & Pontifex fuerit declaratus, domi eum continent, explorantes, num & reliquis placeret electio. Pontificem pronunciatum insidere jubent sedili foramen habenti, ut testes ex eo propendentes aliquis, cui hoc muneris injunctum est, tangat, unde appareat, Pontificem virum esse: nam constat, mulierem quondam in Pontificatum esse subvectam, quia sexus ignorabatur. Nam Itali Occidentales pene omnes barbas radunt. Cum autem illa mulier gravida esset facta, & ad festum seu sacrificium prodiisset, peperit infantem inter Sacrificium in conspectu universi populi: qua propter ne decipiantur iterum, sed rem cognoscant neque ambigant, Pontificis creati, virilia tangunt, & is, qui tangit, acclamat: *Mas nobis est Dominus.* Nomina autem post electionem illico immutant, quasi jam divinioris? quam antea, sint naturæ, & planissime

nissime mutati. Pontificii dicunt, ab interprete inserta hæc esse; cæterum id quidem dictu facile, probatu difficile, longeque facilius & probabilius negatur, quam asseritur. Credibilius etiam ab ipsorum interpretibus, si quos habent, omitti, quam a nostris addi. Gemina certe his sunt, quæ Jo. Pierius Valerianus in sua declamatione ad Cardinalem Hippolytum Medicen pro Sacerdotum barbis, quæ primum Romæ cum Clementis VII. P. M. privilegio emissa fuit, habet: Quid aliarum gentium damna culpasve commemoremus, cum domi opprobria conspiciantur, quæ de barbarum odio perpetuam supremo Sacerdotum ordini ignominiam pepererunt? Eo enim aliquando nostrorum deliciæ processerunt, ut hujus rasitationis ergo confusa quodammodo specie difficulter vir a fœmina internosceretur; hinc accidit, ut mulier (si vera est, quæ per omnium ora fabula circumfertur) in sempiternum SS. ordinis opprobrium ad solii Pontificii majestatem eveheretur; in cujus facti memoriam Romani adhuc intento digito indicant, ubi summa illa sacerdos, pontificialem induta trabeam, enixa peperit: quod ne rursus accidere possit, inde institutum plerique omnes credunt, in novi

 Pon-

Pontificis ingressu eam majorum nostrorum imprudentiam publicare. In totius enim populi conspectu pro D. Johannis suggestu, qui latissimam & eo solenni sacro omnium nationum gentibus confertissimam aream despectat, cogitur novus Pontifex virilitatem locupletissimis testibus approbare, resque ipsa sacri præconis voce palam promulgata in acta mox refertur, legitimumque tunc demum Pontificem habere nos arbitramur, cum habere illum, quod habere decet, oculata fide fuerit attestatum. Hæc ille. En quam amice cum Græco conspiret Latinus Scriptor vel e media Italia, & quod magis est, circa tempora Lutheri. Nec te offenderit vox fabulæ, quæ in textu conspicitur: fabulam enim dixit a fando sensu laxiori pro narratione publica, quæ in omnium ore versatur: imitatus Senecam Ep. 71. in fabellam excessi, non ingratam tibi: at historiam ante recensuerat: itemque S. Hieronymum, cujus in epistola ad Castratium ista sunt: Et ne veteres replicando historias longum faciam, excedam mensuram epistolæ, brevem tibi fabulam referam, quæ infantiæ meæ temporibus accidit. Quam vero de tota hac narratione non dubitaverit Pierius, tota sermonis series luculenter osten-

oſtendit : niſi etiam forte (quod non immerito ſuſpicamur) hæc parentheſis in editionibus poſterioribus addita ſit. Sed ut, unde digreſſus ſum, redeam, atque id, quod inſtitui, abſolvam, eſt & alius Græcus, Laonico, ni fallor, antiquior, Barlaam videlicet Monachus, qui in Dialogo de principatu Papæ *τȣ͂ ἀκολάςȣ ἐκείνȣ γυναικὸς τȣ͂ γενομένȣ Πάπα*, impudicæ illius mulierculæ, quæ Papa fuit, meminit. Autoribus denique, qui Joannæ Pontificatum aſſerunt, duo Judæi poſſunt addi, nempe R. Abraham Zacuth in Juchaſin, & R. David Gans in Themach-David, quorum teſtimonia refert Grimmius de Papiſſa P. I. C. 31. quæ ex illo repeti poſſunt. Quin (ut ad quartum argumentationis noſtræ membrum tandem accedamus) ne Patres quidem Concilii Conſtantienſis (quibus Jo. Huſſi libri ad examinandum & excerpendum ex illis errores commiſſi erant, quique maxima minima, quæ Huſſum in odium perducere poterant, ſæpe etiam verba detorquendo & pervertendo, ſedulo corraſerunt, neutiquam tamen dicam illi impegerunt, quod in libro de Eccleſia, quo nullus alius rigidiori cenſuræ fuit ſubjectus, C. 7. & 13. Joannam Papam perſtrinxiſſet: perſuaſi ergo fuerint neceſſe

est Patres de veritate hujus historiæ: si enim fictam eam credidissent, pœnas certe hoc eumprimis nomine dedisset Hussus. Vid. Dissertat. meam cit. p. 10. 11. Jam accedit ulterius ipsorum & Pontificum autoritas. Miratur enim ipse Bellarminus Chronologiæ suæ parte altera, agens de Joanne XXI. cur iste Joannes Papa dici voluerit XXI. cum nullus præcesserit XX. Non poterat hic Pontifex, viro illo doctissimo judice, Joannem XXI. nuncupare, quin suo loco & ordine Pseudo-Joannem Anglicum i. e. Joannam Papissam restitueret. Hoc ipsum etiam aperte confitetur Ciaconius de vitis Pontificum, ab his, qui fabulosam & commentitiam Joannam fœminam numero Pontificum interserunt, vicesimum primum dictum fuisse. Extat ejusdem 13. Cal. Jun. defuncti in Ecclesia S. Laurentii tale epitaphium: Johanni Lusitano XXI. Pontificatus sui maximi M. VIII. moritur MCCLXXVII. Eadem Joannis XXII. & XXIII. omniumque, qui Joannes tres & viginti agnoverunt, mens fuisse videtur: ut & Æneæ Sylvii, qui Pontifex factus assumsit nomen Pii II. ut de eo dici posset illud Virgilii: VIR PIUS ÆNEAS. Is nimirum (Epistola 130. A. D. 1451. d. 20. Aug. data circa medium) sentiens sibi

obji-

objici hanc mulierem Papissam sub Agnetis nomine contra illam sedis Romanæ infallibilitatem, quam bonis Taboritis ceu caput aliquod Medusæ objiciebat, eo quidem recurrit, ut dicat, historiam non esse certam, sed tam timide, ut satis appareat, eum non loqui ex animi sententia: ut si quid hic putaret incerti, magis forte ad circumstantias & nomen proprium hujus mulieris spectet, quam ad rei ipsius substantiam. Unde doctissimus Blondellus Pium II. accenset iis Pontificibus, qui Joannæ Pontificatum videntur agnovisse, eo quod Joannæ nomen cæteris Pontificum nominibus permixtum in Dominico Senensi, scriptæ ad Jo. Carvajal Epistolæ immemor, vel pœnitens perstare passus est. Quin & ipse tandem Pontifex factus hanc historiam exscripsit in sexta mundi ætate p. 170. operis historici, impressi Noribergæ A. 1493. per Kobergerum *(d)*, teste Gerhardo Loco de Ecclesia.

Accedit quinto Confessio omnium, qui Romæ habitant: omnes enim uno ore id

(d) Digitum intendit Wagenseilius in Hartmanni Schedelii Chronicon, quod adjectum habet Æneæ Sylvii librum de rebus sub Friderico III. Imp. per Europam gestis. Locus vero ille cit. Sylvium non agnoscit autorem, sed vel Schedelium, vel alium.

profitentur, exceptis iis, qui Romano Pontifici supparasitantur. Profecto necesse est, quod non sine ulla causa emanaverit tam vetus, tam constans fama. Unde etiam Hasenm. in Triumph. Papist. 419. Romæ etiam pueris notam esse historiam memorat. Quin sexto fidem adstruant varii generis monumenta, sepulturæ, statuæ, in ipsis Italiæ templis celeberrimis, in Senensi illo, ut inter Pontificum reliquorum istius quoque prostibuli imago suo loco & ordine collocata cernebatur adscriptis his verbis: *Fœmina Angla.* Quam demum Clemens VIII. curavit removeri. Statuam quoque scorto illi cum sua prole publice erectam Romæ in perpetuam facti detestationem illa ipsa in platea, in qua peperit, Archiepiscopus Antoninus abunde facit fidem. Diu visam Romæ eam statuam in confesso est, quamvis Jesuitæ, ut aliis ingeniosiores videantur, non mulieris sed sacerdotis eam statuam esse comminiscuntur, quem Clericus rem sacram facturum sequatur. Nec eam tandem Roma suppressisset & abolevisset, uti factum est serius, nisi sibi conscia fuisset, monumentum illud indubitatum esse sui probrum. Vide omnino Mortoni Apolog. Cathol. C. 19. Ipsi denique interpretes, ceu vocantur.

Ro-

Romanarum Antiquitatum, qui peregrinis accepto pretio res in urbe notabiles commonstrant & verbis declarant, eos in Lateranensis Basilicæ porticum deducentes ibi sellam perforatam ostendunt, in qua sessitasse quondam quemvis recens electum Pontificem affirmant, ut quidam Diaconorum sexum illius exploraret, quo faciunt testimonia Brewini & Chalcocondylæ. In Capella Servatoris (inquit Guil. Brewinus) sunt duæ vel plures cathedræ de lapide marmoreo & cupro cum foraminibus in iis sculptis, super quas Cathedras (ut audivi ibidem) est probatio Papæ. Nec aliter e media Græcia Chalcocondylas, qui id ipsum, quod Romæ a Romanis Brewinus didicerat, aliunde hauserat. Nec si dexteritate quadam Italica istæ nunc sedes alii usui adhibentur (ut scil. Papa electus moneatur suæ mortalitatis & infirmitatis, & quo illi dicatur, ut ex ceremoniali Romano refert Bellarm. L. III. de P. R. C. 24. illud Annæ; suscitat de pulvere egenum, & de stercore elevat pauperem, ut sedeat cum principibus, & solium gloriæ teneat) inde sequitur, non prius adhibitas illi sexus tentamini, quod nunc cessat, quoniam ut ait ille:

Ante probat sese quilibet esse marem.

Vel potius citra jocum, quia valde nunc barbatus sit oportet, qui Petri cathedram conscendere velit, ut adeo non amplius opus sit hac sexus exploratione, quæ olim obtinuit, cum Papæ fiebant, qui vix excesserant ex ephebis. Nec vero me nimis movet autoritas Martini Schookii, qui in Fab. Hamel. præf. ad Lectorem eam sellam balnearem fuisse evincere satagit, remque ab imperito vulgo fictam cum nonnullis aliis asserere non erubescit. At enim vero in porticu Lateranensis Patriarchii, qua ad Sancta Sanctorum itur, non Patrum nostrorum memoria visam negare ausint? ubi conclave habebatur, quo tempore Pontifices Laterani sedebant. Quis vero ejus usus, &, si quam comminiscuntur, cur perforata? Et cur non potius tot autoribus fides? & ante controversiam natam Joannis Pannonii versus quis nescit?

Non poterat quisquam reserantes æthera
claves
Non exploratis sumere testiculis.

Sed quicquid demum sit, ista sive ita se habeant, sive secus, ad caput negotii nihil facere cum B. Calixto intrepide asserere ausim, tantum abest, ut, quod Schookius aliis objicit, sedem stercorariam pro symbolis

aut

aut claſſico teſte hujusce hiſtoriæ agnoſcere velim. Subſtantia potius facti eſt, quod inter Leonis IV. & Benedicti III. papatum media interceſſerit fœmina, ſupremo Pontificatu potita: quæ per ſex fere ſecula a quamplurimis, monachis pleriſque & Italis, Papatus alioquin ſtudioſiſſimis, adſerta, a paucis diſſimulata, a nemine denique negata fuit :Si quid igitur in circumſtantia una vel altera varietur, imo etiam falſi nonnihil deprehendatur, propterea veritatem ipſius facti ſtatim collati dicendum non erit, niſi pari de cauſa magnam partem univerſæ hiſtoriæ præſertimque Pontificiæ, qua (uti ex infra dicendis apparebit) nulla alia ſub ſole incertior, everſum eamus. Poterunt itaque, ut cuique videbitur, ſalva rei ſumma vel affirmari vel negari. Temere tamen negare fama aliquot ſeculorum memoriam pervagata prohibet. Itaque his potiſſimum argumentis defendere ſemper viri ſummi hanc hiſtoriam. Contrarium equidem evincere conatus eſt David Blondellus, ſed eidem Samuel Mareſius peculiari diſſertatione, quam *Papiſſa reſtituta* vocavit, abunde ſatisfecit, quod non diffitetur Autor animadverſionum Chronologicarum in Ejusd. Joannam Papiſſam contra Anacriſin D. Blondelli reſtitutam,

incer-

incertus ille quidem, qui de Maresio ita judicat: Sam. Maresius Theol. & Hist. Eccles. Prof. Gröning. celebris ex officii ratione maleferiatam Blondelli diligentiam castigandam sibi præsumsit, idque si historica respicias, satis plausibiliter præstitit: in chronologicis vero se huic oneri omnino imparem esse ubique ostendit: adeo ut nec præcipuum Blondelli argumentum intellexisse videatur, quod est ex indubia & infallibilibus characterismis temporis demonstrata Imperatorum & Pontificum successione continua & concatenata evincere, nullum dari Papissæ locum. Enimvero quantum huic argumento a Chronologia desumto tribuendum sit, paulo post videbimus. Interim docuerunt idem, quod hic asserimus, in hac nostra Academia, Christianus Matthias, Georg. Kœnig, C. A. Rupertus, qui viri? Idem docent venerabiles Theologi nostri, qui supersunt, omnes, quibus (ut omnes alios taceam) jungendus Clarissimus Salmasius, qualem seculum nostrum non tulit magis eruditum. Cæterum (ut vel unicum hoc argumentum adhuc addam) posset fortassis dubitatio oriri de Joanne VIII. si ea ætate vixisse diceretur, qua probi, pii & Ecclesiæ curam gerentes præerant Pontifices:

Sed

Sed vero ea ætate, qua vixit Joannes noster, summa erat confusio aulæ Romanæ, fatentibus id ipsismet istius aulæ propugnatoribus: ita enim Gilbertus Genebrardus, quo iniquiorem & maledicentiorem hostem Protestantes vix unquam sunt experti, quarto Libro suæ Chronographiæ, sub initium seculi X. Per annos fere CL. (quanquam revera plures sunt) Pontifices circiter quinquaginta a Joanne scil. VIII. qui Nicolao I. & Hadriano II. sanctis Pontificibus successit, ad Leonem IX. usque a virtute majorum prorsus defecerunt, apotactici potius apostaticive, quam apostolici. Platina, cum de Formosi successoribus, qui adversus se invicem exacerbati alter alterius acta hactenus infregerat, egisset, queritur, in Benedicto IV. peperisse licentiam peccandi, nullo Principe flagitia hominum coërcente, tanta portenta, a quibus ambitione & largitione sanctissima Petri sedes occupata fuerit potius quam possessa. Ipse Baronius Cardinalis,* strenuus alias Romani Pontificis atque sedis apostolicæ defensor, ubi horum temporum historiam exponit, intrusi, inquit, in cathedram Petri & solium Christi sunt homines monstrosi, vita turpissimi, moribus perditissimi, usque quaque fœdissimi. Exorsus

* *A.* 897. *n.* 4.

ab

ab anno nongentesimo *seculum decimum, quod, ait, sui deformitate ac boni sterilitate ferreum, malique exundantis deformitate plumbeum, atque inopia scriptorum appellari consuevit obscurum; id, inquam, exorsus sub initium monet, ne quid scandali pusillus animo patiatur, si quando videre contigerit abominationem desolationis in templo, i. e. flagitiosum Pontificem in sede pontificia. Habet alia multa ejus generis, quæ vide penes Calixtum de Conjugio Clericorum. Nec alia mens Bellarmini, cujus hæc sunt verba in Chronologia, annexa Catalogo scriptorum Eccles. Hist. e regione anni 970. Vide seculum infelix, in quo nulli scriptores illustres, nulla Concilia, Pontifices parum soliciti de Ecclesia. Si ergo hoc verum, sedisse tum temporis monstra hominum horrenda & tantum non dæmones, quorumve nomina nihil aliud efficiunt, quam ut continuent catalogum Pontificum; quid mirum inter illa portenta in eandem sedem Angelis (si Diis placet) reverendam irrepsisse quoque fœminam sexum mentitam? Ex hoc sane argumento nascitur sententiæ nostræ nova quoque probabilitas, qua uti in plerisque ita hic quoque nos contentos esse fas est, cum historica ita sint com-

*A. 900. n. 1.

comparata, ut non nitantur omnia certitudine penitus infallibili, & quæ ad evidentiam accedat. Credenda igitur omnino hæc historia fide historica, aut nulla superest fides historica in orbe universo. Vix enim ulla historia tot tantisque nititur argumentis, atque hæc ipsa. Enimvero ajunt, fide papistica credendam esse hanc historiam, quæ est nova prorsus, & aliis præter Schookium & paucos ejus asseclas inaudita distinctio. Ignorabat scil. Gerhardus, quid sit historica fides, cujus ea de re verba sunt hæc in Loco de Ecclesia: Si illis fidem historicam denegant, quibus tandem eam adhibebunt? Idem sine dubio noverat B. Calixtus, cujus in Tr. de Conjugio Clericorum hæc sunt verba: Dico itaque tandem, quali fide & probabilitate plerique rerum, quæ inter homines gestæ sunt, narrationibus credimus, talem huic quoque de Papissa historiæ tribui oportet: & quibusdam interpositis: historio itaque Joannæ Papissæ in possessione merito manet, ea fide & assensus certitudine, qua cæteras plerasque res ante aliquot secula ab hominibus & inter homines gestas admittimus, credi digna. Fide igitur historica hæc historia omnino credenda, nisi hoc frontem perfricando tueri velimus, Gerhardum atque Ca-

Calixtum nesciviſſe, quid ſit fides hiſtorica? Atque notanda ſunt inſuper verba Gerhardi noſtri, quæ ſibi dicta putent, qui hæc impugnant. Ita autem ille: Summæ igitur impudentiæ & audaciæ fuerit, tam multos & graves Scriptores, quorum conſentientium monumentis expreſſa liquet veritas, mendacii cujusdam arguere! Ajunt tamen, fide papiſtica hoc credendum eſſe; quod etſi novum ſit commentum, ſcio tamen, quid ſibi velit. Nimirum Pontificios, cum omnia alias deferre conſueverint ſuis hiſtoricis, qui hoc de Papiſſa retulerunt, aut per omnia elevare debere eorum maxime circa miracula aliasque de ſanctis narrationes minus veriſimiles, aut ſimul credere, in cathedra Petri ſediſſe aliquam meretricem. Verbo: papiſticos ſcriptores retuliſſe hoc in hiſtoriam, ergo papiſtis, non etiam orthodoxis, credendam eſſe fide papiſtica. Enimvero miſeret me miſeræ hujus explicationis. Neque enim provocavimus ſolum ad papiſticos ſcriptores, ſed etiam ad Græcos & Judæos. Num vero ea, quæ apud Græcos & Judæos literis prodita, fide papiſtica conſtant? Itaque hoc quidem argumento nihil hactenus decedit noſtræ ſententiæ. Sed jam longior, quam par erat, fui. At enim quia recen-

recentiores nonnulli ſcriptores ratiunculis quibusdam undique corraſis hanc hiſtoriam conati ſunt reddere ſuſpectam, de illis quoque, quantum quidem temporis ratio patietur, videbimus. Principio illud quidem urgent, non extare ſcriptorem συγχρονον: idcirco falſum eſſe, quod hic aſſerimus. Dicunt, Anaſtaſium, qui hac ætate vixit, nil tale habere, non Rhegionem, non plures alios. Enimvero licet vel uno verbo reſpondere, ab autoritate negative argumentationem non valere. Si enim hoc argumentum conſiſtet, periere nobis omnes omnino hiſtoriæ Unde ne in ſacris quidem negative concludi poteſt. Matthæus, Marcus, & Lucas Chriſti cum Samaritana colloquium ac Lazari reſuſcitationem non deſcribunt: Ergo propterea tota illa res repudianda erit? miſera conſequentia. Quare autem illi nullam Papiſſæ facere mentionem voluerint, cauſam nobis aperiat Ranulphus in Polychronio L. 5. c. 32. dedita ſcilicet opera ab illis fuiſſe præteritam, ne qua ignominiæ labe ſedes inde aſpergeretur. Nec abludit Martinus Polonus, qui, non poni eam in Catalogo Pontificum, ait, tam propter muliebrem ſexum, quam propter deformitatem facti. Non-

nulli (scribit Trithemius) fœminam illam inter Pontifices ponere noluerunt, quasi indignum facinus abhorrentes. Nullus igitur illorum Autorum negat, Joannam extitisse in rerum natura, sed tantum omnes eam omittunt in recensendis Pontificibus, quod non ὄντως sed δοκαστικῶς tantum Pontifex fuerit. Quare inquit, Sigebertus ipse eam inter Pontifices non numerat. Nonne ipsemet Baronius ad A. 794. n. 1. fatetur, Bonifacium VI. a quibusdam veteribus non numerari inter Pontifices, quamvis sedem tenuerit strangulato Benedicto VI. per menses 3. Rhegino vero Prumiensis & Lambertus Schnaffnaburgensis Pontifices seriatim non recensent, nec Joannam modo sed alios quoque bene multos silentio prætereunt.

Sed vero necesse non est, ut huc deveniamus: habemus enim omnino, ceu pluribus supra probatum dedimus, scriptorem coævum, Anastasium, qui Romæ spectavit rem suis oculis: nisi quis malit fidem derogare viris summis, Salmasio, Frehero, Bœclero & aliis, quos mendacii arguere nemo sine ingenti audacia potest. Ubi non possum, quin de codicibus Anastasii illud adhuc adjiciam, ipso fatente Blondello p. 45. Manuscriptos codices Anastasii vetustiores

ſtiores paſſim in Gallia, Germania, Anglia, Italia, Hiſpania, Belgio mutilos eſſe, & circa finem Leonis IV. laceros: cujusmodi etiam Lutetiæ in Regia Bibliotheca unum & alterum ſe vidiſſe aſſerit Mareſius. Quæ ſane mutilatio non poteſt contigiſſe aliam ob cauſam, quam ad ſupprimendam Joannæ hiſtoriam, quæ Leonis vitam immediate conſequebatur. Hinc igitur alterutrum ſequatur neceſſe eſt, aut ultra Leonis vitam Anaſtaſium non proceſſiſſe, adeoque nullum ex ipſo peti poſſe teſtimonium contra papatum Joannæ: aut id vulneris ubique accepiſſe ſtudio hoſtium veritatis, quorum intererat rei tam obſcœna memoriam interire. Cui argumento atque obſervationi quantum inſit ponderis, nemo non videt, qui oculos habet. Ajunt, annos, qui Joannæ tribuuntur, non convenire cum temporum ratione. Sed vero hoc argumentum nullius eſt ponderis. Quid enim incertius eſt Chronologia Pontificum hujus præſertim & ſubſecuti ſeculi. Onuphrius ipſe ad Platinam (in vita Nicolai I.): Quum ſequentes Pontifices a Nicolao I. uſque ad Clementem II. annorum videlicet propemodum CXXC. neque perpetuum quendam habeant ſcriptorem, & majorem ſuorum actorum partem amiſerint,

tempora adeo incerta & obscura habent, ut neque quo loco neque quo ordine aliquot Romanorum Pontificum nomina reponerentur, satis liqueat. Discrepantiam igitur Chronologorum hac quidem in parte satis agnoscimus, & quod facilius queat convenire inter magnæ alicujus urbis horologia, quam inter illos: inde tamen non statim sequitur, eos historicos falsa nobis venditare, quorum Chronologiam vel cum ipsismet vel cum aliis nequimus conciliare. Si quem enim ea juvabit imitari, id ex isto sumendo autore, istud ex alio, nulla erit tam certa historia apud veteres, quæ non posset in dubium vocari, imo plane everti. Debebit sane etiam apud nos nutare fides historiæ ipsius Sacræ Scripturæ V. & N. T. in cujus chronologia quædam nobis esse ἄπορα omnes fere fatentur. Quid? quod Onuphrius in suo Pontificum Chronico, Platinæ subjuncto, addit nonnullis Joannam partim præcedentibus partim sequentibus Pontificibus menses immo annos, apud Marianum non repertos, e quibus biennium Joannæ facile conficiatur. Non igitur ita faciles simus ob frigidas aliquas chronologicas conjecturas & vitiligationes, in ea historia rejicienda, quæ tot seculorum consensu & historicorum alio-

aliorumque ſcriptorum omnis ordinis præſertim e ſinu ipſius Eccleſiæ Romanæ teſtantium autoritate & fide comprobatur. Quod tertio objiciunt, quoad circumſtantias admodum variatum eſſe a ſcriptoribus hujus hiſtoriæ: miſera rurſus eſt conſequentia. Si enim propter aliquam in circumſtantiis diſcrepantiam inter ſcriptores ejusdem hiſtoriæ, aut quorumlibet eorum aliquot parachroniſmos, fides pereat rerum, in quibus narrandis quoad ſubſtantiam cæteroquin conveniunt, nihil erit tam conſtans in hiſtoria tum Eccleſiaſtica tum Civili, quod hac arte eludi & rejici non poſſit. Nullum enim mihi dederis veterem hiſtoricum, qui nec ſecum nec cum aliis ullo modo committi queat. Cujus equidem rei exempla aliquot luculentiſſima ſuppedidat D. Wagnerus Inſtitut. Hiſtor. L. I. C. XIV. p. m. 120. ubi etiam NB. cauſidicis hanc inſtantiam ſuadet eſſe relinquendam, quippe qui ex minima circumſtantiola omnimodam variationem, ſæpe inficiationem facti extorquere conantur. Neque deſunt huic rei exempla e Sacris depromta literis. Videat enim quis Genealogiam Servatoris noſtri Chriſti apud Lucam & Matthæum Evangeliſtas, & deprehendet, pleraque nomina a ſe diſcrepare, atque ita

confusam eam esse, ut hæreat fere omnibus eruditis aqua, nec tamen inde falsam eam esse sequatur. Si enim de summa rei constat, non debemus adeo rigidi esse in minoribus. Sic notamus exemplum, quod esse potest instar omnium. 1. Reg. IV. 26. legimus in Bibliis nostris Germanicis: **Und Salomo hatte 40000. Wagen-Pferde, und 12000. Reisige.** In loco autem parallelo 2. Chron. IX. 25. habemus: **Und Salomo hatte 4000. Wagen-Pferde ꝛc.** Eadem res narratur duobus locis, modo tamen plane diverso. Si simile quid reperirent in hac historia, quantopere triumpharent? Sed vero hic universum discrimen est quinque annorum. Habemus aliud exemplum in historia Resurrectionis dominicæ, in qua cardo salutis nostræ vertitur; neque enim videntur nulla ratione in eadem discrepare Evangelistæ, quis tamen dixerit, eam historiam non esse veram? Absit. Omnia siquidem salvari possunt, atque diversa tantum scripserunt Evangelistæ, non contraria, teste Augustino Episcopo Sanctissimo, qui inde quoque ducit argumentum pro veritate N. T. Ait enim, inde patere, non conspirasse inter se Evangelistas quoad circumstantias, cum in cæteris mire conveniant.

veniant. Et vero cur hoc obtingere non possit etiam in Scriptoribus συγχρονοις? Citetur testis Gustaphus Adolphus Rex Sueciæ, gloriosissimæ memoriæ: de cujus morte vix duo Scriptores inter se conveniunt, sed tot ferme sunt discrepantes sententiæ, quot scriptorum capita: quis tamen inde negaverit, eum nunquam extitisse? Et hæc locum habent etiam in aliis: deprehendemus enim in reliqua historia universa de bello Germaniæ (ubi tamen plerique Scriptores συγχρονοι) tantum discrimen, quantum potest esse maximum. Neque etiam semper vera sunt, quæ a Scriptoribus coævis scribuntur. Jam ulterius instant, aliquos Scriptores Leoni IV. statim subjungere Benedictum III. excluso Joanne VIII. itaque verisimile esse, Joannem non fuisse in rerum natura. Sed nos potius dicimus, adesse Anastasium. Atque hæc Herculis clava, quam nobis eripiet nemo. Nec valet hæc argumentatio: Quidam Scriptores negligunt Joannem VIII. Ergo nullus fuit in rerum natura. Omiserunt enim plerique ob deformitatem facti, veriti scil. supercilium Pontificis, uti in antecedentibus pluribus fuit demonstratum; qua ipsa ratione etiam adductus Platina (quippe memor carceris, e quo haud ita pridem sub

 Paulo

Paulo II. evaserat) non sine trepidatione & deprecatione. Hæc, inquit, quæ dixi, vulgo feruntur, incertis tamen & obscuris autoribus, quæ ideo ponere breviter & nude institui, ne obstinate nimium & pertinaciter omisisse videar, quod fere omnes affirmant. Erremus etiam nos hac in re cum vulgo. Quanquam apparet, ea, quæ dixi, ex his esse, quæ fieri posse creduntur. Sed vero (ut ex diverticulo hoc in viam redeam) constat, Luitprandum, Scriptorem antiqnum, Joannem duodecimum statim subjungere Joanni Ravennatensi, omissis Leone VI. ac Stephano VIII. nec tamen quispiam dixerit, eos non fuisse in rerum natura. Insurgunt tamen amplius atque causantur, Scriptores de hac historia dubitanter admodum loqui, adhibitis formulis dubitativis, Fertur, ajunt &c. Sed rursum nihil in recessu habet hoc argumentum. Primo enim dicimus, falsum esse, quod omnes ejusmodi formulis utantur. Anastasius certe, qui primus hanc historiam consignavit, non utitur tali aliqua particula, sed citra dubitationem ac trepidationem asserit, sedisse hanc fœminam annis duobus, mensibus quinque, diebus quatuor. Platina quoque (cujus verba paulo ante recitavimus) fatetur omnes fere hoc affirmare.

Deinde

Deinde vero agnoſcimus, equidem, Scriptores aliquos adhibuiſſe tales particulas; ſed vero reſpondemus primo, cum certum ſit, multos reverentia aulæ Romanæ permotos plane omiſiſſe hanc hiſtoriam, veroſimile omnino evadere, alios maluiſſe emollire nonnihil hanc narrationem, ne graviter nimis incurrerent odium aulæ Romanæ. Amplius, quis ignorat, frequenter, Ajunt, Dicunt, Ferunt, dicere Scriptores etiam in re, de qua minime ambigebant, eamque loquendi formulam ſæpe præmodeſtia, alias ad invidiam declinandam: nonnunquam ſolius elegantiæ ac tranſitionis cauſa, in re veriſſima & manifeſtiſſima ab iisdem adhiberi, ceu curate demonſtravi in Diſſ. de Imperatoribus Francicis. Magnum vero ſibi commentus videtur Baronius, dum urget & vehementer quidem, quomodo id exprobrare præteriiſſent Romanæ hoſtes Eccleſiæ? Nihil enim tale dicere Michaelem, qui tum temporis Orientale moderabatur Imperium, atque nonnullorum ſtimulis in eandem Romanam Eccleſiam concitatus omne genus convitiorum in eam contumelioſus valde conjiciebat: non Photium etiam Conſtantinopolitanum Patriarcham, ſedis Romanæ infenſiſſimum hoſtem, qui cum ſede cen-

feretur indignus, quod esset Eunuchus, optimo utique jure potuisset imo debuisset regerere, quod etiam fœmina thronum Romanæ Ecclesiæ conscendisset. At enim vero ut certi esse possemus, id probrum ab Imperatore Græcorum Michaele & Patriarcha Photio vel aliis Romanorum Pontificum adversariis objectum nunquam fuisse, necesse foret, extare omnia omnium scripta. Baronium igitur ea protulisse oportuerat, si argumenta nonnullarum virium esse debebant. Et sane extat quidem hodie epistola Nicolai I. Pontificis, qua Imperatori Michaeli respondet: Michaelis autem Epistola non extat. Ex pluribus tamen Nicolai ipsius responsionis locis satis apparet, Michaelem multa objecisse, quibus respondere Nicolaus subterfugerit: quandoquidem expostulat, quod ab injuriis scribens inchoaverit contra primam & magistram omnium Ecclesiarum, & causas reddens, quare omnibus non responderit, primam facit suam ipsius ægritudinem, alteram legati Constantinopolitani festinationem, tertio inquit, quia cum eadem, quæ superfuerunt in ipsa Epistola, ad quæ nihil respondimus, sed potius philosophando contemsimus, plena essent omni pravitate & blasphemia, non vestra esse verba, quæ

tam

tam perperam sonabant, credidimus. Epistola licet hæc in justum volumen excreverit, unde meretricem illam ei objectam non immerito quis suspicetur, quam porro Nicolaus, ejus memoriam sibi extinguendam ratus, ut ex fastis erasit, ita & in hac sua responsione silentio præterire maluit. De Photii vero contra Romanos Scriptis docet nos ipse Baronius A. 868. n. 39. Adrianum II. A. 866. quod Nicolaus I. prædecessor consequi non potuerat, ab Imperatore Basilio Michaelis Successore obtinuisse, ut liber Photii, in quo Michaelis Epistola continebatur, Romam mitteretur, qui synodali judicio combustus, magna, inquit, sua gloria, sedisque Apostolicæ honore: hoccine Nicolaum & Adrianum tam enixe sategisse frustra existimes? Quid causæ fuisse arbitrabimur, quare in Epistolam Michaelis & scripta Photii tantopere isti sævierint, & omni ope atque consilio, ut e rerum natura sublata posteritatis memoriæ subducerentur, enixi sunt? Quare non credamus, & alia multa, & fœminam Romano throno insidentem haud ita pridem, aculeatis verbis objectam fuisse? Quemadmodum postea sane a Barlaamo Græco Monacho factum esse supra audivimus. Sicuti autem ob calcatum a Tul-

a Tullio paternum cadaver, sceleratum dici vicum, Romæ veteris exegit dolor, ita nemini sane mirum videatur, si ob violatam per inauditum antea scelus ab impurissimo prostibulo sedem pontificiam tanta Clerus urbanus indignatione exarsisse dicatur, ut execrandum posteris imo nec visu dignum tanti piaculi locum duceret! Audiamus in hanc rem verba Boccatii, qui Lib. de Claris Mulieribus C. 99. hunc in modum scribit: Ad cujus detestandam spurcitiem & non continuandam memoriam in hodiernum usque summi Pontifices Rogationum cum Clero & populo sacrum agentes, eum locum partus medio ejus itinere positum abominantur, eo omisso declinant per diverticula vicosque, & sic loco detestabili posttergato reintrantes iter perficiunt, quod cœpere. Declinatæ hujus viæ Martinus quoque Polonus meminit. Is enim, quippe Papæ Pœnitentiarius, cum diu Romæ egerit, mirum non est, si ex sibi visis & observatis in urbe comprobaverit, quod tot alii ante se de Joanna narraverant. Hinc est, quod Antoninus, Archiepiscopus Florentinus, in Catalogum Sanctorum ab Adriano VI. relatus, & declinatæ viæ cum Martino, & statuæ cum Theodorico meminerit. Quia igitur viam

viam etiamnum obliquare Pontifices negare non sustinent, causam aliam comminiscuntur, quod recta via tantæ turbæ excipiendæ angustior sit. Attamen qui ex peregrinis & indigenis Romanis considerabunt pompam papalem sive processionem etiamnum hodie perseverare in transeundo per aliam plateam, quæ nec latior est, & iter processionis prolixius facit, non poterunt sibi imaginari, quod per hosce anfractus procedant alia de causa, quam in memoriam, adde detestationem in famis accidentis suæ Joannæ. Rei sane veritatem agnoscit Boccatius, ipseque adeo Platina, de primo, inquit, non abnuerim.

Instant vero constare ex Onuphrio, Pontifices non habitasse in Vaticano, sed in Lateranensi palatio usque ad tempora Bonifacii IX. qua igitur ratione dici possit, Joannam peperisse in itinere, cum ex Vaticano invisere vellet Ecclesiam Lateranensem? Enimvero Martinus Polonus, qui hanc loci circumstantiam annotavit, non dicit e palatio Vaticano in Lateranum ivisse, sed cum de S. Petro e templo scilicet, ubi statio fuerat & sacra celebrata erant, in Lateranum tenderet. Num ergo negare poterunt, & tunc & multo ante, templum D. Petri extitisse,

tisse, a quo in Lateranum processionaliter, uti loquuntur, itarent? Incredibile tamen illis videtur, quod novem mensium spatio nemo ex tot familiaribus nemo ex tot aulicis, qui Romanum Pontificem comitari semper solent, rem tam claram animadverterit. Imo quid frequentius? quasi non quotidie usuveniat, ut mulierculæ arte & vafritie Joanna longe inferiores, ad ipsum usque partus momentum uterum celent. Quin apparet ex obitu puerperæ, fœtum tempore parum congruo & justo maturius editum esse, ut casum consilio prævertere fœmina alioquin vaferrima nequiverit. Breviter nihil profuit versutæ sua versutia, quia justo Dei judicio venerat summa dies & ineluctabile tempus. Huc tamen evadunt, ut dicat dictant fœminam aliquam Moguntiæ claruisse, atque id sibi sumsisse, ut in rebus Ecclesiæ aliqua pro arbitrio disponeret, atque ab hac ortam fabulam. Sed Deum immortalem! Quis sanæ mentis hoc diceret? Sed hoc est miserum effugium Leonis Allatii, hominis inepti, & qui, dum hæc scriberet, senio tantum non delirabat. Quæ enim consequentia; Moguntiæ fœmina quædam magni nominis fuit, Ergo illam Romani, Græci, Germani & Judæi unanimiter pro

pro Pontifice venditarunt. Sensum communem in his desidero. Sed si hanc quis nolit admittere, quippe vix nomine cognitam, substituunt Theodoram, scortum impudens, quæ, quod dictu etiam fœdissimum est, Romanæ civitatis non inviriliter, ut ait ille, monarchiam obtinuit, atque ex ea exsculpunt, si Diis placet, Joannam Papam fœminam. Enimvero qui hæc fingunt, quare non alia quoque nobis supponunt? Omnes norunt, quam potestatem exercuerit Romæ Olympia tempore Innocentii X. Quare igitur ex ea Papam non fecerunt? vel ex Mathilde, quæ vixit Gregorii VII. temporibus, cujusve eximia in civitate Romana erat potestas? Imo si ex Theodora Pontifex prodiit, quare non item ex ejus filia Marozia? cujus major omnino erat, quam matris ipsius autoritas: Pontificem enim Joannem X. a matre Theodora olim evectum ipsa dejecit atque e medio sustulit, substituto in ejus locum filio Joanne, quem ex Sergio Papa meretrix ipsa genuerat. Vid. omnino Baronius A. 928. n. 2. A. 931. n. 1. A. 933. n. 5. Sunt equidem plures hujus generis conjecturæ miseræ satis, imo ridiculæ (*e*) quas sciens

(*e*) Qualis est Stephani Forcatuli, cujus Lib. VII. de Gallorum Imperio & Philosophia p. 477. (edit. Parif.

sciens lubensque prætereo, cum istas vel recitasse sit confutasse. Neque enim tam obtusa gerimus pectora, ut hisce fidem habeamus. Denique non movet nos autoritas Leonis Allatii, hominis fidei plane suspectæ: provocavit iste quidem ad Archiva Pontificis: sed vero cur non concedunt potestatem ea inspi-

parif. 579.) hæc sunt verba: Quid si Joanni forte accidit, ut sexum mutaverit? Sicuti e diverso T. Livius asserit, eo tempore, quo T. Gracchus Proconsul apud Beneventum contra Hannonem Pœnum pugnavit, proposita servis libertate, qui caput hostis retulissent, ex muliere virum factum Spoleti —— Sed ii non credent hoc evenisse, qui non recordantur, uxorem Loth in Salem versam, & Deum mira facere oblitum suspicantur &c. Idem Pontificis recens electi sexum explorari ad hoc suspicatur, ut se hominem Sacer Pontifex meminerit pro castimonia adversus naturæ stimulos luctaturum.

Sed vel hoc solo commento se dignum reddidit elogio Forcatulus, quo illum non ita pridem prosecutus est Vir Celeb. Henricus Brencmannus, eum hominem ampullosum ac nugivendum nominans in Historia Pandectarum Florentin. Lib. I. C. X. p. 63. Quædam hujus farinæ exceptiones, sellam præcipue stercorariam, quam alii testiculatricem vocare malunt, spectantes, salse & lepide perstringuntur a personato Hieremia Pelegrino, Seraphici ordinis Professore, in Decisionibus Gratiani redivivi de Pontificali catholomania & inverso morum & sacrorum Romanorum ordine, obscurorum virorum stilo scriptis, & A. 1607. in 8. impressis, p. 9. sq. Verbis ejus ipsis recitandis supersedeo, cum nonnulla ab obscœnitate prope absint.

inſpiciendi? Scilicet norunt omnes viri docti, quantopere ſcriptores bonos corrumpant Pontificii, atque ſupprimant. Plura igitur in hanc rem proferre non attinet. Atque hæc quidem ſufficiant hac vice de hiſtoria Joannis VIII. Papæ fœminæ, cujus veritatem indubiis, ceu ſperamus argumentis evicimus. Credamus igitur hanc hiſtoriam fide hiſtorica, quia majores noſtri (*f*) crediderunt, credent quoque filii, credentque nepotes!

N VI.

(*f*) Antiquis autoribus, qui Joannæ Papatum aſſeruerunt, accenſendus quoque eſt Anonymus ſcriptor Hiſtoriæ Romanæ ab U. C. uſque ad tempus Conſtantini M. cui templorum LXXXVI. Romæ exiſtentium deſcriptio annexa eſt. Eum Romæ A. 1499. olim editum luci publicæ reſtituit Arnſtadiæ A. 1722. Gotfrid. Tenzelius. Verba ejus de noſtra Joanna hæc ſunt p. 77. Item habetur in ſerie Pontificum Romanorum, quod Joannes Anglicus poſt Leonem ſedit annis II. menſibus V. diebus IV. vacavit ſedes menſe uno. Ut aſſeritur, Fœmina fuit, & juvenili habitu ab amaſio ſuo Athenis ducta in diverſis ſcientiis tantum profecit, ut Romæ tandem legeret triennium, & magnos magiſtros diſcipulos haberet: nec aliquis ſibi par ibidem inveniretur. Magnæ itaque ſcientiæ & opinionis exiſtens in papam concorditer eligitur. Sed in papatu per familiarem imprægnatur. Verum tempus partus ignorans, de S. Petro in Lateranum tendens, anguſtata peperit inter Coliſæum & S. Clementem, & ibi-

ibidem, ut dicitur, mortua fuit. Hanc viam quando Papa obliquet, dicitur a plerisque, quod propter detestationem facti hoc fiat. Nec ponitur in Catalogo Pontificum, propter mulierum sexum, quantum ad hanc difformitatem. Huic opusculo eruditam præfationem de Joanna præmisit Vener. Jo. Christ. Olearius. Legi quoque merentur, quæ occasione hujus loci in Biblioth. Bremens. Class. VII. p. 934. sqq. observavit vir eximius, qui sub Irenæi Bibliophili nomine hactenus latere voluit, & Celeb. D. Th. Hasæus. Variorum etiam, qui hanc pontificalis puerperii historiam commemorarunt, testimonia, per Eliam Ehingerum congesta, non ita pridem commentationi eleganti de ejus vita & scriptis subjecit p. 163. sqq. Vir Clar. Jac. Bruckerus.

VI.

Argumenta potiora, quæ a Viris eruditis contra historiam de Joanna Papissa afferri solent. (a)

A Sexcentis, & quod excurrit, annis de Joanna Anglica, Moguntiæ oriunda sermo percrebuit, quod sexum mentita virilem eo successu Romanis imposuisse feratur, ut communibus post Leonis IV. obitum votis ad pontificiale solium evecta fuerit. Hæc narratio per tot secula communi omnium consensu pro vera habita, nostro demum & superiori seculo in dubium vocari cœpit, nonnullisque elegantiori doctrina præstantibus viris ansam dedit, accuratius in veritatem hujus historiæ inquirendi, eo successu, ut quidam ex iis quoque, qui ab Ecclesia

(a) Quis ea consignaverit, ego juxta cum ignarissimis scio: hoc tamen novi, seculo superiori in Academia Altorfina conscripta esse. Haud vero ingratum fore Lectori, mihi persuadeo, heic in epitomen redacta conspicere fortiora argumenta, quibus Joannæ papatus destrui alias solet. Per me quivis suo utatur judicio. Plures, a Romanæ Ecclesiæ communione alienos, qui hanc narrationem fabellarum in censum retulerunt, enarrat Jo. Christianus, L. Baro de Boineburg, in Epistolis ad Jo. Conr. Dietericum p. 65. sq. & 234.

Romana divortium fecerunt, quicquid de Joanna narrarunt historici veteres, pro commento & fabula publice habuerint. Horum itaque argumenta, cum non plane nullius ponderis esse mihi videantur, in compendium referre, atque in medium producere adversus sententiam communem placet. Primo igitur ita argumentor: Quæcunque narratio a Scriptoribus coætaneis plane omissa, ex locis solummodo quibusdam recentiorum probatur, nec satis cum Chronologia convenit: illa pro vera non est habenda. Atqui hæc de Joanna Papissa talis est. Ergo.

Minor tribus absolvitur membris 1. hanc narrationem a scriptoribus coætanenis plane omissam fuisse. 2. eam ex locis quibusdam suppostitiis nonnullorum recentioris ævi scriptorum probari. Et denique 3. cum Chronologia male convenire. Quæ omnia nunc ordine erunt probanda. Sed prius quidem membrum quod attinet, hanc historiam a nemine coætaneorum commemorari, de eo nos dubitare non sinit scriptorum, qui tum temporis vel paulo post vixerunt, inspectio. Inter hos merito familiam ducit Anastasius Bibliothecarius, quem sequuntur Guilielmus Bibliothecarius; Anna-

Annales Bertiniani, Ado Viennenſis, Rhegino, Luitprandus, Lambertus Schaffnaburg. Flodoardus, Hermannus, Conradus, qui omnes memorabilis hujus hiſtoriæ, quam procul dubio non omiſiſſent, nullam plane mentionem faciunt, ſed omnes miro conſenſu Leonem IV. A. 854. denatum, & Benedictum III. A. 855. eidem ſuffectum ſcribunt.

Objiciunt I. non ſtatim ab omiſſione Scriptorum coætaneorum ad falſitatem hiſtoriæ alicujus concludi poſſe, cum de multis rebus coætanei deficiant, quæ tamen nihilominus pro veris habeantur ab omnibus. E. g. de ortu & excidio Romæ nullus extat ſcriptor coævus, nec tamen ſequitur: Ergo quæ de eo ſcribuntur, vera non ſunt. Sed reſpondeo: verum id quidem eſſe, & non ſemper tale valere argumentum, ſed id tum demum obtinet, quum nulli amplius coætanei ſcriptores ſuperſunt: tunc enim, dummodo narratio abſurda non ſit, credendum eſt, ſcriptores recentiores rem ab antiquioribus fide dignis, quorum monumenta amplius non extant, accepiſſe. Aſt ubi de tempore hiſtoriæ alicujus, quæ recentioribus commemoratur, antiqui ſcriptores coævi extant, iique omnes ſilent, illiusque demum

mentio apud recentiores occurrit, merito fides illorum in dubium vocatur, maxime cum præſumendum non ſit, ſcriptores συγχρόνους, qui alias bona fide omnia narrant, rem inprimis memorabilem omiſſuros fuiſſe.

Objiciunt 2. in gratiam aulæ Romanæ illos hanc hiſtoriam omiſiſſe. Reſpondeo α. Hæc conjectura eſt, adeoque nil firmiter probat; neque enim facile credendum eſt, ſcriptores hoſce rem tam memorabilem, & quæ in memoria ac ore omnium fuit, omiſſuros fuiſſe, qui alias ſatis libere de vitis Pontificum ſcripſere. β. Non ſolum ſcriptores hoſce nullam plane hujus hiſtoriæ mentionem facere, ſed contrarium non obſcure innuere. Dum enim omnes Leoni IV. immediate Benedictum ſucceſſiſſe ſcribunt, Joannam plane excludunt. γ. Utut de Latinis hiſtoricis hoc dicemus, quis quæſo Latino clero inſenſiſſimis ultionisque avidiſſimis Græcis, Photio & Nicephoro in mentem venire potuiſſe putet, ut indicto ſibimet ſponte ſilentio Romanorum Pontificum, quos undecunque quæſitis criminationibus odioſiſſime exagitabant, famæ parcerent, vel Anaſtaſium, Hincmarum, Adonem Viennenſem, Luitprandum id ſeſe conſecutu-

cuturos ſperaſſe fingat, ut illatum dedecus tacendo diſſimularent? quod tamen famoſa ſtatuarum palam erectio, ſcrupuloſa in proceſſionum ſolennibus ſceleris conſciæ viæ declinatio, ſtercorariæ ſedis ad explorandum Paparum ſexum inpoſterum inſeſſio, orbi indeſinenter abuccinabant. Quomodo itaque Scriptorum in gratiam. Romanæ ſedis ſtudioſum ſilentium cum hiſce factis, quæ magis, quam omnia ſcripta, quotidie cuivis facti turpitudinem in memoriam revocabant, ſtare poſſit, non video.

Provocant 3. ad teſtimonium Anaſtaſii Bibliothecarii, & licet quidem extra omnis dubitationis aleam poſitum ſit, in omnibus Codicibus impreſſis, quibus hodie utimur, tum quoque pleriſque MSStis de memorabili hac hiſtoria ne γρῦ quidem extare; dubium tamen de ingenuitate modernorum exemplarium jam olim movit æternæ memoriæ Vir Cl. Salmaſius, qui extitiſſe quondam in celebri Heidelbergenſi Bibliotheca MSStos Codices duos, in quibus hiſtoria de Joanna noſtra legebatur, frequenter amicis ſuis narrare ſolebat; unde ea conjectura, non omiſiſſe Anaſtaſium celebrem hanc hiſtoriam, eam tamen, cum parum ad Romæ ſedis dignitatem facere videbatur, ab

iis, quibus summorum Pontificum autoritas curæ cordique fuit, mala fide fuisse expunctam. Ita si res se haberet, jam de veritate hujus historiæ nullum amplius superesset dubium: at vero cum locum hunc, qui quibusdam Anastasii codicibus insertus cernitur, suppositum, & recentioris cujusdam manu contra veterum exemplarium fidem interpolatum esse, non levis sit suspicio, operæ pretium erit, accuratius paululum in locum hunc, a quo vis omnis hujus argumenti dependet, inquirere, & quantum ipsi tribuendum sit, dispicere. Ante omnia autem afferenda erunt ipsa Anastasii verba, quibus hanc rem in nonnullis exemplaribus narrat: & licet quidem præter supra memoratos duos Codices Palatinos nullus fere alius hactenus cognitus fuerit, qui detestandæ hujus historiæ mentionem faceret, repertus tamen est codex MStus Bibliothecæ Regiæ , in quo locus ille interpolatus habetur. Verba ipsa ope Puteanorum fratrum exhibet vir summus David Blondellus. Sunt autem hæc: Post hunc Leonem Joannes Anglicus, natione Moguntinus, sedit annis duobus, mense uno, diebus quatuor, & mortuus est Romæ, & cessavit episcopatus mense uno. Hic (ut asseritur)

ritur) fœmina fuit, & in puellarietate e quodam ſuo amaſio in habitu virili Athenis ducta ſic in diverſis ſcientiis profecit, ut nullus ſibi par inveniretur, adeo ut poſt Romæ . . . . . . legens, magnos magiſtros diſcipulos & auditores haberet; & cum in urbe vita & ſcientia magnæ opinionis eſſet, in Papam concorditer eligitur: ſed in papatu per ſuum familiarem idem impregnatur. Verum tempus partus ignorans, cum de S. Petro in Lateranum tenderet; anguſtiata inter Coliſeum & S. Clementis Eccleſiam peperit, & poſt mortua, ibidem (ut dicitur) ſepulta fuit. Et quia Dominus Papa cum vadit ad Lateranum, eandem viam ſemper obliquat, creditur a pluribus, quod ob deteſtationem facti hoc faciat; nec ponitur in Catalogo Pontificum, propter muliebris ſexus deformitatem quantum ad hoc. Hic locus ille celebris Anaſtaſii, qui in quibusdam exemplaribus manu exaratis, a recentioribus impoſturam paſſis, habetur, qui ſi curioſius paululum conferatur cum verbis, quibus rem narrat Martinus Polonus, ad oculum apparebit, illum per omnia fere cum verbis Poloni convenire, manifeſto argumento, locum hunc a Scriptore quodam imperito Codici Anaſtaſio contra reliquorum

antiquorum Codicum fidem insertum, & cum, quisquis fuerit interpolator ille, nihil de celebri hac historia in Anastasio reperiret, ex nimio fortassis & inepto curiositatis studio ex Martino Polono esse exscriptum, adeo, ut injurii videantur in manes Anastasii, qui illum inter Papissæ præcones familiam duxisse volunt, de qua ille procul dubio ne per somnium quidem cogitavit.

Putant equidem nonnulli 4. verba, quæ habentur in Martino Polono, esse ipsa Anastasii, adeoque Martinum Polonum historiam hanc ipsis Anastasii verbis in genuinis & hunc temporis adhuc incorruptis Codicibus repertis narrare. Verum enim vero huic opinioni primo repugnat omnium vetustissimorum exemplarium consensus, in quibus de Joanna Papissa nec vola nec vestigium extat, paucos vero illos Codices, in quibus mentio rei habetur, recentiores esse, nec ipsi quidem dissentientes negare audent. Adsunt præterea, quod ad conficiendam rem præcipuum est, manifesta quædam argumenta, quæ firmiter evincunt, locum hunc non Anastasii, sed vel illius Martini Poloni, vel alius alicujus interpolatoris esse. Perlegenti locum occurrunt primo hæc verba: *Hic*

Hic ut aſſeritur. Hæc verba apertæ falſitatis hunc locum convincunt: nam ſi revera hæc contigit hiſtoria, quomodo Anaſtaſius, qui tum temporis Romæ vixit, adeoque teſtis oculatus eſſe potuit, factum ignorare quivit, & ex incertis aliorum rumuſculis (quod per verbum *aſſeritur* innuitur) rem enarrare? Certe verbis hiſce, *creditur*, *aſſeritur*, *dicitur*, & ſimilibus tum demum utimur, cum rem, de qua certo non conſtat, enarrandam ſuſcipimus: quæ autem vel ipſi vidimus, vel alias indubitata fide nituntur, alio dicendi genere proferre ſolemus, adeo, ut verba hæc Anaſtaſio αὐτόπτῃ minime conveniant. Hoc primum eſt. Pergit interpolator: *Athenas deducta.* Conſtat autem eo tempore neque Athenis, neque usquam in Græcia fuiſſe ulla Gymnaſia literaria. Scribit enim Synaſius in Epiſt. ultima ad fratrem ſuum, ſuo tempore Athenis non fuiſſe niſi nomen Academiæ. Fuit autem Syneſius paulo poſt tempora Baſilii & Nazianzeni. Scribunt etiam Cedrenus & Zonaras in vita Michaelis & Theodoræ Imperat. circa finem imperii Michaëlis, cum nimirum ſolus regnaret matre Theodora amota, bonarum literarum & philoſophiæ ſcholas fuiſſe reſtitutas a Barda Cæſare, cum

usque

usque ad illud tempus per annos plurimos, ita fuiſſent extincta omnia ſtudia ſapientiæ in Græcia, ut ne veſtigium quidem ullum extaret. Conſtat autem imperium Michaelis ſolius, Theodora amota, incidiſſe in tempora Nicolai I. qui ſucceſſit Benedicto III. Ex quo ſequitur, poſt mortem Joannis iſtius cœpiſſe in Græcia reviviſcere ſtudia ſapientiæ: ante hæc vero tempora penitus fuiſſe quaſi ſepulta, adeoque & hæc verba locum hunc maxime reddunt ſuſpectum. Pergit interpolator: *Cum de* S. *Petro in Lateranum tenderet*: quæ iterum tempori quo Joannam ſediſſe volunt, male conveniunt. Certiſſimum enim eſt & eleganter demonſtratum ab Onuphrio Panvinio Lib. de VII. Eccleſiis, Romanos Pontifices non habitaſſe in Vaticano usque ad tempora Bonifacii X. quomodo ergo, ſi in Laterano habitabat, voluit ex Vaticano inviſere Lateranum? Cum itaque extra Lateranum degentes Pontifices non viderit Anaſtaſius, novum argumentum eſt, locum hunc eſſe ſuppoſititium. *Tenderet*: credibile non eſt, quod mulier uterum gerens jam tot menſes, tunc maxime voluerit procedere, quando maximum periculum erat, ne detegeretur. Sed pergamus ad reliqua: *Anguſtiata inter Coli-*

ſæum

ſæum — mortua ibidem, ut dicitur, ſepulta eſt. Hic rurſus habetur certa: *ut dicitur*, dubiæ narrationis nota. Quodſi enim in via peperit & periit & ſepulta eſt, quomodo Anaſtaſius ſcriptor σύγχρονος, teſtisque oculatus & Romæ præſens de hoc dubitanter ſcribere, & rem tanquam minus compertam inque incerto ſitam ex fluctuantibus aliorum rumuſculis tradere potuit? Pergit: *Quia Dominus Papa, cum vadit ad Lateranum, eandem viam ſemper obliquat.* Cum jam dictum fuerit, iis temporibus Pontifices in Laterano nondum habitaſſe, neceſſe eſt, hæc verba non Anaſtaſii eſſe, ſed recentioris cujusdam, qui poſt conſtitutum in Vaticano Pontificum ordinarium domicilium vixit. Porro: *creditur a plerisque.* Hæc rurſus recentiorem manum teſtantur. Anaſtaſius certe rem, cui præſens aderat, ex aliorum narratiunculis diſcere neceſſe non habuit.

Ulterius: *Nec ponitur in Catalogo Pontificum.* En novum impoſturæ & interpolationis documentum! A recentiore enim manu hæc profecta eſſe, facile perſpiciet is, qui ſecum reputabit, nonniſi ab eo hæc ſcribi potuiſſe, qui poſt auctum plurium capitum acceſſione Paparum catalogum vixit. Ex

iis

iis omnibus satis, opinor, manifestum erit, exemplaria illa MSSta Anastasii, in quibus Joannæ mentio habetur, sincera & incorrupta non esse, sed a recentiori quodam interpolata. At non ipse solum locus arguit, falsum illum & suppositititium esse, sed & reliqua, quæ in eodem codice sequuntur, pessime inter se cohærent, & magis adhuc imposturam probant. Scilicet imprudens ille, quisquis fuerit, interpolator, postquam Martini verba contra Anastasii mentem codici huic inseruisset, sequentia genuina verba, quæ omnem narrationis de Joanna Papissa fidem evertunt, stolide retinet; ita enim pergit: Leo quidem hac luce subtractus Præsul occubuit, mox omnis clerus istius a Deo protectæ Romanæ sedis &c. quæ verba totam hanc fabellam penitus convellunt. Si enim, quod Anastasius scribit, nec interpolator correxit, mox post subtractum hac luce Leonem Benedictus electus est, quomodo Joanna media inter Leonem & Benedictum esse potuit? Sed nec quæ sequuntur, melius cohærent: Hæc & similia dicens, & ipsi Imperiales ibidem convenerunt legati &c. (*b*). Quæ verba iterum sunt inter-

(*b*) Integra hæc verba, ut & priora legi possunt in Blondelli, quem potissimum sequitur noster Anonymus,

interpolatoris, non Anaſtaſii, in cujus quippe codicibus genuinis non habentur. Expreſſe hic dicitur, Imperatores Ludovicum & Lotharium poſt factam Benedicti electionem legatos Romam miſiſſe. Jam vero conſentiunt in eo chronologi omnes, Lotharium Imper. die 74. poſt Leonis dormitionem diem ſupremum obiiſſe. Si itaque inter Leonem & Benedictum media per biennium & quod excurrit ſedit Joanna, quomodo Lotharius potuiſſet mittere legatos ad Benedictum, qui ſecundum illam computationem poſt annum demum menſesque novem ab obitu Lotharii fuiſſet electus. Unde ita argumentor: Si Imperator Lotharius legatos miſit ad Benedictum Pontificem, non potuit Joanna media ſedere inter Leonem & Benedictum. Atqui verum eſt prius. Ergo & poſterius. Prius ipſe interpolator ſcribit: Ratio connexionis ex chronologia & ratione computandi patet. Nam conſentiunt in eo chronologi & hiſtorici omnes, Leonem obiiſſe A. 855. d. 17. Julii. Idem teſtatur Martyrologium Romanum, Anaſtaſius,

mus, Ἀνακρίσει famoſæ quæſtionis, An fœmina ulla inter Leonem IV. & Benedictum III. media ſederit, p. 181. editionis a Samuele Mareſio Groningæ 1658. curatæ, qui eam ſuæ Joannæ Papiſſæ Reſtitutæ inſeruit.

ſius, Marianus, Annales Bertiniani, Sigbertus, Honorius Auguſtodunenſis, Luitprandus, Albertus Stadenſis, Gothofridus, aliique. Lotharium vero die 29. Sept. ejusdem anni, adeoque d. 74. poſt Leonis mortem defunctum eſſe, iterum teſtatur epitaphium a Rabano ſcriptum, Ado, Annales Bertin. Metenſes, Hildesheimenſes, Fuldenſes, Rhegino, Hermannus, Lambertus, Marianus, Sigbertus, & univerſa hiſtoricorum turba. Joannam autem biennium ſediſſe volunt illius patroni, quæ nullo modo ſimul ſtare poſſunt. Ex his iterum apparet imperitia & fraus impoſtoris. Nam nec illud verum eſt, quod Lotharius Imp. ad Benedictum legatos miſerit, quod itidem ex chronologia patet ad oculum. Benedictus enim ſecundo aut tertio demum die poſt Lotharium inthronizatus eſt. Poſt Leonem enim vacavit ſedes dies 77. Lotharius vero obiit die 74. poſt Leonis dormitionem, adeoque tribus diebus ante Benedicti electionem: legatos igitur ad Benedictum mittere non potuit Hoc ideo retuli, ut appareat imperitia & fraus, & impoſtura interpolatoris, qui codicem tot mendaciis, fraudibus, & commentis corrupit, ut nulla ipſi probandi vis attribui, aut quicquam firmi argumenti in eo poni poſſit.

MA-

MARIANUS SCOTUS.

Mariani Scoti teſtimonium, cum is per duo integra poſt ea tempora, quibus Joannam ſediſſe volunt iſtiûs patroni, ſecula vixerit (obiit enim A. 1086. 230. a Leonis obitu annis) non adeo magni faciendum eſſe putamus, maxime cum ſatis hactenus fuerit probatum, nullum ſcriptorem coævum, vel qui proxime poſt illa tempora vixerit, memorabilis hujus hiſtoriæ vel verbo mentionem feciſſe. Examinabimus tamen locum Mariani, & quam bene cum chronologia conveniat, diſpiciemus. Et quidem primo licet negari non poſſit, in hodierni Mariani exemplaribus fere omnibus Joannam reperiri, teſtatur tamen editor Metropolis Alberti Cranzii, quæ Coloniæ A. 1574. prodiit, in antiquiſſimis Mariani exemplaribus MSStis mentionem nullam de Joanna haberi: idem quoque Bellarminus Cardinalis aſſerit: ſed hæc obiter. Jam ad locum illum Mariani, quem antequam examinemus, illud adhuc dicendum occurrit, non ſatis ſcilicet ſibi ſemper conſtare Marianum, virum alias ſua laude dignum, multosque paſſim, præprimis in temporum computatione, commiſiſſe errores,

qualis etiam in tempore, quo Joannam ſediſſe putat, deprehenditur. Scribit nimirum ad annum 847. Marianus: Sergius Papa obiit, huic ſucceſſit Leo annis 8. Poſtea vero ad A. 853. ſic pergit: Leo Papa obiit Calendis Auguſti. Jam quomodo annos octo ſediſſe dici poteſt Leo, qui tamen juxta mentem Mariani A. 47. electus eſt, & agere inter homines deſiit A. 853. adeoque ſexto Pontificatus anno? unde jam in chronologia ſibi ipſi contrarius eſt Marianus. Deinde contra mentem omnium hiſtoricorum & Chronologorum *συγχέονων* Leonem obiiſſe memorat A. 853. quem demum A. 855. d. 17. Jul. abiiſſe ad plures, certum eſt. Nunc ad Joannam. Ait Marianus: Leo Papa obiit Kalendis Aug. huic ſucceſſit Joanna mulier annis duobus, menſibus 5. diebus 4. Jam vero A. demum 857. Benedictum Joannæ ſucceſſiſſe ſcribit, adeoque Joannæ pontificatus non biennium, ſed quadriennium duraſſe neceſſe eſt, quod nec Marianus, nec quisquam e ſequacibus ejus hactenus ſomniavit. Ex his ſatis ſuperque conſtare puto; aut fœde corruptos & interpolatos eſſe Codices Mariani, aut ipſum Marianum temere omnia turbaſſe, ut nulla ipſi, quantum quidem ad hanc hiſtoriam, fides haberi poſſit.

SIG-

SIGBERTUS GEMBLACENSIS, obiit A. 1118.

Sequitur inter aſſertores Joannæ Papiſſæ Sigbertus Gemblac. ſcriptor circa A. C. 1100. adeoque tertio fere poſt Leonem ſeculo florens. Quantum vero ipſius teſtimonio tribuendum ſit, videbimus. Ac primo quidem illud monendum erit, codices impreſſos, quibus hodie utimur, dubiæ admodum fidei eſſe, multaque in iis reperiri, quæ fidei MSStorum exemplarium repugnant: & de ſcriptore hoc in genere teſtatur immortalis memoriæ vir Gerh. Jo. Voſſius in aureo & nunquam ſatis laudando opere de Hiſtoricis Græcis & Latinis p. 395. reperiri in Bibliotheca Gemblacenſi vetuſtum, & ſi non autographum, ſaltim ex eo exſcriptum codicem, in quo deſiderantur aliqua, quæ legas in plerisque etiam MSStis. MSS. Codices aliqua etiam recentiori manu adjecta habent ad oram: ut autor eſt, qui eum cum aliis codicibus contulit, Aubertus Miræus Diſquiſitione de Virginibus Colonienſibus. Sed ſpeciatim de loco, qui Joannæ mentionem facit, teſtatur Jo. Molanus & Bellarminus, qui ipſum codicem manibus tractarunt. de hac hiſtoria nec volam nec

veſtigium in eo extare. Idem de Codicibus in Bibliotheca Vaticana perhibet Leo Allatius. At nec levis ſuſpicio interpolati & ſuppoſititii hujus loci exinde quoque oritur, quod in Vincentio Bellovacenſi & Guilielmo Nangiaco, quorum uterque tamen Gemblacenſem tantum non ad verbum exſcripſit, nulla Joannæ mentio habetur. Præterea conſentiunt in eo ſeculi noſtri Critici aliique eruditi ad unum omnes, nullum fere rerum Germanicarum Scriptorem adeo corruptum & varie interpolatum eſſe, quam Sigbertum, & in multis ineditis exemplaribus alia manu, alio atramento ad marginem, quæcunque in editis falſi arguuntur, verba appoſita deprehendi: Unde ab initio ſtatim non adeo firmum argumentum in hujus teſtimonio poni videri poſſit. Tentabimus tamen, annon fortaſſis ex ipſius Sigberti verbis falſitas hujus hiſtoriæ demonſtrari queat. Ita autem Sigbertus, ſeu ejus interpolator ad annum 854. Fama eſt, hunc Joannem fœminam fuiſſe, & uni ſoli familiari tantum cognitam, qui eam complexus eſt, & gravida facta peperit Papa exiſtens. Quare eam inter Pontifices non numerant quidam, ideo nomine numerum

non

non facit. &c. (*c*). Vix quicquam hic ſani, ita omnia confuſa ſunt & depravata. Nam primo non convenit Sigberto, Benedictum A. 854. electum fuiſſe ſcribenti, cum Mariano eundem A. 857. inthronizatum fuiſſe memorante, utroque vero in Chronologia turpiter errante. Deinde ſcribit, electo in Pontificem Benedicto Anaſtaſium præſulatum invaſiſſe: illo vero a legatis Imperatoris Lotharii dejecto, & in carcerem tracto, Benedictum honorifice eſſe revocatum. Hæc verba impacto quaſi ariete concutiunt ſedem Joannæ. Dabimus enim id Gemblacenſi, ſediſſe Joannam poſt dormitionem Leonis, qui obiit 855. & partum edidiſſe poſt exactum biennium, quod volunt contrariæ ſententiæ propugnatores, A. ſcilicet 857. & Benedictum poſtea fuiſſe electum; quomodo, quæſo, Lotharius Imperator ad Benedictum legatos mittere potuit, qui omnium hiſtoricorum & chronologorum calculo jam ante biennium A. ſcilicet 855. diem obierat ſupremum: nullum itaque temporis ſupereſt ſpatium, quo ſedere potuiſſet Joanna. Egregius quoque & memorabilis eſt locus apud Hincma-

(*c*) Haud opus eſſe duximus, integrum Sigberti textum hic repetere, cum Autor noſter ejus ſenſum exacte tradiderit.

rum Remenſem Epiſcopum, qui totam hanc narrationem non procul a fabula abeſſe manifeſte evincit. Is in Epiſt. II. ad Nicolaum Papam A.D. 866. d. 25. Aug. data hæc habet omni exceptione majora: Cum iſta epiſtola, inquit, & cum legatione Lotharii Imperatoris per præfatum venerabilem Epiſcopum, Petrum Aretinum, miſſos meos cum literis, quarum exemplum habeo, de petitione Epiſcoporum & de aliis meis petitionibus Romam direxi, quibus in via nuncius venit de obitu Papæ Leonis, pervenientes autem Romam cum præfatis literis & intervenientibus prædictis Epiſcopis Dominus nomine & gratia Benedictus privilegium inde direxit. Quodſi itaque Hincmari legatis in via de morte Leonis nuncius venit, illique Benedicto jam electo Romam pervenere, quomodo media per biennium & quod excurrit ſedere potuerit Joanna, non video, cum a ſana ratione remotum videatur, legatos in tam brevi itinere biennium & ultra conſumſiſſe.

MARTINUS POLONUS.

De Martini Poloni narratione licet minor hactenus apud eruditos fuerit dubitatio, non levis tamen quoad hanc hiſtoriam quoque

eſt

eſt ſuſpicio, verba illa, quibus enarratur Joannæ papiſſæ hiſtoria, ſuppoſititia, & a recentiori quodam contra veterum exemplarium fidem codicibus quibusdam inſerta erroris cauſam dediſſe. Sane in editione Martini Poloni, quæ a Joanne Fabricio Cæſare, Canonico Gladbachenſi, ex vetuſtiſſimo quodam & ipſi autori fere coætaneo codice MSto A. 1616. Coloniæ Agrippinæ typis Gerhardi Grevenbach in fol. publicata eſt, omnino deeſt, quicquid in reliquis Codicibus & ſpeciatim in Baſileenſi & Antwerpienſi de Joanna Papiſſa legitur. Et ne quis arbitretur, fortaſſis omiſſa ea eſſe in hac editione ſtudio illorum, qui aulæ Romanæ favebant, non absque ratione forſan provoco ad Codices MSStos vetuſtiſſimos, qui ad unum omnes prorſus carent Joannæ papiſſæ indicio atque veſtigio, & ut de codice, ad cujus exemplar editio Colonienſis prodiit, nunc nihil dicam, refert Cl. vir Leo Allatius, in Bibliotheca Vaticana adſervari Codicem MStum, reliquis omnibus, qui ibidem habentur, vetuſtiorem, in quo poſt vitam Leonis nulla fit Joannis Papæ mentio, ſed Leonem immediate Benedictus ſequitur. Et ut eo minus de veritate relationis doctiſſimi viri dubitetur, non abs re erit, quæ de

Codicibus quibusdam MSStis Martini Poloni refert Illustris Vir P. Lambecius Tom. II. Commentar. Bibl. Vindobon. (neque enim est leve, quod ad Augustissimam Bibliothecam provocat Lambecius, ac tot judicibus obnoxium se facit, quot Italis, Gallis, Germanis, Belgis aliisque ex toto terrarum orbe confluentibus ad hunc usque diem insignis illa Bibliotheca patuit) p. 863. adservari scilicet in Augustissima Viennensi Bibliotheca Chronici Martini Poloni antiquos Codd. MSStos quatuor optimæ notæ ac fidei, qui æque ac Vaticanus ille omni prorsus carent Joannæ Papissæ indicio & vestigio. Fretus itaque ac munitus fide ac autoritate jam memoratorum Codicum MSStorum quatuor incorruptorum Augustissimæ Bibliothecæ Cæsareæ, & congruentia illorum cum codice Vaticano & Fabriciano, non immerito affirmarem, Martinum Polonum quoque pro approbatore historiæ de Joanna papissa falso haberi, & chronicon ejus hac labe ab initio carens nonnisi aliquanto post ejus mortem commento hoc contaminatum esse. Codicem Heilsbronnensem quod attinet, nolo equidem in dubium vocare judicium Excellentissimi D. Wagenseilii, non leve tamen nulliusve ponderis esse existimo, quod tum

men-

mentem meam ſubibat, cum inſpiciendi ejus copiam mihi faceret, ſingularis illius in me benevolentia. Scilicet memoriæ adhuc hærebat, quod olim de hoc ſcriptore notatum inveneram a viris doctiſſimis & præſtantiſſimis: non vetuſta eſſe illa Martini MSSta exemplaria, in quibus procemium de IV. Monarchiis, de Romanæ urbis exordio, incremento, ædificiis, palatiis & regimine uſque ad Auguſtum Imper. ſatis prolixum habetur. Cum enim ipſe Polonus in initio operis dicat, ſe omiſſa præcedentium temporum hiſtoria ſtatim ab Auguſto initium facere velle, facile apparet, ea, quæ ibi procemii loco habentur, ſuppoſititia eſſe, & a recentiori quodam contra aliorum Codicum fidem addita, codicesque illos multo recentiores eſſe iis, qui hiſce prolegomenis carent. Unde factum quoque eſt, quod nec Codex Vaticanus, nec Viennenſes illi, neque Colonienſis quicquam de hiſce prolegomenis habeant. Inſuper teſtatur Clariſſ. Lambecius Tom. I. Comment. Bibl. Vindob. p. 48. & ſq. extare in eadem Bibliotheca Vienn. exemplar Chronici Martiniani Antwerpienſe, collatum cum antiquo Codice MSto Monaſterii Carthuſiani Gamingenſis ab Illuſtriſſimo Viro Richardo Streinio,

Barone Auſtriaco, in quo is propria manu in margine teſtatur, prolegomena illa de IV. majoribus regnis & urbe Roma ibidem defuiſſe. Hoc autem proœmium cum in Codice quoque Heilsbronnenſi habeatur, & præterea Codex ille pertingat uſque ad Hadrianum III. Pontificem, qui demum poſt Martini Poloni obitum ad pontificatum pervenit, non adeo tetuſtus, ſed corruptus eſſe videtur Codex ille, interque recentiores fortaſſe numerandus.

Sed abeamus ad alia, quæ ſuperius jam a nobis dicenda fuiſſent. Nimirum putavit Clariſſimus vir Salmaſius, verba Mariani Scoti eſſe ipſa verba Anaſtaſii: ſed quod pace tanti herois dixerim, ſi verba, quæ Mariano attribuuntur, cum locis quibusdam Anaſtaſii conferantur, falſitas hujus aſſerti liquido apparebit. Scribit ſcil. Marianus ad A. 853. Leo Papa obiit; huic ſucceſſit Johanna Anglica mulier. Anaſtaſius vero ad A. 853. quo ſediſſe Joannam dicit Marianus, meminit, Leonem IV. A. 53. Synodum congregaſſe. Et ſecundum computationem ipſius Anaſtaſii Leo demum A. 855. adeoque biennio poſt tempora illa, quibus ſediſſe Joannam voluit Marianus, diem obiit ſuum. Porro Anaſtaſius ſcribit, Clerum Ro-

Romanum decretum electionis destinasse Lothario Imperatori, qui eodem A. 855. obiit. Itaque si inter Benedictum & Leonem per biennium media fuisset Joanna, adeoque ad A. 857. vixisset, quomodo Romani decretum electionis destinare potuere Lothario, qui A. 855. decessit?

Denique 5. objicitur omnium historicorum consensus. Sed respondeo, jam supra monstratum, nullum autorem coætaneum historiæ hujus mentionem facere, eorum vero, qui demum diu post illa tempora illius meminerunt, loca dubiæ esse fidei, & si non supposititia, tamen cum Chronologia & temporum computatione mire pugnantia: quos deinde cœco impetu secuti sunt magno numero recentiores Scriptores, quod in illis temporibus, ubi omnis elegantior doctrina sepulta jacebat, mirandum vix est. Præterea non testimoniorum multitudo in historiis primario spectanda, sed quomodo testimonia inter se cohæreant, & cum chronologia conveniant, inprimis attendendum est, & plus utique roboris ponitur in uno scriptore coætaneo, fide digno, quam in centum, qui diu post illa tempora vixere. Et, quod coronidis loco addo, tot ad minimum scriptores, qui nullam papissæ mentionem

tionem faciunt, ſed Leoni immediate Benedictum ſubjungendo aperte contrarium innuunt, præſto nobis eſſe. Rhegino Prumienſis, etſi Pontifices ſeriatim non recenſeat, non omiſſurus tamen procul dubio fuiſſet memorabilem hanc hiſtoriam, ſi illa revera contigiſſet: quod de aliis quoque notandum venit.

Varias vero illas circumſtantias, e quibus Joannæ papatus probari quoque ſolet, quod attinet, non male etiam huc quadrare videtur illud JCtorum: non omnium, quæ a majoribus dicta ſunt, ratio reddi poteſt. Teſtantur hoc tot fabuloſæ narrationes, quæ paſſim in hiſtoria ſunt obviæ. Scilicet oritur primum fabula ab imperito ſcriptore literis conſignata, ſequuntur hunc alii, ut demum fabula pro hiſtoria venditetur: & locum habet hic elegans effatum Q. Curtii, ſcriptoris, communi omnium eruditorum ſuffragio, & rerum pondere & dictionis majeſtate omne ſeculum provocantis, qui L. IX. Hiſtor. C. I. Equidem plura, inquit, tranſcribo, quam credo. Nam nec affirmare ſuſtineo, de quibus dubito, nec ſubducere, quod accepi. Idem in hac hiſtoria contigiſſe, quis non videt? In rumore vulgi parum momenti ſitum eſſe, quilibet novit: nam

nam & aliarum fabularum hinc inde monſtrantur veſtigia, quas tamen nunquam contigiſſe, apud omnes in confeſſo eſt. Nonne paſſim ſtatuæ Rolandinæ, illius gladius, caſſis, & reliqua arma peregrinantibus oſtenduntur, quem tamen nunquam extitiſſe, jamdudum demonſtrarunt Conringius & Gryphiander peculiari tractatu. Monſtrantur Norimbergæ arma & alia veſtigia famoſi illius Apellii a Gaillingen, ſed quis ideo affirmabit, ea, quæ de ipſo narrantur, vera eſſe, ac iſtum unquam extitiſſe? His ita diſputatis, jure eruditiſſimi Blondelli (*d*) verbis finem facere poſſe mihi videor: Patet, fieri nullatenus poſſe, ut Joanna ulla, ullo inter Leonem Benedictumque tempore ſediſſe dicatur, adeoque impoſturam vel feciſſe, vel paſſos, quicunque tandem illi ſint, decantatæ per ſecula propemodum ſex fabulæ ſive parentes ſive amatores. Eat igitur tandem aliquando, quo digna eſt, ἐς κόρακας.

VII.

(*d*) l. c. pag. m. 135.

VII.

De secunda Editione Novi Testamenti per Erasmum Roterod. curata.

„NOvum testamentum omne, multo quam „antehac diligentius ab Erasmo Roterodamo recognitum, emendatum ac trans- „latum, non solum ad Græcam veritatem, „verum etiam ad multorum utriusque lin- „guæ codicum, eorumque veterum simul & „emendatorum fidem, postremo ad probatis- „simorum autorum citationem, emendatio- „nem & interpretationem, præcipue Origenis, „Athanasii, Nanzianzeni, Chrysostomi, Cyrilli, „Theophylacti, Hieronymi, Cypriani, Ambro- „sii, Hilarii, Augustini, una cum annotationi- „bus recognitis ac magna accessione locuple- „tatis, quæ lectorem doceant, quid qua ratione „mutatum sit. Quisquis igitur amas veram „theologiam, lege, cognosce, ac deinde „judica. Neque statim offendere, si quid „mutatum offenderis, sed expende, num „in melius mutatum sit. Nam morbus est, „non judicium, damnare, quod non inspe- „xeris. Salvo ubique & illabefacto Ecclesiæ „judicio. Addita sunt in singulas Apostolo- „rum epistolas argumenta per Erasmum Ro- „terodamum.

Hæc

Hæc tituli & prologi galeati loco præfixit Erasmus secundæ suæ Novi Testam. editioni, quæ ex officina Frobeniana A. 1519. mense Martio prodiit. Quinque magnus ille scientiarum atque literaturæ politioris vindex & instaurator (*a*), dum viveret, emisit N. T. editiones A. 1516. 1519. 1522. 1527. & 1535. in singulis nova diligentia usus. Omnium vero rarissimæ sunt prima & secunda. In laudanda ex merito prima multus est Vir celeberrimus & de Erasmi manibus optime meritus Hermannus **von der Hardt** (*b*), quam præter alia hoc præconio ornat: „Primi illius vere augusti codicis, „ operis memorabilis omnium optimi, ma-„ ximi exempla supersunt rarissima, quodli-„ bet centenis vel millenis imperialibus pre-„ tiosius, pretio cum seculis majore futuro. „ Est profecto in foro literario codex hic „ Erasmi antiquus ducentorum jam anno-„ rum, verus thesaurus, novem vetustis „ MSStis, unde haustus, æquiparandus. A „ primo typographiæ exordio, quinquaginta „ „ illis

(*a*) Quo elogio ipsum merito mactat S. P. Q. Roterodamensis in statua ei in sinu quasi & meditullio urbis patriæ posita, vid. M. T. Inscriptionum Monumenta publica, Gedani 1696. edita, p. 25.

(*b*) In Historia literaria Reformationis P. I. passim, præcipue p. 33. sqq.

„illis primis circiter annis, nullus nobilior „prodiit Codex, argumento & editionis stu- „dio. Omnia Scholasticorum opera, ser- „monum congeries, Patrum Latinorum „segmenta, Poëtarum & Historicorum quo- „rundam prima rudimenta, in typographiæ „ortu publicata, cum hoc opere collata, „vix umbra ad lucem. Si quis ex illa ætate „servandus liber, dignum Bibliothecæ apud „posteros ostentum, vel unus ille præ omni- „bus dignus, salutandus eminus, & colen- „dus decenter, vel aureo vestiendus habi- „tu &c.„ Idem deinde elogia primæ edi- tioni, cum vix e prelo exiisset, tributa, hi- storiam liticulæ, a Budæo motæ Erasmo, ejus conflictationem cum Frabro Stapulensi & varias variorum in nostrum calumnias, ab ipso explosas, curate persequitur: deni- que (*c*) de secunda editione paucis ita dis- serit, ut plenius de ea aliquando se dictu- rum spondeat. Id an a viro literatissimo præstitum jam sit, me quidem fugit. In- terim tenues ego ducturus lineas, brevem ejus recensum instituam, strictim simul illa, quæ ad hujus editionis historiam pertinent, enarraturus, cum ejus præsertim & Jacobus le

(*c*) l.c. p. 101.

le Long, in ipſa etiam recentiſſima Bibliothecæ Sacræ editione Pariſienſi, pauciſſimis duntaxat meminerit. Poſt breve igitur, quod vocant, Leonis X. Pont. max. quo laudantur Eraſmi in N. T. lucubrationes, & dedicationem ad Leonem comparet editoris paraclesis ad Lectorem, qua ad SS. literarum ſtudium magnopere omnes excitantur. Hanc excipit ejusdem ratio ſeu compendium veræ theologiæ, egregiis ſcatens præceptis, genuinique theologi requiſita pulcerrime delineans. Sequitur deinde duplex apologia contra obtrectatores, qui Eraſmi labores ſuggillaverant, convitiorumque oneraverant plauſtris. Multa in his continentur lectu digniſſima de neceſſario fontium ſacrorum ſtudio, vulgata N. T. verſione, variis lectionibus, ſacra criſi, divini codicis interpretibus, quorundam theologaſtrorum arrogantia rixandique libidine &c. Poſt hæc exhibet Eraſmus varia, quæ in vulgato potiſſimum interprete, ipſo judice, cenſuram merentur, per certas claſſes diſpoſita. I. Notantur ſolœciſmi ab interprete commiſſi manifeſtarii & inexcuſabiles, e plurimis pauci decerpti. II. Loca obſcura, & in quibus lapſi ſint magni nominis interpretes, ex innumeris pauca. III. Loca manifeſte depravata, ex infinitis, ut

occurrebant, pauca. IV. Ad placandos eos, qui putant in SS. literis nihil neque supereſſe, neque deeſſe, quædam excerpta, quæ manifeſtius depravata ſunt in hoc genere, quam ut negari poſſit. V. Quæ ſint addita in noſtris exemplaribus. VI. Quæ per interpretem commiſſa. VII. Ubi interpres auſus ſit aliquid immutare de verbis Apoſtolorum aut Evangeliſtarum. (*d*). Poſt illa conſpicitur figura, ligno inciſa, tres divinæ eſſentiæ perſonas, angelorum choro ſtipatas (*e*), rudi tamen delineatione adumbrans, cui decem piæ antiquitatis aphoriſmi Græci de SS. Triade ſubjiciuntur, addito etiam eadem lingua Symbolo. Nycæno (*f*). Hiſce Arianiſmi ſuſpicione levare ſe voluiſſe Eraſmum credo. Porro ſequuntur Euſebii Epiſtola ad Carpianum & Canones harmoniæ Evangeliſtarum, quos excipiunt ordo ſeu numerus librorum N. T. vitæ Evangeliſtarum ex Hieronymo, & Capita Evangeliorum

(*d*) Sed hoc ipſo, quam parum ipſi perſpecta fuerit translationis vulgatæ natura atque indoles, oſtendiſſe Eraſmum monet Millius in Prolegomenis Novi Teſt. num. 1125. p. 113. atque multa, in hiſce ſeptem claſſibus obſervata, cenſoria virgula notat.

(*e*) Seorſim quoque adjecta eſt imaguncula viri, per nubes ambulantis.

(*f*) Hæ figuræ in tertia jam editione omiſſæ ſunt.

rum juxta antiquam divisionem. Singulis Evangeliis præmittuntur Græco idiomate cum Scriptorum vitæ ex Sophronio, tum argumenta ex Theophylacto: Actis vero Apostolorum Paulini itineris & martyrii descriptio: Epistolis denique, exceptis secunda & tertia Joannis, argumenta veteris cujusdam Scriptoris Græci & Erasmi. Ad latus textus originalis semper posita est Erasmi versio Latina: margini Evangeliorum adscriptæ divisiones Ammoniacæ, cum tabulis Canonis Eusebiani collatæ: superiorem vero foliorum oram ornant majora κεφαλαια, in quæ olim divisa erant Evangelia. In Epistolis ad Romanos & Corinthios ad marginem interiorem notatæ sunt, negligenter admodum judice Millio, literis numeralibus κεφαλαια sive sectiones, in quas divisas voluit quispiam (fortasse Theophylactus, ut idem suspicatur Millius) has epistolas. Textus integer continuo filo nexus sine capitum spatiis aut intervallis conspicitur, numero capitum ad marginem duntaxat Latinæ versionis adpicto: quod institutum summopere probatur Hermanno von der Hardt (*g*). Hæc editio, censente Millio (*h*), priore

(*g*) l. c. p. 36. (*h*) l. c. num. 1124. p. 112.

longe emaculatior & castigatior, veram & genuinam lectionem in priori depravatam locis amplius CCXXX. restituit, sed & ab ea recedit locis circiter LXX. in lectiones interpolatas & minime probandas.

Notum est, in ea non comparere locum 1. Jo. V. 7. quem in Græcis codicibus haud invenisse se monuit in Annot. Erasmus. De instituti sui ratione in priori Apologia p. 64. hæc memorat: „Restituimus, quæ „temporum & librariorum vitio fuerant de„pravata, obiter indicatis & his, quæ vel „ambigue vel parum attente reddidit inter„pres (nam non recte mihi religio est di„cere, etiamsi id non veritus est aliquot lo„cis Hieronymus) idque fecimus, neque „levi, quod dici solet, brachio, neque te„mere, sed primum ex Canonum consilio, „ad Græcæ originis fidem examinatis exem„plaribus Latinis, neque tamen fidentes „paucis aut quibuslibet. Laurentius Valla „septem bonæ fidei codices se secutum fuisse „testatur. Nos in prima recognitione qua„tuor Græcis adjuti sumus, in posteriore „quinque. Deinde consultis tum pervetustis „tum emendatis aliquot Latinæ linguæ vo„luminibus; nec hoc contenti, discussis & „exploratis probatissimis autoribus, non „osci-

oscitanter observavimus, quid citarint, quid „ legerint, quid emendarint, quid interpre- „ tentur. Atque hisce rebus omnibus, qua „ licuit vigilantia, certe summa fide, colla- „ tis ac pensitatis, quod optimum judicavi- „ mus, secuti sumus, & hac lege in medium „ contulimus, ut nihilosecius suo quisque „ judicio frueretur. „ Quanti vero hoc in opere Erasmo fuerint exantlandi labores, quantæ molestiæ devorandæ, quot convitia & criminationes, quibus consilium hoc laude dignissimum perstrinxere insulsi ignorantiæ fratres, tolerandæ, ipse passim, in epistolis potissimum suis, meminit. Operæ pretium erit, ex his nonnulla huc spectantia decerpere. Utor autem editione, quæ A. 1521. in fol. cura Jo. Frobenii juri publico concessa est. Prima N. T. editione in se concitaverat bilem rabiemque elegantioris literaturæ & cœlestis veritatis hostium, quorum intererat, ut orbis spissis illis inscitiæ tenebris septus quovis modo detineretur. Fuere tamen quoque, qui avidissime divina illa munera Erasmi exceperunt. Horum in gratiam hunc lapidem ulterius movere, & quod semel cœperat, opus sensim sensimque summa adhibita industria ad maturitatem perducere statuit. Hinc nova erat

paranda editio, fœtus lambendus & relambendus, initiisque egregia adjicienda incrementa. Ad os vero Sycophantis obturandum conducibile sibi fore duxit Breve Papæ, quo opus hoc ipsi gratum esse testetur. Literis igitur suis, Basil. 1518. d. 7. Cal. Sept. datis, p. 271. Antonium Puccium, Pontificis maximi apud Helvetios legatum, rogavit, ut hoc sibi a Papa impetraret. Non injucundum tibi, spero, erit, ex ea epistola heic quædam excerpta legere: „Pestilentia „undique gliscens nos hinc abigit, opere non„dum absoluto, cujus studio vitam etiam „hactenus contemsimus, non modo pecu„niam. Adeo mihi studio fuit, ut quod semel „Leoni X. dedicaram, illo dignum redderam. „Nam editio prima mihi non per omnia satis„fecit, licet & illa ab eruditissimis quibusque „doctissimisque probetur. Tantum initio „oblatrabant pauculi sycophantæ, sed indo„cti, deinde qui nunquam opus legerant, „postremo in absentem duntaxat, coram „nemo verbum. Nunc exibit, ni fallor, „sic elaboratum, ut sperem futurum, ut „nec Leone, nec posteritate videatur in„dignum. Frustra narrem, quando nemo „crediturus est, quantis mihi constiterit su„doribus, utinam parem adferat utilitatem

„Reip.

Reip. Chriſtianæ ! nihil enim aliud ſpectavimus —— . Collatis multis Græcorum „ exemplaribus, quod ſinceriſſimum videbatur, ſecuti, vertimus Latine, noſtramque „ traductionem Græcis adjunximus, quo lectori promtum ſit conferre: & ita vertimus, ut primum ſtuduerimus, quoad licuit, integritati ſermonis Romani, ſed incolumi tamen Apoſtolici ſermonis ſimplicitate: deinde dedimus operam, ut quæ „ prius lectorem torquebant vel amphibologia, vel obſcuritate ſermonis, vel orationis vitiis aut incommodis, jam explanata „ ſint ac dilucida: parciſſime interim recedentes a verbis, a ſenſu nuſquam, quem tamen non ex nobis ipſis ſomniavimus, ſed „ ex Origene, Baſilio, Chryſoſtomo &c. petimus ——. Si optandum eſt, ut divinos libros habeamus quam emendatiſſimos, hic „ meus labor non ſolum amolitur mendas „ SS. voluminum, verum etiam obſtat, ne „ poſthac queant depravari. Si optandum, „ ut recte intelligantur, pluſquam ſexcentos „ locos aperuimus, antehac nec a magnis intellectos theologis. Fatentur ipſi, negare „ non poſſunt. Si optandum, ut huic diſputatrici theologiæ, quæ pene plus ſatis pollet in ſcholis accedat fontium cognitio, huc „

 „pecu-

„peculiariter hoc opus conducit &c. Voti vero sui hac in re compotem factum esse Erasmum, Breve Leonis nostræ editioni & sequentibus præfixum comprobat. Nondum tamen irarum rabidi ita requievere fluctus. Satis enim causæ fuit & posthac Desiderio nostro, de obtrectatorum invidia acriter conquerendi, plumbeosque & infrunitos adversarios, prout digni erant, salse exagitandi. Nostrum est, quædam ejus rei specimina ex epistolis huc transferre, sed pauca e plurimis, ne prolixi simus. Cum hanc editionem adhuc parturiret, erant, qui ipsi vitio verterunt, quod, prima vix in lucem egressa, novum statim moliretur opus, atque ita primum laborem sibimetipsi displicere testatum faceret. Hinc in literis ad Marcum Laurinum Lovan. 1518. his præter alia utitur verbis p. 155. „Quod cavillan-„tur, ob id me parare novam editionem, „quod prior mihi non satisfaciat, fingamus „ita esse, quid est, quod reprehendant? Si „studeam me ipso melior esse, & id facere, „quod ab Origene, quod ab Hieronymo „factum est & ab Augustino, præsertim cum „id ingenue testatus sim in prima editione, „me facturum, si foret usus? Nunc non hoc „ego, verum idem molior, quod jam tertio

„factum

factum est in edendis proverbiis. Ad hæc „ in translatione priore parcius mutaveram, „ ne nimis offenderem istorum animos ni-„ mium morosos. Nunc adhortantibus eru-„ ditis plusculum hac in parte sum ausus. „ Deinde locos immutatos crebriore autorum„ nomenclatura communio, ne quid habe-„ ant, quod tergiversentur οἱ δυσπειθεῖς. Po-„ stremo loca tum festinanti prætetita adjicio. „ Quodsi quid interim inciderit, quod eru-„ ditos ac pios offendat, non dubito mutare. „ Neque me diffitebor hominem esse „ &c.

Nunc producemus querelas Erasmi de calumniis, quibus ipse, postquam editio prodiisset in publicum, oneratus fuit. Ad Hermannum Buschium A. 1520. pridie Calend. Aug. Lovanio hæc inter cætera perscribit (*i*): „Staudicius concionabatur in „ cœmeterio divi Pauli Londini. Cumque „ sermonem exorsus esset a charitate, subito „ pudoris omnis simul & charitatis oblitus, „ cœpit debachari in nomen & famam me-„ am, testatus imminere Christianæ religio-„ nis πανολεθρίαν, nisi novæ translationes „ omnes subito de medio tollerentur. Ne-„ gavit rem diutius ferri posse, posteaquam „

 „Erasmus

(*i*) Epistol. p. 483. sqq.

„ Erafmus aufus effet corrumpere Evange-
„ lium divi Joannis, qui, cum ecclefia tot
„ annis legiffet, in principio erat verbum,
„ nunc novam lectionem induceret, in prin-
„ cipio erat fermo. Hic exiftimabat fibi da-
„ tum effe telum, quod nullo pacto mihi
„ liceret effugere. Addebat Auguftinum
„ alicubi magis probare vocem verbi, quam
„ rationis, & rationes adducere, cur ita fen-
„ tiat. Verum eas, inquit, Græculus ifte
„ non intelligit. In hanc fententiam cum
„ multa ftolida & ἀπροσδιονυσα deblateraffet:
„ cœpit homo facundus movere affectus,
„ deplorare fortem fuam, fecum effet tot
„ annorum doctor, & hactenus femper legif-
„ fet in principio erat verbum, nunc huc re-
„ digi, ut cogatur legere, in principio erat
„ fermo, fufpicans fore, ut hac tam flebili
„ querimonia lacrymas excuteret populo.
„ Mox magnis obteftationibus obfecravit ur-
„ bis præfectum (nam is ex more aderat,)
„ magiftratus omneis, & univerfam civium
„ multitudinem, adeffent in tanto difcrimine
„ religioni Chriftianæ. Credebat fe divini-
„ tus dicere, & tamen nulli placuit. Quot-
„ quot aderant vel mediocriter eruditi, de-
„ mirabantur hominis ftultitiam &c. „ In-
tegra

tegra fere hæc epiſtola exſcribenda foret, ſi omnes ſtolidorum hominum ineptias, huc pertinentes, oculis tuis ſiſtere animus eſſet. A. 1521. 5. Cal. Febr. Lovan. ſic ſcribit ad Anonymum, quem virum præpotentem vocat p. 542. „Conjurati quidam fœdere icto „ inter pocula ſemper illius (Lutheri) no- „ men cum meo conjungunt in concionibus „ publicis, quo videlicet me degravant invi- „ dia communi, quem ob id hoſtem judi- „ cant, quod alicubi ſcripſerim, eos non re- „ cte facere, qui ſic argutiis Scoticis incum- „ bunt, ut non attingant fontes divinæ ſapi- „ entiæ, quod aliquoties a Thoma diſſen- „ tiam in annotationibus meis, quod admo- „ nuerim non eſſe pelliciendos ad vincula „ vitæ monachalis, priusquam & ſibi noti „ ſint, & intelligant, quid ſit religio, quod „ admonuerim, veram pietatem non eſſe „ ſitam in ceremoniis, ſed in affectibus ani- „ mi, quod defendam bonas literas, quibus „ illi jam olim indixere bellum (*k*). Cum „ rogantur a concione, quid offenderint in „ libris meis hæreticum, reſpondent ſe non „ legiſſe, ſed tamen periculum eſſe propter „ obſcuram Latinitatem. Hæc reſpondent „

„ iidem

(*k*) Hæc omnia Eraſmus in annotat. ſuis in N. T. data occaſione egregie & graviter præſtitit.

„iidem & theologi & monachi & scurræ, „& nonnunquam Episcopi. Per hujusmodi „rabulas defenditur majestas pontificia, fulcitur ecclesia.„ Præcipue insulsus homo, Nicolaus Egmondanus, juratus Erasmi hostis, qui primam jam editionem convitiis proscindere laboraverat, in eum fingere opprobria, rabidoque ore famam ejus vulnerare nunquam destitit. De illo in literis ad Gotschalcum Rosemundanum (*l*) hæc memorat noster: „In hos inquit (Nic. Eg-„mondanus) prodigiosos errores incidit Lu-„therus ob studium rerum novarum. Et „cum ante usque ad vomitum blaterasset „de novis ac veteribus: Hærete, inquit, „veteribus, fugite nova, adhærete veteri „Evangelio, satis aperte denotans Novum Te-„stamentum, quasi vero ego dederim novum „Evangelium, ac non potius vetus& instaura-„rim & illustrarim.„ Satis prolixæ de Egmondano ad Thomam Morum extant Erasmi literæ in ejus epistolarum corpore, quas legisse te haud pœnitebit (*m*), sicut & alias ad

(*l*) Literis Lovan. A. 1520. d. 15. Cal. Nov. exaratis. p. 586.

(*m*) p. 589. His in literis Erasmus facete & jucunde describit concertationem, quæ ipsi cum Egmondano coram Academiæ Lovaniensis Rectore fuit, lege, & ridebis.

ad quendam, quem in titulo obtrectatorem suum pertinacissimum vocat, in quibus calumnias haud paucas magna animi virtute excipit, atque pro more suo egregie ac solide diluit (*n*). Non autem in pulpitis solum sacris & familiaribus congressibus lectionibusque academicis traductus fuit Erasmus, verum etiam publicis scriptis. Nactus enim est adversarios, qui libris eum impetiere, Jac. Lop. Stunicam, Eduardum Leum, Sutorem, Natalem Bedam, alios, non omnes prorsus illiteratos. Cumprimis in Stunica insignis linguarum orientalium peritia laudatur, qui ad opus biblicum Complutense inter cæteros a Cardin. Ximenio adhiberi meruit. Hujus annotationes contra Erasmum Tom. VII. Criticorum SS. p. 1229. sqq. cum nostri Apologia (*o*) insertæ sunt. Ipsum vero Leonem X. Pont. Max. ejus vehementia & mordaci stilo offensum fuisse ex eo elucet, quod Paulus Bombasius A. 1521. d. 18. Jun. nostrum certiorem fecerit, illum Stunicam, in scripta ejus procaciter invectum, graviter monuisse, ne quid in posterum edere velit, quod nomen Erasmi proscin-

(*n*) p. 601.
(*o*) Erasmi contra reliquos Apologiæ habentur in operibus ejus junctim editis.

scindat (*p*). De cæteris nihil addo, nisi hoc unum, Eduardi Lei librum, adversus Erasmum scriptum, a Germano quodam in Bibliotheca Minoritarum Lovaniensium in autoris contumeliam stercore fuisse oblitum, de quo lepido facinore extant Conradi Goclenii epigrammata (*q*). Sicuti vero Erasmus multorum odiis atque cavillis fuerat expositus; ita quoque haud pauci veræ eruditionis amantes sacras ejus lucubrationes, prouti merebantur, miro amore exosculati, magnis ipsum laudibus certatim cumularunt. Duos saltim exempli causa producemus, qui, cum editio hæc secunda preli jam moderet carceres, eam manibus volvere summo desiderio cupierunt. Jo. Faber, Episcopi Constantiensis vicarius A. 1519. 6. Cal. Maji ita ad nostrum (*r*): „Novum testamentum de„nuo a Te magnifice, quod nihil dubito, „locupletatum cupidius sane expecto, quam „ulla mater filium charissimum peregre redeun-

(*p*) Vid. Erasm. Epist. p. 646. De Stunica etiam conferenda est Erasmi ad Petrum Barbirium epistola f. 594.

(*q*) Refert hæc Lomejerus de Biblioth. p. 136. collect. Smid. Ad Leum vero hunc extat Erasmi Epistola, 1519. id. Jul. data Lovanii p. 622. de eodem etiam verbose in literis ad Thomam Lupsetum agit p. 623.

(*r*) p. 308.

redeuntem: nam quicquid usquam tempo-„ rum superest ab officii mei occupatissimi„ molestiis, id omne tuis libris decies per-„ legendis impendo. Sic Guil. Latimerus„ A. 1518. 3. Cal. Febr. (*s*): ut varias hu-„ jus N.T. antiquorum editiones omittam, „ quarum aliqua adhuc vestigia apud Scripto-„ res extant —— quis quæso majorem ex-„ optet diligentiam, quam te in ista recogni-„ tione N. T. adhibuisse ostendis? ante omnia„ ad probatissimorum autorum citationem, „ emendationem, enarrationem: in his„ paucis verbis quantus labor, quanta cura, „ quanta demum solicitudo? transeo tot„ præclara nomina Origenis, Chrysostomi &c.„ quos pauci theologorum nostra ætate le-„ gunt, nemo intelligit: deinde ad Græcam„ veritatem: h. e. omissis rivulis ad fontem„ recurrere ——. Nec his contentus addis„ vetustissimorum codicum sinceram & in-„ corruptam fidem, sine qua frustra fortassis„ in aliis sudaveris. Qua tamen in re nescio„ certe quid magis admirer, diligentiam, ne„ in inquirendo tuam, an in inveniendo felici-„ tatem? —— Quamobrem post istam tuam„ tam raram & exquisitam diligentiam, qua-„ „lem

(*s*) p. 424.

„lem nemo, credo, alius tali operi adhibuis„set, non est profecto, quod debeas a me „quicquam exspectare &c. Obsecraverat enim Latimerum Erasmus, ut nonnulla, quæ ipsi desideranda, corrigenda, & addenda viderentur, in secundæ, quam tum parabat, editionis ornamentum, libere moneret, sibique suppetias ferret. Liceat vero hic etiam adscribere Thomæ Mori Epigramma (†), quo primam jam editionem ornaverat:

Sanctum opus, & docti labor immortalis Erasmi
Prodit, & o populis commoda quanta vehit?
Lex nova nam veteri primum est interprete læsa
Scribendum varia post vitiata manu.
Sustulerat forsan mendas Hieronymus olim,
Sed periere pigro tam bona scripta situ.
Tota igitur demtis versa est jam denuo mendis,
Atque nova Christi lex nova luce nitet.

Nec

(†) Extat hoc inter Epigrammata Mori, cum ejus Utopia & Erasmi epigrammatibus por Jo. Frobenium Basileæ A. 1518. in 4. edita, pag. 268.

Nec tamen ambitiose singula verba notavit,
Sanctum habuit, quicquid vel mediocre fuit.
Quo fit, ut hæc celeri si quis prætervolet ala,
Huic nihil hic magni forte putetur agi:
Idem si presso relegat vestigia gressu,
Censebit majus commodiusve nihil.

Nobis eo charior debet esse hæc editio, quod ipsa cum prima (quanquam hæc secunda potissimum, utpote emaculatiori) & Aldina in concinnanda N. T. versione Germanica Megalander noster Lutherus usus fuisse videtur: quod haud ita pridem luculenter evicisse arbitror Virum, elegantissimæ doctrinæ laude florentissimum, P. A. Boysenium in Diss. Critico-Theol. de Codice Græco N. T. & consilio, quo usus est B. Lutherus in conficienda interpretatione Germanica. Huic scripto occasionem præbuerunt Viri Clar. Tobiæ Eckardi conjecturæ de codice Græco N. T. quo usus est Lutherus in conficienda Germanica interpretatione, qui Nicolai Gerbelii Hagenoensem A. 1521. editionem B. virum secutum fuisse suspicatus erat. Idem deinde Boysenio Epistolam opposuit, qua suas conjecturas erudite, &

Q quod

quod majorem laudem meretur, modeste illustrare annisus est.

Cæterum Erasmi annotationes in hac secunda editione auctæ insigniter & locupletatæ sunt. Quam vero eruditæ elegantesque eæ sint, quantaque utilissimarum rerum copia refertæ, neminem paulo humaniorem latere potest. Hinc Jos. Scaliger, iniquus alias multorum censor, eas optimis nostri operibus accenset, multaque doctissima habere judicat (*t*). Erasmus certe hic ubique est vere ἐρασμιος; licet enim haud raro excursus instituat prolixiores, qui ab annotationibus exegeticis alieni videri possunt, ii tamen semper sunt eruditi, ac dulcedine mira, animum jucunde adficiente, repleti. Sive monita inspergat, sive errores castiget, sive temporum calamitatem deploret, sive arrogantis inscitiæ dominatum evertere conetur, sive adversarios refellat, sive disputationes immisceat; ubique & simul delectat & prodest. Acerbe, fateor, interdum invehitur in eorum scripta, quos monachorum greges tum oraculorum instar venerabantur. Scilicet ægre tulit vir laudatissimus

(*t*) In Scaligeranis p. 102.

tiſſimus & bono publico natus, methodicam illam, aridam, mortuam, ligneam, ſtramineam, artificioſam & φιλοσοφοτεχνοδιαλεκτικοθεολογικην theologiam (*u*) hactenus unice tyrannidem & dominatum exercuiſſe, poſthabitis ac rejectis veris divinæ ſapientiæ fontibus. Quid igitur mirum, quod libertate ſua atque candore irritaverit crabrones? Nec inficias eundum eſt, quosdam etiam viros, alias cordatos & ſinceros, nugarumque, quæ nimium diu jam regnaverant, pertæſos, ſed præjudiciis antiquitatis & autoritatis nondum prorſus liberatos, dentatis Eraſmi invectivis fuiſſe offenſos; qualis fuit Paulus Langius, Ordinis Benedictini monachus, vir certe egregius, & veritatis teſtibus alias jure ſuo accenſendus, cujus de Deſiderii noſtri annotationibus judicium ex Chronico Citizenſi (*x*) libentius nunc recito, quod non facile inibi illud quæſiveris. Male nimirum habuit eum, quod Hugonis Cardinalis errores nugasque ſubinde aculeato confutaverit ſtilo. En ejus verba:

(*u*) Quo elogio ipſam afficit Michael Neander in dedicatione Theologiæ Megalandri Lutheri.

(*x*) p. 804. Scriptorum aliquot Rerum Germanicarum, quos Joannes Piſtorius Francofurti 1583. in fol. edidit.

„ Hugo primus postillator extitit totius Bibliæ, „ adeo pure & fideliter textum quadruplici „ sensu exponendo, ut eatenus vix habuerit „ secundum; licet Erasmus novus scripturarum interpres eum ob Atticæ linguæ inscitiam, & exin ob dissonam ineptamque quorundam e Græca Græcanicarum dictionum „ expositionem plerumque reprehendat irrideatque, cum sapientius tanto viro condoluisset, quam exprobrando taxerat, quem „ in ea tempora incidisse noverat, quæ politiores literas, præcipue Græcas, totam & „ per Galliam & per Germaniam prorsus incompertas & inauditas habuerant. Veruntamen plurimum laudandus est iste venerabilis Hugo, quoniam non per philosophorum & poëtarum dicta, non per Aristotelis, non per Averrois sophismata divinam probat, ne dicam contaminat, „ scripturam, sed verba legis per legem explanat, juxta quod dicitur Levitici XIX. „ Agrum tuum non seres diverso semine, id „ est, dictis philosophorum & poëtarum „ agrum dominicum non conspergas, quia „ hoc est nil aliud quam zizania & lolium „ seminare inter triticum &c.„ Idem tamen Langius deinde (y) Erasmum divinarum

(y) l. c. p. 805.

rum literarum ſummum & conſummatum interpretem nominat. Forte æquis rerum æſtimatoribus dandum hic aliquid eſſe magni noſtri Deſiderii ingenio, ad jocos & irriſiones aliquantum procliviori, videbitur, ſi conſideraverint, quam inique, quam atrociter ipſe viciſſim exceptus fuerit ab inimicis, qui omnem ſuam ſapientiam ex iſtiusmodi libris hauſerant, ſummoque niſu literis paulatim reſurgentibus adverſabantur. Præterea adeo frigidæ, ineptæ atque inſulſæ ſæpius erant iſtæ, quas refellit, exegeſes, ut vel Heraclito riſum extorquere, vel Democrito etiam renitenti lacrymas, indignationis teſtes, elicere potuiſſe credendum ſit. Ut ex ſolo Hugone capiamus exempla quædam, inſpice ſodes Eraſmi annotationes in Matth. V. 16. XIX. 2. Joann. V. 2. Actor. XXVII. 12. 2. Tim. III. 2. Tit. I. 7. 1. Pet. II. 24. &c. ac judica, num Cardinalem iſtum his in locis injuria caſtigaverit noſter. Præterea Hieronymi verbis ex Apolog. L. I. ſeſe tueri poterat Eraſmus: Hoc obſecro, ut ſi mordacius quippiam ſcripſero, non tam meæ putetis auſteritatis eſſe, quam morbi; putridæ carnes ferro curantur & cauterio, venena ſerpentina pelluntur antidoto. Sed quo dilabor? Jam finem his imponam ele-

 ganti

ganti epigrammate, quo Julius Cæsar Scaliger, Erasmi alioquin æmulus & adversarius, at quantus vir! ei mortuo parentavit:

Tunc etiam moreris! ah, quid me linquis Erasme,
Ante meus quam sit conciliatus amor?
Tune etiam? cui tam parvus fuit orbis, ut altæ
Expleres mentis fulmina torva tuæ.
Ergo sidereis postquam est subvecta quadrigis
Atque Dei læto lingua recepta sinu;
Ille ego, qui insanæ ridebam vulnera mortis
Conditaque Ætnea tela trisulca manu,
Ad quodvis stupeo momentum, ac territus adsto:
Maxima cum videam numina posse mori.

Cum vero superius inter Erasmi hostes mentio etiam facta sit Nicolai Egmondani, bona forsan cum gratia lectoris, epistolam A. 1520. in 4. vulgatam, integram, cum rarissime obvia sit, jam adjicere lubet, quæ ejus impudentiam & furorem acri sale perfricat. Lutheri etiam nostri heic partes aguntur, aculeato quidem dicendi genere: sed

ſed in memoriam tibi revocato, quæſo, iſtius ætatis conditionem & mores; ac mecum, ſcio, confiteberis, difficile tum fuiſſe, ſatyram non ſcribere. Adjuncta illi epiſtolæ eſt, quam nos hic non exhibemus,

Vita S. Nicolai (Egmondani ſcilicet) ſive ſtultitiæ exemplar.

VIII.

Epiſtola de Magiſtris noſtris Lovanienſibus, quot, & quales ſint, quibus debemus magiſtralem illam damnationem Lutherianam.

G. N. N. D. VDALRICHO ZUINGLIO Helvetio, apud Tigurinos Concionatori eruditiſſimo. S. D.

PUdor obſtat optime mi Zinli, quo minus tibi perſcribam, quæ non pudet hic deſignare quoſdam Theologos, absque perſona, tam ſtulta, ut nullus hiſtrio, quantumvis impudens, auſit ſimilia facere perſonatus. Hujus fabulæ præcipuas agunt partes Joan. Briardus Atenſis, homo vix bipedalis, ſed idem fucatiſſimus ſimul & virulentiſſimus, denique Galliculus; eſt enim ex illa hominum colluvie, ex Germanis ſimul & Gallis conflata, & ob hoc infenſior eſt noſtræ Germaniæ, quæ nunc præter cæteras nationes feliciter amplectitur non modo bonas litteras, verum etiam priſtinam ſcribendi libertatem ſibi uſurpat.

Hic cum ſit ſeniculus, & ſemper abundet peſſimis humoribus, quæ nunc pedes, nunc latera, aliquando etiam caput obſident:

tamen

tamen medicum habet Joan. Winckel juvenem egregie indoctum, sed sibi ob divitias ad insaniam usque placentem, præterea nihilominus lingua sycophantica, quam sit Atensis ipse, qui nihil est nisi venenum merum. Eum adhibet cum laborat mala pituita. Is hominem ex insano facit insaniorem. Sunt & præter alios instigatores non paucos, duo præcipui M. N. Jacobus Latomus, qui ex infima fece, & collegiaticis pediculis, ubi emersit ad notitiam Reverendiss. Cardi. de Croy. cujus optimam indolem suo morbo, hoc est suis næniis Sophisticis, in quibus bonam partem vitæ perdidit, inficere conatur, factus est intolerabili arrogantia. Præterea Ruardus Encusanus, homo miserabili balbutie, & tamen maledicentissimus, ingenio, forma, vultu, incessu, doctrinaque fratrali etiam si non sit frater. Hii veluti Polypi transmutantur ad omnem habitum, cum Atensi ægroto ægrotant, cum in saniente insaniunt. Contemplatus sum omnes per otium diligenter, animi morbum ipsa corporis specie præ se ferunt. Aliorum nominibus prudens in præsentiarum parco, quanquam & illi veluti publico furore phanatici vociferantur acriter in optima quæque, cum est opus. Sed omnium stoli-

diſſimus eſt ac maxime perfrictæ frontis Nicalaus Edmundanus dignus, qui ob inſignem ſtoliditatem camelita vocetur. Hunc ipſa natura plane genuerat ad monachatum ſive fratralitatem. Nihil enim habet frontis, minus mentis, linguæ & loquentiæ plurimum, eloquentiæ nihil omnino, & cum omnia ſtultiſſime & dicat & faciat vix tamen dici poſſit, quam ſibi in omnibus placeat, ut mirum ſit non verti in roſam, quicquid calcaverit ille. In dialectica parum feliciter verſatus eſt ob plumbeum ingenium, ſed tamen per gradus illos ſolennes hæc belua pervenit ad magiſtrum noſtratum. Atque ut interim tegeret ſtoliditatem aſininæ mentis, voluit videri textualis cum illi non ſit opus acumine ingenii. Ergo factus M. N. tanquam regnum aſſecutus, cœpit de ſplendore vitæ cogitare. Nec erat miſero, unde vel famem ſedaret. Nam ante hac utcunque ex conviviis ſolennibus, ex pecuniola, quæ a miſeris ſcholaſticis ſordide abraditur, ſuſtentarat ventrem. Vidit autem apud nullos ſtoliditatem & impudentiam eſſe feliciorem quam apud monachos mendicantes titulo, re Satrapas ac tyrannos: Inter quos Prædicatores cumprimis placebant, quorum ordo ſemper habuit egregie ſeditioſos,

tiosos, & ad omne facinus imperterritos. Quam quidem laudem adhuc cæteris invident, dum nobis suos Aluaros, Thomas, suos Sylvestres, suos denique Hochstratos, quasi formidabiles obtrudunt. Sed ex Scotista Thomistam fieri erat difficile. In Minoritis displicebat nuditas & vita non admodum delicata, in Augustinensibus paupertas absque hypocrisi. Videbat Carmelitas in his regionibus ἀβελτέροις pulcre regnare, maxime favore mulierum. Ergo Camelus camelita factus est Mechliniæ, quæ civitas, quia forma gignit insignes, Veneri sacra est. Nec ob aliud mulieres hic favent adeo his nebulonibus, quam quod vocentur FRATRES DOMINÆ. O felicem sacram virginem, quæ tales tauros complectitur sub pallio suo. Hinc tamen colliges licebit, hanc beluam non religionis gratia factum Carmelitam, cum eodem anno, quo professus est carmeliticam vitam, factus sit Terminarius, ut vocant, Lovaniensis, ut pariter & ibi caseos & ova colligeret, & a solennibus illis prandiis & honoribus, quibus assueverat, non abesset. Nusquam enim lautioribus conviviis mulctantur, accepturi gradum, neque alibi magistri nostri potant liberius, quam Lovanii. Deinde regnum

isti videbatur, invitari per Bidellos, quos vocant, salutari Magister noster, sedere sublimis in schola, ut crepitus & pedor pedum perveniat ad capita Baccalaureorum, ac magistrorum non nostrorum. Hæc homo mundo mortuus scilicet contemnere non potuit. Et vide hominis impudentiam, qui ipse fugit domum & religionem suam, reformet alia monasteria? alios includet? quum ipse non potest ferre claustrum domus suæ. Sed tamen interea prospectum erat edaci ventri, & bibaci gulæ, atque etiam salaci πέει. Nam nunc jucunde deliciatur, vel cum sacris virginibus, si desunt matronæ. Et vide quam homo strenuus non defuit professioni suæ. Mox magna pecunia congesta ex interversis testamentis, ex impudenter prædicatis veniis, ex compositionibus, ex intempestivis adulationibus, quibus inter concionandum mulierum, & maxime vetularum animos sibi devincit. Ex hypocrisi ad quam se totum componit, nidum extruxit Lovanii, futurum monasterium Carmelitarum. Quasi parum sit hujusmodi mendicabulorum ociosorum, quibus mundus gravatur nimium. Nec his contentus cauponem agit, alit domi non paucos, alit pueros, quos doceat nihil scire; siquidem

pro

pro Grammatica prælegit illis Salomonis Proverbia. Et hunc quæstum, qui multos alit Lovanii homo insatiabilis præripit. Enarrat idem domi psalterium, in quo novum præbet artificem. Nam psalmos, nec ab eodem, nec eodem tempore scriptos ita obtortos connectit, veluti linum lino connectens, quasi contextus sit continuus, eas enarrationes condit suo more virulentis obtrectationibus in oratores, in policiem dictionis, in Græcas literas, & literarum studiosos semper aliquid evomens, tali stipite dignum. Quodam die apud Vestales virgines: Quid est (inquit) poëtria? nihil aliud quam sic loqui, ut loquuntur in lupanari. Hoc portentum & oderunt & rident etiam alii Theologi. Sed tamen postquam conspirassent in meliores literas, visum est illis utile, ut ad hanc agendam fabulam, hunc histrionem, aut potius Cyclopen adhiberent, stupidum, impudentem, clamosum, pertinacem, furiosum. Nam animi furorem non solum verbis, sedet ipso vultu, ipsoque incessu declarat: in summa, si cucullæ adderentur auriculæ cum tintinabilis nihil in eo desiderares. Hoc igitur Morione sunt abusi in his partibus fabulæ, quas putabant sibi indecoras fore. Tam stolide frequenter

hic

hic clamavit apud populum in linguas, in poëtriam, sic enim ille vocat poëticam, ex Catholiconte opinor, in novum testamentum Erasmi, quod interim confitetur, se nunquam vidisse neque velle videre. Omnes suas conciones, quas, ut in loco sacro, sacras esse decet, infecit & conspurcavit hujusmodi sycophantiis, oblique perstringens etiam viros eximios, & de bonis literis bene meritos. Et cum hujusmodi factis homo sibi videtur sani capitis, nec medicum adhibet, nec poscit Elleborum. Cum Lutherii opera prodirent, misere metuebat suo quæstui, memor quantam vim pecuniæ collegisset, & veniis Apostolicis. Nondum legerat ullam pagellam, & ob ingenii stuporem frustrà erat etiam lecturus, sed audierat inter pocula a conbibonibus Theologis, inesse, quæ obsisterent illi quæstui. Ilico prosiliit ad populum, & insanis clamoribus omnia commiscuit, nihil habens in ore nisi seductores, hæreses & Antichristos, clamabat periturum mundum, nisi ipsius humeris fulciretur. Non sumis mi Zinli, qui Lutherii libros intelligam ob quæstiones aliquot remotiores, nec me causæ illius misceo, cum ipse non egeat talibus patronis. Tamen adeo hebes non sum, quin hujus stuporem

porum admirer. Ex hoc uno cætera conjicito, quam hic asinus intelligat Lutherii dogmata, plus centies clamavit apud populum, Lutherium docere, non esse necesse confiteri peccata mortalia, nisi manifesta. Lutherus sensit manifesta nobis, id est quæ judicaremus esse mortalia, quod certe (ut ego puto) non est cujusvis; ista bellua putat non esse manifesta, nisi quæ designantur in foro. Quid facias quæso, hujusmodi bardis fratribus? Constanter etiam nunc vociferatur in Lutherium, & tantum profecit, ut passim emant libros Lutherii, sibi persuadentes esse aliquid boni, quod huic Casear io tantopere displiceat. Et postea queruntur, esse, qui emant Lutherii libros, cum ipsi non solum irritent emendi appetentiam suis adeo ineptis vociferationibus, verum etiam ecclesiæ tranquillitatem in periculosum vocent dissidium. Putat hic monachus se valde sanctum, si die Mercurii non vescetur carnibus, sed ovis & piscibus sese expleat ad vomitum usque, & tam manifestis mendaciis, tam sceleratis calumniis famam boni viri proscindere, talibus Sycophantiis inficere animos & aures auditorum non putat esse peccatum. Clamat Latomus, clamat Edmundanus, balbutit Ruardus

in

in Lutherium hæreticum, in indoctum, in ineptum & tamen nemo illum commonet, nemo docet, nemo redarguit, cum ille doceri postulet, cum audiri cupiat & audire. Qualis sit Lutherius nescio, nisi quod libri, quos hactenus edidit, testantur eum esse in literis theologicis, non tam veteribus quam recentioribus exercitatissimum, præterea ingenium arguunt sanum, & pectus multis, variisque dotibus vere Christianis instructum. Hos vero novitales, ut si non essent alii Christiani, cum his, ita me Deus amet, Christianus esse nollem. Siquidem avaritiæ addicti sunt & ambitioni. Nulli prosunt, nulli benevolunt, nisi sibi ipsis, nocent plurimis & timeri volunt sub religionis prætextu. Neque enim hoc offendit eos in Lutherio, quod non satis molliter tractat pontificiam majestatem, de qua & ipsi non admodum magnifice sentiunt. Quod vellicat venias, quas nec ipsi probant, cum inter sese veris agunt. Sed ideo his est hæreticus Lutherius, quod Thomam despicit, quem prædicatores quintum Evangelistam videri volunt, quod incessit Magistros Nostros, quorum autoritatem sacrosanctam haberi postulant, quod scholastica dogmata non habet præ oculis, quibus, ut nihil aliud dicam,

dicam, debet mundus tot monachorum discrimina, tantum ceremoniarum, & Christianam religionem, si non extinctam, certe misere afflictam, infectamque, tot indoctos theologos, & bonorum autorum neglectum, de quibus dogmatibus M. N. Latomus promisit tertium librum, sed ubi videt, primos duos tanto risu doctorum omnium exceptos, consultius putat esse premere, quam tanto scholasticorum doctorum dedecore iterum prodire in proscœnium. Hinc est, quod clamitant, hoc ulcus illis dolet, hinc illi tumultus insani. Malunt (opinor) obrui doctrinam Christi, quam aliquid decedere de majestate duorum aut trium Magistrorum nostrorum. Certe Carmelitis & prædicatoribus, quos tantum inversio vestium sejungit minus indignor, ventri serviunt, & ventris negotium agitur. Demiror magis cur his belluis alii subserviant. Edmundensis putat timeri stultissimam illam linguam suam (nam hoc subinde jactat e suggestu, quod Huttenus noster arcem impudentiæ vocare solet) propterea quod boni nolunt adversus rabientem rabire. Nunc audi quæso horum dementiam, audi, exspectant ut Lutherius capiatur. Quid hoc aliud est,

quam ſitire humanum ſanguinem. Quandoquidem docere non poſſunt, & tamen perdere volunt. Utrum hoc eſt carnifices agere an Theologos? Quanta indignatio poſteritatis, ſi legerint Lutherium virum fuiſſe bonum, & vitæ admiraculum uſque inculpatæ, acutum, eruditum, ingenioſum, bene Chriſtianum, præterea Germanum. Et tamen quod primus in tanta Theologorum perverſitate, in tam deteſtabili monachorum tyrannide, auſus fuerit, libere monere, & Chriſtum jam olim conſtitutiunculis humanis indigne fœdatum, imo conculcatum, vindicare, oppreſſum, non argumentis neque Scripturæ ſacræ teſtimoniis, quibus innocentiam ſuam uſque tuebatur invictus, ſed arte & conſpiratione nebulonum plane tyrannica. Quodſi quidam haberent tantum inſaniæ, quantum iſti, brevi mundus totus ſciret, quæ probra, quæ dedecora, quæ flagitia, quæ facinora lateant ſub illis albis & nigris palliis, qui faverent religioni, citius alerent Urſos aut Simias aut etiam Viperas, quam multos iſtorum generum; nolo enim gravare omnes, quos tamen opinor eſſe perpaucos. Unde nobis hæc prophana religio, unde hæc impia pietas, unde indocta doctrina, unde ſpurciſſimus iſte

cœli-

cœlibatus? Indigne fero, hanc urbem elegantem, hanc Academiam cumprimis celebrem, & egregiis ingeniis abundantem, sic infici per hos paucos nebulones, virulentos & indoctos. In cæteris litteris non est omnino indoctus Atensis, sed ira huic prorsus dominatur. Quid autem judicet iratus? quid dijudicet inimicus? Edmundanus plane stolidior est, quam ut vel de re culinaria ferat judicium, quod tamen affectat & quidem sedulo, & ob hoc Frater olla a quibusdam vocatur, quod plus palato quam ingenio valeat. Et nunc ea damnat, quæ nec legit nec intelligit. Si sapiunt bonarum literarum cultores, in hos omnes acuent suos calamos, indigni sunt, quibus parcatur, feræ sunt non homines, profetantur horum mysteria, quandoquidem ipsi finem insaniendi nullum faciunt. Et audio esse in manibus quorundam volumen quoddam, cui titulus sit de memorabilibus Prædicatorum & Carmelitarum, cujus gustum nobis præbuit Nicolaus Quadus in epistola quadam sua longe elegantissima. Et Dii faxint ut ne torqueat nos expectatione longa. Si moveret eos negotium fidei, ut simulant, inquirerent in libros Aluari, in libros Sylvestri, in libros Thomæ de Vyo,

ſed de prædicatorum erratis nullum verbum. Quantum equidem conjicio non tendunt in Lutherium, qui ſatis tutus erit contra horum tyrannidem, ſed in omnes bonas literas, quas ipſi non didicerunt & piget diſcere, ſed prætexunt ſplendidum titulum homines ad hypocriſim nati educatique. Quod ſi conatus eorum ſucceſſerit, id quod ſuperi prohibeant, videbis, quo ſit evaſura rabies ſceleratorum. In hanc rem ſcio conjuraſſe quosdam, omnes inſignite ſceleratos, quorum nomina brevi ut arbitror cognoſcet & deteſtabitur mundus. Hos tyrannos retundere magis puto eſſe ere Chriſtianæ religionis, quam profligere Turcas turciſſimos, aut his etiam ſceleratiores Judæos. Demiror lenitatem Eraſmi, quod ſuo ſtilo feliciſſimo non ſæviat in iſtos, ſed ille, ut eſt pure Chriſtianus, abhorret ab omni diſſidio, & interim ſtudiis vere ſacris ſeſe conſolatur, reverſus ad Paraphraſes in Paulum, quas hac hyeme perficiet. Et ut ille in re quidem optima occupatus eſt, ita non convenit alios ſtudiorum cauſam deſerere. De his ſatis hactenus; proximis tuis literis reſpondi ſuperioribus nundinis. Hic quoniam & præter ſpem & certus oblatus eſt nuntius, nolui te neſcire, quid hic ageretur,

retur, & placuit, ſtomachum meum apud te effundere. Hutteni poſtrema fœtura mire probatur doctis omnibus, utinam ille vivat ultra Neſtoris annos: ita ſemper vincit ſe ipſum, felix illud & fœcundum ingenium. Carinus noſter plenis (ut ajunt) velis ad utriusque linguæ faſtigium contendit; ſpes eſt fore, ut brevi Germaniam noſtram, non modo Helvetiam ingenii ſui opulentia ſit illuſtraturus. Hic locus & tota fere Brabantia ſatis tuta eſt a peſte, ſed laboramus alia peſte nocentiore, quam ſit iſta vulgaris. Vale optime. Lovanii apud Sycophantas M. N. & Fratres. Tu perge, eruditiſſime Zingli, purum Chriſtum tuorum populorum animis inſerere. Anno M. D. XVIII. Menſe Aprili.

IX.

OBSERVATIO

De Epistolis Caroli Ludovici Electoris Palatini & Degenfeldiæ Baronissæ amatoriis.

SEreniſſimum quondam Electorem Palatinum, Carolum Ludovicum, Principem incomparabilem, in tenerrimis habuiſſe amoribus Louiſam, ex illuſtri Degenfeldiorum Baronum ſtirpe natam, inter omnes conſtat. Eam conjugali forma ſibi deſponſatam in thori ſocietatem accepit, repudiata legitima uxore, Charlotta, ex Sereniſſima Landgraviorum Haſſo-Caſſelanorum gente orta, illamque ad mortem uſque conſtanter & effuſiſſime dilexit. Inter homines ea, agere deſiit A. MDCLXXVII. d. 18. Martii, cum jam ex Electore decimam quartam prolem utero octavum in menſem ferret, quinque filios ac tres filias ſuperſtites relinquens. Ipſe ille literatiſſimus Princeps epitaphio, ſuamet Minerva conſcripto, & ſummum amorem ſpirante, monumentum ejus ſepulchrale decoraſſe perhibetur, quod Germanico & Latino idiomate inſertum eſt Inſcriptionum Monumentis publicis, in itinere col-

collectis atque editis a M. T. Gedani, 1696. in 8. pag. 16. sqq. Circumferuntur vero Electoris atque Baronissæ epistolæ amœbææ, amoris parariæ ac nunciæ, Latina lingua exaratæ, illius tres, hujus una responsoria, quas præter alios exhibet Jo. Christianus Lunigius Vir clarissimus, in Literis Procerum Europæ Part. I. p. 699. sqq. & Anonymus, qui paucis abhinc annis vernaculo sermone ejus rei memoriam renovavit (*a*). Suas habent veneres, nec inelegantes sunt illæ epistolæ, aculeum, nescio quem, in legentium animis relinquentes. Fuerunt tamen, qui earum γνησιότητα in dubium revocavere. Ego quum primum illas in Lunigiana collectione attentis perlustrarem oculis, in utrisque idem prorsus dicendi genus agnoscere mihi visus sum, hinc omnes ab uno eodemque autore & scriptore profectas esse hariolatus. Nec mea me fefellit conjectura: posthac enim deprehendi, non quidem personatum Daphnæum Arcuarium, sive, qui sub hoc nomine latere voluit, Laurent. Begerum, quæ nonnullorum est suspicio (*b*),

 eas

(*a*) Titulus libelli est: Die durch Unlust vergallete Lust des Ehelichen Lebens x. von neuem ans Licht gestellt durch L. V. A. Giessen. 1720. in 8.

(*b*) Vide præfationem tractatus Germanici modo citati.

eas composuisse, sed Æneæ Sylvio, vel qui idem est, Pio II. Pontifici maximo acceptas esse ferendas. Absona forte me loqui existimabis, cum is non Carolo Ludovico Palatino & Degenfeldiæ, verum Friderico III. Imperatori olim fuerit a secretis epistolis, atque ducentis propemodum annis ante mortalitatem expleverit, quam istæ literulæ amatoriæ in Palatinatu utrinque missitarentur. Forsan, inquies, ex inferis rediit Æneas, & amoribus illis, a quibus ipse, dum viveret, haud alienus erat, fovendis operam navavit. Non prorsus erras, mi Lector: immo vivit adhuc in scriptis suis & eruditorum memoria Vir Spondani judicio, literis, eloquentia, dexteritate & prudentia nulli secundus. Inter opera ejus extat libellus haud inficetus. De Euryali & Lucretiæ amoribus, qui seorsim etiam aliquot vicibus prodiit. Hunc fabularum Romanensium in censum referrem, nisi cum ipse Sylvius rem vere sic esse suo tempore gestam asseveraret, tum Jacobus Philippus Bergomas eam testimonio suo (*c*) confirmaret. Ad morem tamen fabularum Milesiarum exornatam esse illam, in propatulo

(*c*) In Supplemento Chronic. f. 282.

tulo est. In hoc igitur libello conspiciuntur quædam epistolæ amatoriæ, utrinque missæ, & ab Ænea effictæ. Reperies vero inibi etiam eas, quæ Serenissimo Electori atque Baronissæ vulgo tribuuntur, ita quidem, ut posterioris epistola totidem verbis ex Sylvii libro sit repetita, prioris autem literæ paululum immutatæ legantur, quibusdam ex iis, quas Æneas Euryalo adscribit, resectis, quæ scilicet electoralem dignitatem decere minus videbantur. Speciminis loco integram exhibebo epistolam ex memorato libello, quæ secunda est inter eas, quas Carolo Ludovico adjudicare solent.

Magno mihi gaudio fuit epistola tua, quæ, „ finem querelis fecit de lena. Sed angit, „ quod amorem parvi pendas meum. Nam „ etsi plures te amant, nullorum tamen ignis „ comparandus est meo. At tu hoc non „ credis, quia loqui nequeo tecum: id si da- „ retur, non me contemneres. O utinam „ fieri possem hirundo, sed libentius trans- „ formari in pulicem vellem, ne mihi fe- „ nestram clauderes. At ego non quod „ nequeas, sed quod nolis, doleo. Nam quid „ ego nisi animum respicio? Ah, mea lu- „ cretia, quid dixisti te nolle? An si posses, „ me nolles, alloqui, qui tuus sum totus; „

„qui nihil cupio magis quam tibi gerere „mores, quæ ſi jubes in ignem ire, citius „obediam, quam præcipias. Mitte obſe„cro verbum hoc. Si non datur facultas, „adſit tamen voluntas; ne me verbis one„ra, quæ vitam mihi oculis præbes. Si „non placet, me alloquium petere, quia „non ſit impetrandum, obſequar. Sed „muta ſententiam, qua meum laborem „vacuum dixiſti futurum. Abſit hæc cru„delitas: mitior eſto amanti tuo. Si pergis „ſic loqui, fies homicida, nec dubita, fa„cilius tu me verbis interimeres, quam qui„vis alius gladio. Deſino jam plura poſce„re, ut redames tantum poſtulo. Nihil „hic eſt, quod objicias: nemo poteſt hoc „te prohibere. Dic te me amare & beatus „ſum. Munuſcula mea quovis modo apud „te ſint, eſt gratum. Illa te aliquando mei „admonebunt amoris: ſed parva illa fue„runt, & minora ſunt, quæ nunc mitto: tu „tamen noli ſpernere, quod amator donat. „Majora, quæ indies ex patria mihi debent „afferri, cum aderunt, ex me recipies. An„nulus tuus nunquam ex digito meo rece„det, & illum vice tua crebris oſculis red„dam madidum. Vale delicium meum, & „mihi, quod potes, ſolatium dato.

Poſte-

Posteris itaque ex memorato Sylvii libro petere illas illustris Degenfeldiæ responsorias, quæ desiderantur. Fateor mihi omnes istas, quæ & Serenissimo Electori & Baronissæ adscribuntur, confictas & supposititias videri: nisi hoc unum obstaret, quod a Serenissima Electrice Charlotta in literis supplicibus, ad Imperatorem Leopoldum gloriosissimæ memoriæ A. 1661. d. 26. Julii Heidelbergæ datis, pro genuinis venditatæ sint. Tuum ergo esto hac de re judicium.

Non possum vero non heic paucula ὡς ἐν παρόδῳ adjicere de Æneæ Sylvii, postea Pii II. Pont. max. amoribus, cum in ejus jam mentionem inciderim. Inter ejus epistolas extat una, ad genitorem Sylvium scripta (*d*), qua illum, licet matrimonii exsortem, ex fœmina quadam Angla filium progenuisse edocemur. Satis prolixa ea est, inque defendendo isto facto ita occupata, ut mirandum oppido sit, illam posthac a primis editoribus non fuisse suppressam. Animum quoque ejus, lascivis amoribus deditum, loquuntur verba, quæ in præfatione ad supra dictum opusculum usurpat, sequentia: *Quid est*

(*d*) Quæ decima quinta est in mea editione, omnium, nisi fallor, prima, anni, loci & typographi indicio destituta.

est toto terrarum orbe amore communius, quæ civitas, quod oppidulum, quæ familia vacat exemplis? Quis trigesimum natus annum amoris causa nullum peregit facinus? Ego de me facio conjecturam, quem amor in mille pericula misit. Ago superis gratias, quod structas insidias millies fugi, felicior astro Martis, quem Vulcanus cum Venere jacentem ferreo illaqueavit reticulo, deridendumque Diis cæteris ostentavit. Sed alienos quam meos amores attingam, ne dum vetusti ignis cinerem evolvo, scintillam adhuc viventem reperiam. Hæc Sanctissimus ille Pater, cum adhuc Æneas Sylvius esset. Quodsi talia excidissent aliquando Luthero nostro, quantos quæso, clamores tollerent, quam vociferarentur Ecclesiæ Romanæ promachi?

X. JU-

X.

JULI CÆSARIS SCALIGERI EPISTOLIA DUO (a) LECTU DIGNISSIMA,

Nunc primum edita,

Cura ac Diligentia

JOACHIMI MORSI (b)

Lugduni Batavorum

Excudebat Jacobus Marci. cIↄ Iↄ c xix.

(a) Hæc integra hic recusa Tibi non displicitura esse mihi persuadeo, cum inter epistolas Scaligeri junctim editas Hanoviæ 1612. in 12. (quæ editio est plenior cæteris) non extent.

(b) Joachimus Morsius Patricius Hamburgensis, natus est A. 1593. denatus 1639. Brevis ejus vitæ descriptio nuper Hamburgi A. 1723. in 8. Germanico sermone prodiit cum vitis Linderbrogiorum &c. Præter ea, quæ ibi pag. 78. sqq. vulgasse memoratur, possideo Antonii Florebelli Panegyricum, Carolo V. Romanorum Imperatori dictum, eo curante impressum Lugd. Bat. 1619. in 4. Aliquot ibi etiam centurias Epistolarum virorum celebrium se publicaturum esse spondet. Extat quoque una ejus epistola, in collectione Antonii Matthæi, quæ Lugd. Bat. 1695. prodiit. De aliis, quæ luci exposuit publicæ Morsius, vid. Vinc. Placcii Theatrum Anonymorum f. 241. & Pseudonymorum f. 500. conf. quoque Appendicem Epigrammatum Jo. Oweni.

Gratia quam peperit, Charites auxere, Minerva
Abſolvit, MORSI fama perennis erit.

Immortalitati nominis & famæ, Nobilis Patricii, & præclari juvenis-Viri,

DN. IOACHIMI MORSI,

CHRISTIANUS S. LONGOMONTANUS, *Mathematicus Regius ac Profeſſor in Academiâ Hafnienſi, amicitiæ causâ* L. M. P.

Amplissimo ac Celeberrimo Viro,

DN. MELCHIORI GOLDASTO,

Philologo, Politico & IC. de Rep. literariâ literatisque summè præ cæteris merito,

Consiliario diversorum Germaniæ Principum dignissimo,

JOACHIMUS MORSIUS S.P.D.

AB utroque SCALIGERO patre & filio, Amplissime ac Celeberrime GOLDASTE, nihil unquam profectum judicare te mecum existimo, quod non dignissimum sit, ut ad omnem posteritatem transmittatur. Quæ certè mihi horum Heroum incomparabilium divina scripta in itineribus meis singulari felicitate obtigerunt, supprimere, publicæque luci invidere, hominis parum relligiosi semper arbitratus sum. Et jam ante quidem posthuma nonnulla opuscula filii vulgare cæpi, cui duo hæc lectissima Epistolia parentis, à Clarissimo Galliarum Regis Cosmographo, PETRO BERTIO, Professore Academię nostrę nunquam satis laudato, mecum com-

communicata, quin subjugerem, prætermittere non potui. Daturus & reliqua eorum, quæ apud me exstant, occasione prima, si labores meos pios in horum cœlestium virorum, quorum

--- umbris tenuem & sine pulvere terram
Spirantesque crocos, (†) in urnâ perpetuum ver

precamur, meditationibus è tenebris eruendis, tuo, tuorumque similium accuratissimo judicio placituros intellexero. Libenter itaque primitias hasce vide, & me, illustrium tuarum virtutum cultorem ac admiratorem maximum, cum illis, patrocinio tuo dignare. Vale virorum optime, & me, Serio Tuum, ama. Dabam festinanter Lugduni Batavorum, A. C. M D C XIX. XIX. Mart.

EX

EX
JULII CÆSARIS SCALIGERI
XVI. Libro
Exotericarum Exercitationum, qui CARDANUS inſcribitur.

I.

POſteaquam mei fati ſævitia tam miſerè mihi favit, ût cum meâ unius gloriâ publici luctus conjunxerit acerbitatem, atque tam egregios meos ac officioſos conatus tam dira calamitas ſit conſecuta, non putavi committendum mihi, quin quanta eſt ob leniſſimas caſtigationes affectus moleſtia *Hieronymus Cardanus*, tantum me ex ejus interitu cæpiſſe mœroris, teſtatum relinquerem poſteritati. Nam tametſi ejus vita mihi terrori eſſe poſſe videbatur: tanta tamen in omni genere literarum extabant ejus merita, ut ego quoque, qui me unum ex hiſce civibus profiteor, communem omnium utilitatem meis commodis debuerim anteferre. Orbata eſt enim Reſp. literaria viro maximo atque incomparabili; eamque jacturam fecit, quam fortaſſis nullis poſthac ſæculis reparare poſſit: Ego vero privatus

ſum

ſum & teſte & judice, atque etiam (proh dii immortales) laudatore lucubrationum mearum. Eas enim ita approbavit, ut ſpem omnem defenſionis ſuæ in declinatione ſolâ poſuerit, in deſperatione potentiæ ſuæ, in ſuarum virium ignoratione: quibus ille tam pollebat, ut eum nullus modus, nulla ratio latere potuerit, qua meas quoque caſtigationes poſſet ad celebritatem nominis ſui comparare. Atque ille quidem talis tantusque fuit, ut oſtendere potuerit ſtudioſis ſe eadem ſenſiſſe, quæ ego tanquam contraria ſcripſerim, ſi bona judicaret: ſin aliter ſentiret, eadem animi præſentiâ corroborare aliquando, quæ ſemel ſtatuiſſet, qua ſtatuerat ea, quæ corroborari poſſe judicaſſet. Ego vero qui eo animo ac ſpe ad eum virum ſcripſiſſem, quem equidem omnium mortalium ingenioſiſſimum atque eruditiſſimum vulgo prædicarem, ut me invictum illi fore confiderem: ex ejus vitâ operoſam laudem propter aſſenſiones, non ex interitu ignavam quietem ex hac quaſi cauſæ deſertione mihi exſpectaſſe quis non videt? Profecto viri illuſtriſſimi, & quem ego acerrimum, atque ſuæ fidentem magnitudini cognoviſſem, benignitate atque beneficio frui licuiſſet. Facile enim ut erat omnium humaniſſimus ad

ami-

amicitiæ jura communia vel ſimpliciſſimis literulis evocabatur, me qui in præliis diu exercitatus ad pericula omnia audaciam meam objeciſſem: qui in aſſiduis diſputationibus penè attritus, in diuturnis ſcribendi ærumnis penè conſumptus eſſem, diſputare tam ſupinè de tanto Heroe, in tanto conflictu, tanto pulvere, & ſomnolentum victoriam concupiſſe, haud veriſimile eſt. Neque ſolum abeſt a ratione rerum, & ab opinione hominum judicioſorum abeſſe debet, verum etiam ab omni utilitate nominis mei. In eo enim ſemper adhæreſcere voluit animus meus, ut putaret omnem hominem (ut ſane omnes nihil aliud quam penè nihil ſumus) adeo errare poſſe, ut etiam ſibi licere poſſe contendat. Quod ſi conſummatiſſimo viro contigit aliquando: quod ſi ſæpè mihi, & nonnunquam aliis uſu venit, prolapſiones illas non eſſe errorum cenſibus adſcribendas, niſi ſi quis poſtea porro eas tueri velit: pro conſtantiâ enim pertinaciam, pro humanitate veritatem profiteri neceſſe eſt, neque enim erat is, cui aliquid excidit paulo importunius: ſed ſi quando ſuam culpam propriam facit ex infami defenſione. Igitur illo vivente ſi ex conſcientiâ rerum ſilentium eſſet conſecutum, quid mihi potuit

honorificentius evenire? nempe tanquam præceptorem aut patrem modestissimis assensionibus excepisset. Quod si ad pertinaciorem disceptationem rem revocasset, quotusquisque nunc jam non intelligit, ex priore mentis agitatione futurum, ut ad insaniam propius accederet? Id quod divinus ille vir cum acutissimè perpendisset, quod non potuit ferre, tulit. Id est animi constantiam ad vivendum afferre non potuit: ad moriendum potuit: & quod potuit ferre, non tulit, hoc est communionem animorum nostrorum atque judiciorum ad publicam studiosorum utilitatem. Quamobrem doleo vicem meam, qui ad prælium hoc luculentissimas susceperim rationes, ad conflictum habuerim explicatissimas, ad victoriam, quam speraram, eas quas neque sperare licuit constanti viro. Quis enim talem eventum rei exspectasset? quem neque concupiscere viri fortis, cujus laus in hostium laude penitus posita est. Doleo vero vicem totius Reip. cujus doloris causas vulgus quidem literatorum pro suo captu capere potest: pro meritis illius divinitatis nullo modo potest. Cúm enim in homine docto tres partes omnino excellere debeant, eruditio varia & multa, ingenium summum cum acerrimo judicio

con-

conjunctum: tria hæc ille puncta adeo plenè tulerat, ut ad unum modo totus pro se, solus pro omnibus factus à Naturâ esse videretur. Nemo enim humanior cum minimo quoque, nemo apparatior ad omnia cum maximis quibusque viris inventus est. Lenitas Regia, celsitudo animi popularis non solum omnium horarum, sed etiam omnium locorum, omnium hominum, omnium fortunarum homo. Quod vero attinet ad eruditionem, circumspiciamus quæso totum hunc hujusce felicissimi sæculi consummatissimum orbem literatorum, multos magnos viros efferent merita cujusque sua, cæterum hos unâ tantum aut alterâ in parte philosophiæ occupatos. Ille vero cum profundissimis Naturæ Deique arcanis humaniores literas ita conjunxerat, easque tam eloquenter explicarat, ut nihil aliud toto ætatis tractu professus fuisse videretur. Magnus vir sane, magnus: etiam si hoc hoc solum præstiterit: cæterum si ingenii expromptam celeritatem, igneam ad omnia vim, æqualem ad minima & maxima quęque, vel laboriosam diligentiam, vel invictam constantiam, consideremus, propior impudenti fuerit is, qui se illi comparare ausus fuerit. Non igitur vel infensus animus, cujus ego vestigia

ne novi quidem; neque livor, cujus ne umbra quidem attigit unquam umbram meam: ſed tot tantæque illius monumentorum illuſtres notiones ad hoc me impulerunt, ut de illis aliquid ſentirem, & abſolutis de ſubtilitate commentariis exiiſſet priorum appendix quaſi quędam eruditiſſimus liber de varietate rerum. Atque ego illico antequam de ejus morte quicquam allatum eſſet exemplo ſane meo me ipſum imitatus, triduo excurſum in breviſſima capita, congeſſiſſem. Poſteaquam de ejus interitu reſcivi, in unum congeſſi libellum, ut ejus ſane adjuvarem labores. Sed ita quemadmodum adjutum ſe ille voluiſſet, ſi quando mecum aut alio doctiore viro de rebus ſuis conferre debuiſſet.

Exceptum manu
JOSEPHI. II. SCALIGER
Suaviſſimo, doctiſſimo, optimo,
GERVASIO MARSTALLERO,
Medico Brunſuicenſi, Pater
Filio S.

QUantum mœroris capiebamus ex diſceſſu tuo (propterea quod hoc tempore non ſine maximis difficultatibus te incolumem eva-

evasurum barbarorum immanitatem videbamus) tantum attulit voluptatis reditus, quam etiam suavissimis tuis literis cumulasti. Ego præter cæteros vehementer gavisus sum, te restitutum nobis, nostris votis, nostris studiis, à quorum dignitate non parum decedere necesse erat, te amisso. Illud quoque auxit commendationem profectionis tuæ: cum novas herbarum facies, novas piscium te attulisse scribis. De herbis non miror. Est enim πολύχους natura ut scis. Cujus portiunculam quantillam nobis notam putas? Quæ fuit causa ut post infinitas penè mentis exagitationes provexerim me ipsum ex ejusmodi fato atque jactatione in portum, quem unum prospiciebam. Is fuit: Cum perpaucis medica res agi, peragi, conficique possit, quæ apud nos sint etiam morosissimè exquisita: non esse abducendos animos nostros â melioribus studiis ad ea cognoscenda, quæ iisdem viribus prædita essent, si cognoscantur. Quæ cum sint controversa, in periculis vitæ nostræ pro ignotis relinquenda sunt. Quæ denique iis tantum apparata sunt à natura, qui aliis careant nobis cognitis. Neque existimo easdem vires aliis atque aliis plantis ab opifici summo impartitas, nisi propterea, quod non ubique

omnes, non omnes eodem tempore, esse poterant. Generosi tamen animi est, omnia velle, etiamsi pauca possit. Tam enim Deo simillimi sumus quàm maximè sapimus. Quò tibi multum debeant studiosi, qui tot laboribus, tantis impensis rerum naturam nostro orbi hactenus incompertam aperuisti, ut hic aditus tuæ laudis cum nostra utilitate conjunctus pateat viris doctis ad seipsos componendos, acuendos, confirmandos in exercitatione ingeniorum judiciorumque suorum. Nam mihi id demum vivere videor, quod datur artium cognitioni, novisque inquisitionibus. Quare jucundum atque etiam gratum adventum fuisse reor non solum juventuti ...... sed etiam optimatibus principibusque Academiæ, cum illis novæ eruditionis copias tecum longinquis allatas commeatibus ostendisti. Quod nisi me ipsum consolarer spe, vel tuarum aliquando migrationum, vel illorum commentariorum, vitam mihi acerbam putarem. Sed neque tu pati poteris labores tuos atque etiam ærumnas, quas in naturæ indagatione exequutus es, cum tuæ vitæ cursu finiri, neque illi tam præclaris institutis tuis etiam adjungere verebuntur, quæ ad summam rei deesse videbuntur. Nihil igitur aliud,

aliud, quam exſpecto. Laudo te de conſilio tuo quod cępiſſe te ſcribis de dicendi æquabili ratione. Nihil quidem libertate divinius eſſe puto, quæ verſatur in media ſimplicitate, neque in licentiam effuſa, neque oppreſſa alieni ſtudii ſuperſtitione. Nunquam mihi probatum eſt genus illud imitationis, quod tanquam datis vadibus hæreret aliorum judicio, ſuum amittens. Quâ vęcordiâ inter aucupia verborum res ipſæ intereunt. Legi προπεμπτικὸν, quo proſequeris epiſtolam tuam. Valde ſum delectatus facilitate, promptitudine & quaſi ſinceritate ſententiarum, in quibus matronam mihi intueri videbar ſine fuco nitidam, ſine faſtidio comptam. Et illud quo ait & ſua venire Claudianus. Sed & ille nativus calor à ſe ipſo incitatus aſſurgit interdum ad urbanitatem ſaleſque: aliquando induit majeſtatem; nuſquam languet tamen, vegetus, vividus, ſibi inſtans, ſeipſum parturiens. Neque hoc dico, quod iſtis candidiſſimis numeris illuſtrior factus ſim. Antequam ea legerem idem ſentiebam, nec me mutavi. Ago igitur tibi gratias immortales: non prius tanti beneficii memoriam depoſiturus, quam tibi viciſſim oſtendam reipſa me eſſe animo & grato & liberali.

Scito me desiderio torqueri Panegyrici. non est ad nos perlatus. Leniit tamen ipsum lectio Elegiæ qua solis defectum luculentissimè simul atque doctissimè canis. Georgius noster agit Villæ novæ non obscuris conditionibus. Cæterum ne absenti quidem officiis desumus, quę ad eum ornandum ab amico & populari proficisci potuerunt. De Orstano miram tibi narrabo fabellam, verissimam tamen : Is ex arce Basentii, ubi agit cum Episcopo designato, huc venit me salutatum. Nosti hominis os probum & germanum. Cubiculum ingressus, nihil ille, sed è comitibus unus. Hic (inquit) Cæsar, huc venit officii gratiâ. Facie & vultu potius, ac mediocri gestu ostendi id mihi percarum esse. Accedit proin ac loquitur. Ego qui sederem, non potui quin assurrexerim : manu benignè apprehensum rogavi ut frueretur lectuli commoditate. Itaque quod proximum erat, ambo consedimus. Parcè ille & purè, ac non sine moderato pudore, aditum quærere ad prolixiorem orationem. Ego meo more pauciora, ut scis, & animo constantiore. Vbi sermo processit aliquantum (testor tibi Dominum Jesum) quem nunquam vidissem, quem Lutetiæ ut audieram, ita esse existimarem,

marem, nescio quo colore aut martiâ potius inflammatus altiore voce, tu es Orstanus meus inquam. Sic enim eum tunc appellavi. Quod ille miratus annuit. Tunc utrumque stupor invasit: unde id meum in animum sese dedisset. Sæpè hic mecum est, levatque tædia feræ barbariæ, quæ me excruciat. Et cùm primùm videro, tuis verbis salutatum dicam. Tu meis velim graturleris Fontanovo, cujus progressus in studiis nostris communibus felicissimos Christus oro fortunet. Qui ejus patris nomen, monumenta, sapientiam colui, ei valdè benè volo. Agoque gratias, pro honorificentissimis verbis quibus me appellavit in Epistolâ ad Bergium. Obsecro te saluta omnes istos primarios viros, quos præceptorum loco habeo. Nullum nomino, ne quem cuiquam videar anteponere. Honoratum valdè atque etiam impensè amo. Rondelletium colo ac suspicio. Scerroniam admiror. Te etiam atque etiam, tuasque divinas manus, tam care scribentes exosculor, mi fili. Vale.

IN

IN

CLARISSIMI MORSII

Symbolum Optimum

Deo auſpice, Doctrina duce, Virtute comite.

GERHARDVS MEIERVS

P. L. C.

SAlve MORSIADUM, *clariſſima gloria, ſtirpis,*
Præſidium Muſis dulce, JOCHIME *meis*,
Incomptamque hilari nunc ſuſpice fronte Camœnam,
Hancque patrocinio protege, quæſo, tuo,
Quæ geſtit laudes inculto carmine veſtras
Dicere, ſi faveat mitis Apollo lyræ,
Flagitat hoc merito in vatem tua prodiga dextra
Poſtulat hoc pietas, poſcit amicitia.
Aſt mea humi ſerpens rudis ac inculta Thaleia,
Cantandis veſtris ſufficit haud meritis.
Te tantum dicet felicem, teque beatum,
Te fortunato ſidere progenitum.
AVSPICE *namque* DEO, COMITE & VIRTVTE *probatâ,*
Et DVCE DOCTRINA, *cuncta*, IOCHIME, *geris.*

IVPI-

IVPITER *auspicium, medium tibi, terminus idem,*
Cunctorum, quæ tu hoc auxiliante facis.
IVPITER *in medio fluctu tibi portus & aura,*
Currentemque tuam dirigit ipse ratem.
Hic quoque quod summo volvis, IOACHIME, *labore,*
IVPITER *optato fine coronat opus.*
VIRTVTEMQVE *simul tu cum* PIETATE *Tonantis*
Iungis, & Heroum facta imitaris avûm.
Ac insistis iter celebris quo gloria ducit,
Fomaque in æternos non peritura dies.
Cumque duplex via sit, quam monstret vivida virtus,
Quarum aliam ostendit Mars, aliam Clarius.
Tu potiùs Clarii sequeris vexilla parentis,
Quo te dia trahunt munera Melpomenes,
Quæ fovit, quæ te primis nutrivit ab annis,
Instillans labris roscida mella tuis.
Et sua dona dedit Patareus tibi laurea serta,
Quamvis mortali non redimita manu.

Nam

Nam Vera haud titulos, virtus affectat inaneis,
Nec cupit ut sese sarcina dura premat.
Ergo ventosæ non tu suffragia plebis
Venaris, Morsi, *nobilis arte tua.*
Illustris potiùs fama, titulisque decorus,
Gloria virtutis, quæ tibi habere dedit.
Ergo tuis donis, sic Auspice *macte* Iehova,
Et Duce Doctrina & Iustitia Comite.

XI.

XI.

Epistolæ quædam hactenus ineditæ.

A.

Eximia eruditione, virtute ac humanitate præstanti Viro, Domino Joanni Mergellio, Medicinarum Doctori & Physico nostrati, Domino ac vicino suo observandissimo S.

EVolvi per hos dies subcesivis horis Jrenici Exegesin de rebus ac situ Germaniæ scriptam (*a*), quam tu mihi, Vir Clarissime, com-

(*a*) Francisci Jrenici Ettelingiacensis Germaniæ Exegesis publicata est primum Hagenoæ typis Thomæ Anselmi & sumtibus Joannis Kobergii Norinbergensis A. 1518. in fol. Recentior quidem etiam extat editio, sed prima illa rarior est & præstantior, cum in secunda quædam sint resecta, tabulæ præsertim Genealogicæ. vide Celeb. J. Fr. Reimanni Historiam Literario-Genealogicam Sect. II. p. 166. sqq. Varia equidem in hoc opere desiderantur & censura perstringuntur ab eruditis & a nostro quoque Bruschio; laudem tamen suam meretur etiam Jrenicus, qui inter primos fuit, qui Germaniæ nostræ descriptionem, antiquitates & historiam in justum redigere systema conati sunt. Hinc non abs re Thomas Fritschius, Bibliopola Lipsiensis, desideratissimo Thesauro Antiquitatum Germanicarum hanc Exegesin inserere statuit. Jrenicum in politicis crebro defe-

communicasti. Inveni ibi quædam, quæ mihi prosunt in labore meo, agnosco igitur me tibi debere multiplicês gratias pro talis libri communicatione. Sed quantum errorum sit in hoc ipso autore, nemo novit, nisi qui Germaniam perambulavit. Ego, qui Germaniæ quingentas vidi civitates, & inter peregrinandum plurima annotavi & observavi, multa deprehendi errata, quædam etiam notavi. Video, bonum Jrenicum multa scripsisse,

defecisse, notissimum esse tradidit Frid. Tilemannus in Discursu Philologico de historicorum delectu p. 183. Jacobus autem Schopperus, Theol. olim Professor Heidelbergensis in Chorographia & Historia Germaniæ, A. 1582. Francof. edita, ita de eo judicat.: Franc. Jrenicus hat viele Müh und Arbeit unserm Vatterland Teutscher Nation zu Ehren zugebracht, und ein herrlich Lateinisch Buch von Teutschland geschrieben, welches er aus allen Scribenten zusammen gesammlet hat: bedunckt mich doch, daß er in etlichen Orten geirret habe, welches er ohne Zweiffel würde geändert haben, wann er länger gelebt hätte. In Catalogo Historicorum Fresnojo-Menkeniano p. 122. Jrenicus hoc in opere priscos Germanos cum recentioribus per quam jucunda ratione comparare, multaque memoratu digna de Germanorum Principum familiis annotare dicitur. Cæterum sub Francisci Irenici nomine patrum nostrorum ætate latere voluit Philippus Andreas Oldenburgerus, cum A. 1670. Collegium Juris Publici in Burgholdensis (qui idem Oldenburgerus est) discursus ad Instrumentum Pacis Cæsareo - Suecicum vulgaret. Vid. Vinc. Placii Theatrum Pseudonimorum. fol. 397.

scripsisse, non ut viderat illa, sed ut ex aliis referentibus ac mentientibus audiverat. Sicut etiam nostra ætate vidimus Sebastianum Francum ingentia historiarum volumina sine & judicio & experientia consarcinasse, de quo sæpe memini exclamare Philippum Melanthona in publica prælectione Vitebergensi: Indoctæ Francus conditor historiæ (*b*). Debemus tamen in Jrenico, homine docto, ea ætate, quæ adhuc rudis & eruditionis expers erat, agnoscere & venerari bonam voluntatem: in Franco vero reprehendere, quod ille indoctus homo doctissimo seculo suas ineptias obtrudere & aliis anteferre non dubitarit. Sed quid ego ita disputo? Tibi pro libri communicatione gratias ago maximas, & una Catalogum etiam Bibliothecæ tuæ remitto. In eo invenio annotata sub titulo Artium & litera N. Glareani librum de Helvetia, & sub lit. Q. Res gestas Bojorum ab Aventino scriptas: & sub lit. Y. Erasmi Stellæ libellum de Borussiæ antiquitatibus. Eos libros quæso ut legendos mihi exhibeas: habebis me ad omnia pietatis & amoris officia vicissim paratissimum. Bene vale Vir Clarissime,

T &

(*b*) Magnus hic nugator vernaculo sermone Cosmographiam, & Chronicon rerum ab orbe condito gestarum edidit.

& me in eorum numero eſſe exiſtima, qui Tibi ac Tuis omnibus ex animo bene volunt. Datum in Muſæolo meo 14. Aug.

Tuus

Bruſchius Poëta. (*c*).

B.

Venerabili & digniſſimo Viro Magiſtro Joanni Magenbuchio (d) Medicinæ alumno in Witteberga amico ſuo chariſſimo Wolfgangus Rychardus (e) ſalutem dicit.

AUſus fui tandem tuo ſuaſu meis ineptiis & Lutheri & Melanchthonis aures digniſſimas obtundere. Mitto tamen Epiſtolas ambas

(*c*) Caſpar Bruſchius, hiſtoricus & poëta, egregiis ingenii monumentis Clariſſimus natus Egræ Variſcorum A. 1518. ſclopo trajectus in ſylva Schlingenbacenſi, Rotenburgum ad Tubarim & Winshemium interjacente, interiit, inſidiis nobilium quorundam, in quos ſcriptum aliquod ſe editurum eſſe imprudens comminatus fuerat. A. 1559. Vid. Melch. Adami Vitas Philoſ. German. p. m. 182. & J. C. Zeltneri Correctorum in Typographiis eruditorum Centuriam p. 95. nec non Hamburgenſ. Biblioth. Hiſtoric. Centuriam II. p. 120. ſqq. Epiſtolæ, quam heic damus, ſequentia duo epigrammata adſcripta ſunt:

1. Bru,

ambas ad te: quod si interea aliter decreveris, liberum esto pro tua voluntate omnia moderari, sive reddendas sive occultandas censeas, tuum sit. Dedissem copias ad te prælegendas, sed negocia me aliorsum avocarunt: summatim tamen perstringam.

T 2 Cum

1.

Bruschius æterna redimitus tempora lauro
Historiæ multum nomine laudis habet.

2.

Facta, urbes, populum Germanum, Jrenice, scribis
Pene puer: cessas addere plura senex?

(*d*) Jo. Magenbuchius, Medicinæ tandem Doctor, patria Blaubyrensis, Luthero & Melanchthoni charissimus fuit. Docuit primum Wittebergæ, deinde artem medicam Noribergæ professus. Eobani Hessi amicitia ipsum esse gavisum, ex ejus epistolis a Joach. Camerario editis perspicio. Melchior Adamus, qui ejus vitam breviter descripsit in Vit. German. Medicorum p. 77. illum Megobacchum nominat, & a cura valetudinis Philippo, Hassiæ Landgravio, cum prius Marpurgi Cattorum aliquandiu docuisset, fuisse refert. conf. p. 53. Idem Spangenbergensem illum fuisse conjicit: sed Rychardus, cui notior erat, alicubi in Epistolis MSStis Blaubyrensem appellat.

(*e*) Fuit hic Rychardus Geislinga oriundus, Medicinæ Doctor, & Poliater Ulmensis, vir egregie doctus, & elegans Carminum struendorum artifex. Inter primos erat, qui Ulmæ Evangelicam lucem, Luthero ministrante orbi restitutam, exosculati sunt avidissime. Cum eruditissimis sui ævi hominibus commercium habuit literarium. Duas ab Urbano Regio ad eum scriptas epistolas exhibet Bibliotheca Historico-Philologico-Theo-

Cum Luthero egi de fide & operibus, quorum alterum a Paulo justificatione, alterum autem ab Evangelio regno patris donatur: an scilicet justificatus sit regno Dei dignus, cum Evangelium solis operibus illud præscribat. Quodsi Lutherus dignetur meam mediocritatem juvare, tuum erit ejus hac de re sententiam mihi perscribere. Non etenim æquum duxi, Lutheri Calamum flagitare, qui tamen auro mihi gratior esset futurus. Melanchtoni gratias egi jam per epistolam pro suis lucubrationibus, quibus lectis animula mea tanta gratitudine est affecta, ut magis non possit. Testatus sum te apud eos, mi charissime Magenbuchi, me nullas cudere fabas: quoniam non immerito ignoti hominis, ex cordeque blandientis literas in suspicionem vocant: procul dubio multis cuniculis hi viri summates clanculum impetuntur. Itaque non ausus fuis-

Theologica quæ curante summæ eruditionis maximiq; nominis Viro Theodoro Hasæo ad magnum rei sacræ & literariæ incrementum Bremæ editur, Class. VI. p. 1013. Integrum istiusmodi epistolarum volumen manu exaratum benevole mecum communicavit Vir plurimum Reverendus Christianus Ehrhartus, oraculorum divinorum in Ecclesia Memmingensi Interpres facundissimus, ex quo plures, argumento notabiliores, sequentibus hujus nostri opusculi partibus inseremus.

fuissem eos accedere,nisi te comite & patrono. Tu igitur tam humaniter meam causam coram illis age, quam germano sensu me hæc scribere noveris. Vellem aliqua fortuna te redderet saltem visendum nostræ patriæ. Si diutius apud nos morari tibi non foret ex usu, rependerem omnibus nervis vices meas tuæ humanitati, qua me absentem tam devote amplexaris: & quoniam in præsentia magis non possum quam redamare, id faciam quam lautissime. Pollicearis itaque tibi meam observantiam, quam totam tibi dedo. Facias rem mihi non minus gratam quam jucundam, si de omni tuo statu me reddideris certiorem. Hi enim, qui ad nos veniunt, multa egregia de te nunciant, id quod faventissimo percipio animo. Utinam esses jam Tubingæ, ubi indubitato honestum stipendium assequereris ad Græcas literas. Habuerunt hactenus quendam Anglum, qui pentaglottus esse voluit, Græcus præsertim & Hebræus, legitque ambas lectiones annuatim conductus in vicem Reuchlini 104. aureis. Is in Græcis literis multo te est inferior, si etiam non plus calleres, quam cum hic docebas. Hebræas autem tam infideliter tradit, ut omnibus cœperit esse nauseæ: non dignantur eum bono titulo:

abiturus est jam ad futurum pascha, forsan ad vos concessurus, quod tum fiat, sis admonitus; ajunt enim exordia apud eum plus præ se ferre, quam habeat in recessu. Nihil est novi apud nos, quam quod Udalricus Zwinglius, Turicensis parochus, strenuus Evangelii adsertor, disputationem adornavit, de qua re habes hic libellum, quem ad te mitto. Dicunt, Reutlingæ sacerdotem quendam de Anti-Christi familia nuper, cum in suggestu verbum Dei simularet, a plebe sellis esse deturbatum. Lovanienses theologastri Ministrum Minoritam Gasperum Schazgerum, qui multos sudores habuit in expugnando Luthero, quum nonnihil contra stomachum Lovaniensium decoxisset, pariter ut olim Lutherum damnaverunt. Ajunt Regem Franciæ diem obiisse. Rhodienses adhuc ægre repugnant Turcis. Augurantur suppetiis Pontificis & Regis Angliæ Georgium, Ducem Saxoniæ, contra Christianissimum Principem Electorem Fridericum machinari propter Lutherum. Precor Deum favere justitiæ. Filius Zeno jam pro baccalaureatu descendit in arenam, promovebiturque nonis Martiis, qui scribit, in pago quoque Reutlingam, cui nomen Gomeringa, suem enixam porcellos caninis capitibus

& pe-

& pedibus. Ferdinandus Dux Austriæ, Stutgardiam cum uxore migrabit: multi existimant, hoc fieri, quo securior sit a Mahometho. Et quo ad te redeam, audio, te medicis artibus operam dare, facis tu rem totam ex animo meo, esque mihi eo calculo charior. Nam ego veteranus & emeritus jam miles Hippocratis, nihil lubentius video invalescere post Christum quam medicinam, quæ nullos nisi inscios habet æmulos. Belle fecit magnus Martinus, qui reliquas disciplinas taxavit omnes, solam tamen medicinam liquit intactam. Perge igitur mi charissime Magenbuchi, & si quid unquam in me erit, quod tibi usui esse possit, habebis me in promtu. Facies mihi rem pergratam, si quid certi habes de Duce Georgio, quid moliatur contra vestrum Principem. Nostri monachi lasciviunt & gratulantur, in omnium aures susurrant de Lutheri interitu, quomodo propediem sit delendus cum hospitali religione. Vellem aliquando audires hos miseros homines, qui dum nihil possunt masculis viribus, ignari cujus sint spiritus filii spem posuerunt in cædem. Ego autem nuper in pulpito suggesti clandestine feci hoc distichon cum cera affigi, quo concionator eorum legeret, etiam

poëtastros suis votis esse adversos. Clamaverat enim pridie cerbereo boatu minitans gladium futurum non solum Dei, sed etiam Regum in capita omnium, qui Lutheranis libellis assentirentur. Falluntur, qui putant gladio ferreo fidem stabilitum iri: concione opus est:

Verbis non ferro Christum defendere
fas est:
Pseudo fides, cujus pendet ab ense
salus.

Vale ex Ulma, tertio Calend. Martiat. Anno ab adventu Spiritus Heliæ quinto.

C.

Venerabili ac dignissimo Viro Magistro Joanni Magenbuchio amico suo singulari W. Richardus S. P. D.

OBviis in manibus tuas humanissimas excepi literas, quibus me de statu tuo & rebus vestratibus miro modo lætificasti. Scis enim, quam avidus sim ea scire, quæ apud vos geruntur: nec id abs re. Nam si omnino buccam meam in sinum tuum ausim exonerare, non dubitarem, omnipotentem Deum Heliæ & Enoch spiritum in Lutherum atque Me-

Melanchthona irrigasse, asseveranter credere, qua de re cum hic una essemus, sæpius verba fecimus. Vix dici queat, quam gratus audiverim, te & Lutheri & Melanchthonis proprias ad me cum Franco Giengerio missurum esse epistolas. Soleo enim heroum chirographa religiose thesaurizare: quare cum hisce epistolis me locupletaveris, Attalicas quasdam mihi accessisse divitias existimabo. Advigila mi charissime Jane: Luthero atque Melanchthoni me commenda; illudque mihi operæ pretium apud eos fiat, quod certo ipsis affirmare queas, nullum esse in nostra patria, qui pluris fecerit usquam & jugiter faciat eorum honorem & profectum, & non tam eos quam in eis Christi Evangelium amplexetur. Dedi ad te literas longiusculas duobus Blauburensibus Nicolao Balneatori, & Joanni Fieslino Hadermendlio, qui finxerunt, se Wittebergam tui causa ituros, sed Lipsiæ resederunt, meamque ad te epistolam retinuerunt, quam vellem igne esse assumptam: egi enim tecum in ea epistola, quæ nollem aliis patefieri oculis, præsertim de Domino Luthero disticha duo, quæ & in privata scheda hisce literis inclusi, illi addideram; quæ si aliis, præsertim malevolis, in manus venerint,

non essem omnino tutus a quæstoriis multis. Ulmenses nostri privatim per omnes tribus divulgarunt de periculo, quod possit Lutheranis obtingere, & quamvis ipsi conniveant, veruntamen si quis propter Lutherum a censoribus male sit auditurus, ipsemet suam acturus sit causam, a civitate nullum præstoletur auxilium. Venit ad nos Eckius, Murnarus & reliqui Luthero Zoili in bestias picti, quos ego mihi denuo depingi curavi: pictor autem ille a monachis nostris prædicatoriis inquisitus, clanculum me prodidit: censori ego Noribergæ delatus in hunc diem pendeo, nescius quando me citet, quamvis fautores, quos illic habeo, bene consolentur, spondeantque, sua opera missionem mihi impetraturos. Sed hæc ad te scribo, quo intelligas, quam oculati sint venatores Antichristi, & quam opportunam rem mihi faceres, si meas literas prius ad te missas per Blauburenses ingenio, quo posses, solertissimo in tuas manus vendicares, vel Vulcano injiciendas curares. Sic ego non mediocri levarer sollicitudine. Additæ sunt etiam Brassicani *(f)* epistolæ, qui

æque

(f) Intelligit Jo. Alexandrum Brassicanum, JCtum & Poëtam non incelebrem, quem Luthero ejusque causæ favisse, ex epistolis aliquot ejus manu exaratis novi. de quo forte alias.

æque ac ego metuit, id quod accidit, intercipi literas, quibus etiam neſcio quid arcani ad Dominum Melanchthonem inſcripſit. Sed hac de re ſatis. Novi ego tuam diligentiam, & quod per te non ſtabit, quin omnia ex animi noſtri ſententia efficere coneris. Tuas jam binas ad me datas literas, ſinceriori theologia refertiſſimas, omnibus amicis legendas dedi: agunt tibi gratias noſtri, qui ſe plus nuclei ex gemina hac tua charta elicuiſſe fatentur, quam aliorum foliatis libellis. Spondes præterea aliquid de ſymbolo & de Magiſtri Martini *(g)* palinodia ad nos ſcribere: hoc mi Jane omittas, ſed pollicita aliquando redde, & talentum a Luthero acceptum non terra obruas, ſed fœnerato redde: quod tum facies, ſi ad nos dederis, qui te atque tua veneramur. Salutat te plurimum cuſtos Eccleſiæ noſtræ Georgius Schramius, qui nuper ligno Guanico ſive Indico vitam ſuam longius prorogavit, ſemiſanus adhuc. Sunt multa & varia apud nos nova, quæ & partim tibi non ignota eſſe reor. Franciſcus *(h)* a Sikinga Pala-

(g) Martinum Edelhuſerum indigitat, de quo mox.

(h) De fortiſſimo hoc heröe, cujus arx Ebernburgum portus & receptaculum fuit veritatis teſtium eruditio-

Palatinis feciles obnunciavit literas: nec res ejus est floccifacienda: habet apud nos ac ubique bene cupientis ex animo parti ejus. De Helvetiis non aliud quam de Africa dicere possum: quotidie aliquid horni monstri parturiunt, sed non mures, verum elephantos: jam denuo exercitum conscribunt, quem ducturi sunt in Mediolanum. Veneti & Galli suppetias adornarunt validissimas, & quo res Helvetiorum prosperius succedat, non verentur cum maxima Reipublicæ imperii sotularem comminisci. Nec falsa est fama. Nudius tertius Ulmam venit nuncius Eysbrucka, alius ex Yberlinga, tertius a Stutgardiano Magistratu, qui συμφωνως dicunt, Bernæ apud Helvetios nuperis diebus in aërem volandum expositum esse vexillum de panno Damasceno purpureo, in quo sotularis *(i)* sit pictus, & deauratus Phœbus radiis

ditionisque vindicum, vide Hub. Thomæ Leodii Historiolam de ejus rebus gestis & calamitoso obitu, quæ Marqu. Freheri Tomo III. Scriptorum rerum German. indita est. Passim etiam ejus laudes celebrat, resque strenue gestas enarrat Vir Celeb. Jacobus Burckhardus in Commentario de Ulrici Hutteni vita, præsertim Part. II. p. 223. sqq.

(i) Sotularis genus calceamenti est: vox corrupta more Italico, ubi sotto est sub, ut sottolegare accipiatur pro subligare. Vide Martinii Lexicon Philologicum, in voce Subtel.

radiis micantibus cæsareatus, & propter ipsum literis aureis rhitmus talis: **Welcher gantz frey will seyn, der zieh unter dieser Sonnen Schein.** Nec desunt, qui ajunt esse undiquaque ab Helvetiis descriptas schedas, quæ publicitus decernant promtum auxilium contra Cæsarem & Pontificem omnibus pressis. Hæc res multum favere videtur Francisco a Sikinga, & Duci Udalrico exturbato a sua ditione. Nostri gentiles contra salutem suam omnes somniant & vigilant Ducem Udalricum. Non est difficile judicatu, quam altercosus sit annus futurus. Sunt multa & inexpiabunda in stamine bella: Antichristi scilicet cum Helia, Turcæ cum Christianis, Hispanorum cum Gallis, Helvetiorum cum Mediolano, Suevorum cum Francis, & alia plura. Quod si propius hanc scenam quispiam intueatur, non aliud quam regnum adversus regnum &c. videre potest; quare non ambigo, quin dies Domini sit jam maturus, & autumnus seculi oriri incipiat. Quod pene oblitus præteriissem, in regno Granati maximus terræ motus sæviit: unam totam urbem solo æquavit, omnes firmiores muros labefactavit. Evangelium apud nos etiam ruptis iliis Codro bene gliscit. Ventres nostri in suggesti-

gestibus debachantur, sed nequicquam: Deus noster sua misericordia aperuit oculos cœcorum, & manifestavit parvulis verbum suum, ita ut etiam cerdones & lixæ audeant cum nostris Pharisæis manus conserere. Nec est mihi parvuli miraculi loco habendum, illam Christi doctrinam in hac solitudine & in hoc squalido deserto domesticam indies magis atque magis fieri. Nam apud nos est nemo, qui in publicis acclamationibus ad populum Christi concionatur Evangelium. Omnes usque ad unum resistunt: singulis concionibus millies lapidatur Lutherus. Sed Emmanuel noster nobiscum Deus suo brachio adminiculatur, & simplicium corda erudit: quoniam quidem quo plus nostri antichristi & pseudapostoli veritatem premunt, eo validius palmari nisu assurgit. Vale ex Ulma, idibus Dec. Anno ab ortu Spiritus Heliæ quarto.

D.

Venerabili & multiscio viro Magistro Joanni Magenbuchio amico singulari S. D. Rychardus.

QUamvis cum proximis duobus scholasticis Blauburensibus, qui istuc concesserunt,

runt, omnem meam mentem literis tibi explicavi, non potui tamen tam opportunum nuncium pati omnino vacuum mearum literarum ad te ire. Nec habeo, quod in præsentia amplius significem, quam ut te omnibus modis obsecrem, novi si quid apud te habes ad me scribas: & ego literas tuas ubique circumferam singulis nostris amicis visendas, quo tui saltim honestam mentionem multis concitabis, præsertim si de Luthero & Melanchthone aliqua auditu digna adscripseris. Sunt enim multi apud nos rumores, sed tua verba nobis perinde atque ex Apollinis tripode hausta certissima forent. Nam tutum non est omni famæ aures accommodare. Cum hæc ad te scriberem redierunt Mercurii nostri ex nundinis Frankfordiensibus, qui Francisci fortunam prædicant, quomodo Treviros obtinuerit. Nostri tribuni Baal horrent & febriunt, somniantes etiam vigiles hanc fabam in eos cudi, suntque in suggestu pacatiores facti, quamvis per omnes conciones merum ventrem triumphare audiam. Insaniunt monachi, delirant sacrificuli, nihil autoritatis præ se ferentes, quam juramenta, quorum sunt omnino prodigi, jurantes in animas, in conscientias, per crucem & mortem Christi,

per

per extremum tribunal, Lutherum esse hæreticum, ejusque dogmata evangelio contra ire, & ita manifeste mentiuntur, quod etiam ῥεχθὲν δὲ τε νήπιος ἔγνω. Minoritanus nuper hujusmodi verborum portenta morose in populum proclamavit: ego aliquot secreto subordinavi, qui in exemplar hunc sermonem redigi expeterent, sed obtinere non poterant: denegabat enim ἀλώπηξ dolum subesse ratus. Hunc ego sermonem si habere potuissem, illico ad te cum his literis ferendum curassem, quo & videres, quibus fallaciis hæc ventris mancipia rudem popellum circumvenire annituntur. Rogo meo nomine salutem Luthero & Melanchthoni dicas: eo enim me feliciorem nomine esse ducam: si non facietenus hæc duo fidei tympana salutavero, verbis tamen per internuncium alloquar. Tu vale, & nos certiores redde, quam belle degas. Ex Ulma. 13. Cal. Oct. Anno a misso spiritu Heliæ quarto.

E.

Dignissimo & venerabili viro Magistro Joanni Magenbuchio amico suo singularissimo.

Salve

SAlve mi suavissime Magenbuchi. Literas tuas omni melle etiam Hymettio dulciores quater atque amplius pellegi, parochoque nostro legendas obtuli, qui ferme in alium hominem ex his commutatus plurimum laudavit eam sententiam, quam tu ex Helia Luthero de auriculari confessione ad me scripsisti: plurimum rogo, si aliquando per otium liceat, ad me scribas, quæ apud vos sunt noviora. Nihil hic habemus, nisi quod omnes in Luthero simus Christiani, occulti tamen propter metum Antichristianorum. Martinus Jdelhuser vocatus Constantiam, ad palinodiam redactus Ulmam rediit, instructus scheda, in quam recantationem horribilem ex suggestu ad populum declamare debuit; sed tantus fuit in plebe rumor, tantus tumultus, quod sacrificuli nostri olfacientes, si talis recantatio publice fieret, vix Baal vulgus a periculo mortis evaderet, eum timorem statim Deo suo Episcopo Constantiensi significarunt, qui illico proprio nuncio misso Martini revocationem omnino retractavit. Nihilominus Martinus cunctis est odio & nauseæ: nemo bonus hominem alloquitur: omnes clamant, prius mortem obire debuisse, quam in hoc nefas assensisse. Contra Martinus

 plu-

pluribus se purgat. Res igitur utcunque habeat, ego Martinum & facta ejus horreo: nullum interea verbum vel commercium cum eo mihi intercessit. Monachi & omnis turba Baal Lutherum fortissimis, quibus possunt, arietibus impugnant, nihil tamen, Deo gratia, proficiunt. Fuit multis diebus minister Minoritanorum hic in monasterio suæ factionis, libellum contra Lutherum de votis parturivit: sui palam in vulgus sparserunt famam, Spiritum Sanctum sedulo huic tam docto & sancto patri in capite sedere, interea dum contra Lutherum machinetur. Nos autem perinde ac fabulam anilem hæc verba risimus: monachosque adeo perosi, ut nisi ex Söflinga panem & victum mendicarent, fame perirent. Ille sanctus libellus jam in nundinis Frankfordianis vendetur, qui utinam faciem attingat, & suos luat colores. Est hodie apud nos Brassicanus, perendie Ingolstadium petiturus, ubi Græcas profitebitur literas. Ostendit mihi hodie epistolam Erasmi, in qua conqueritur de fama super Philippo, quod ille nescio quid dentatis libellis moliatur: multum deprecatur Philippi odia. Velim mi Joannes, si aliquando Philippum a bello Erasmico dehortari possis, ne differas: redibit olim cum fœnore Erasmus,

& pri-

& priſtini amoris memor totus in Lutheri, imo Chriſti partem palam manibus pedibusque ibit. Magiſter Franciſcus amicus noſter mutuus ſtat Chriſto: in cœnobio Blauburenſi & item Elchingenſi pullulat Evangelium. Saluta meo nomine Lutherum & Melanchthonem facietenus ignotos, lucubrationibus tamen ſuis mihi familiariſſimos. Oſtende aliquando Luthero, ſi licet, hæc duo diſticha, a me olim, cum eſſet Wormatiæ, edita *(k)*:

1.

Sceptrum, Bulla, Scholæ, Regis, Papæ, monachorum,
Hæc tria Luthero nil nocuiſſe queunt.

2.

Lutherus vincet juſto ſub judice ſolus
Pontificem & Bardos, ſceptrigeramque manum.

Tu vale ex Ulma, 3. Non Sept. Anno a manifeſtato Heliæ ſpiritu quarto.

(*k*) Ultima verba prioris diſtichi melius alias ſic ſunt expreſſa: nil ſociata nocent. Franciſcus Lambertus Avenionenſis duo hæc epigrammata, elegantia & acumine haud deſtituta, cum aliis ſubjunxit Commentariis in Minoritarum regulam, A. 1523. in 8. vulgatis, nomine τραχυρ priori appoſito. Literis heic retro lectis habebis Rycharti nomen, quia ſeipſo alicubi quoque in epigrammatibus, manuſcripto epiſtolarum volumini inſertis, Trachyr vocatur.

F.

Evangelii assertores Ulmenses salutem & Christianam charitatem dicunt Domino Petro (l) scholasticæ theologiæ præconi ad monasterium Prædicatorum.

QUum die Lunæ nuper ad populum ex suggesto verbum tuum seminares, inter cætera omnes hic Evangelii assertores nasutos & se-

(l) Fuit hic Petrus Nestler, furibundus purioris religionis adversarius, qui Henrico præsertim Kettenbachio, strenuo veritatis evangelicæ testi, se opposuit, Ulma tandem ejectus. Conferri de eo potest Vir plurimum venerandus, Jo. Casp. Funccius, V. D. Minister & Mathematum Professor, de Ecclesia & Gymnasio Ulmensi praeclare merens, in historia Reformationis in compendium redacta Cap. XI. §. 4. p. 691. seqq. Alius etiam ex eodem ordine Prædicatorio Monachi, qui Ulmæ Evangelicam lucem paulatim exorientem restinguere annisus est, conatu tamen frustraneo, mentionem instituit Henr. Cornelius Agrippa Epistol. Lib. VII. p. 365. edit. Lugdun. 1600. cujus verba adscribi merentur: Qui nunc apud vos (Colonienses) est Hostrati in hæreticorum magistratu successor, magister noster Conradus (p. 378. Conradum Cullon eum vocat) non multo infelicius, ut accepi, & ipse rem Lutheranam promovit, præsertim apud suos Ulmenses, ubi tam docte, tam pie contra Lutheranos clamasse dicitur, ut totam illam insignem urbem cum admodum amplo adjacenti territorio effecerit Lutheranam, etiam cum universi conventus sui excidio, fratribus suis omnibus una secum propulsis. Nonne

& seductores cognominans, hoc ænigmate quasi triumphator quidem compellabas: Ubinam ex evangelii placitis adstruere valeamus nos nasones, fidei nostræ christianæ scopum illos duodecim apostolicos symboli articulos* ex ore duodecim Christi nunciorum prodiisse:* id quod nunquam monstratu possibile rebaris. Nos victos & quasi protervos hoc uno scommate tecum cachinnabas. O hominem sterilis ingenii! Non secus tuum illud apud nos ænigma ponderat, ac si quæsiisses, ubi bipedem hominem omnibus etiam cernuum ex evangelio probaremus. Præ mirabilibus supra te, quibus misere oberras, non animadvertis, manifeste veris non opus esse interprete.

Quam insulse itaque urgebas, non omnem in evangeliis esse veritatem occupatam, quin multa credenda ab ecclesia audire nos oporteat: quæ forsitan etiam buccellicus aliquis olitor dixisse poterit. An ecclesiam opus est audire laterem lavando, omne oleum perdendo. An ignem esse calidum ex evangelio opus est probare: injice manum, & periculo tuo caliditatem experire &c.

Nonne satius esset huic monacho sui conventus curam gerere suis fratribus ova & caseos præmendicare, non excitare turbas & querelas, labefactare famam bonorum virorum, agere ardelionem alienorum negotiorum?

G.

Wolfgangus Rychardus Doctor Magistro Martino Edelhuser in Constantia in monasterio Zofingen S. P. D.

PErterre fecisti me majorem in modum tuis jam ultimis literis, ex quibus liquido intellexi, te omne factum tuum & pariter spem reposuisse in palinodiam, quam tu sponte tua non coactus videris adornare. Facis tu Martine irrecuperabilem famæ & nomini tuo injuriam atque contumeliam. Exploravi a nonnullis, quidnam sentiant de his tuis cœptis: non invenio, qui non aperto ore fateatur, se velle, te nunquam vixisse. Non ausus sum ego animum meum tibi describere. Vaticinor tamen, te intentare revocationem, quam tu nunquam ex hominum memoria abolebis. Quæ, inquam, causa tuæ tam immaturæ revocationis? Quis cogit, nisi forsan avaritia? metuis vel cuti vel pecuniis. Qualis posthac habendus eris inter mortales, si veritatem & Christum ipsum abnegaveris deliberatissimo etiam animo? Nolo jam amplius loqui, quoniam nuncius non quadrat, nimiumque serus ad te scribere videor. Piget me pietatis

tatis Comitis, cujus ope tu mea persuasione frueris. Sed spero, postquam tuum tam antichristianum animum acceperit, te non secus ac diabolum explodet. Quam misere, heus Deus! nos tractamur, qui unquam parti tuæ favebamus! Resipisce, si potes! Ex Ulma idibus Julii
A. 1522.

XII.

De vetusta quadam editione Lactantii.

Ἐπιμέτρυ loco breviter jam recenſebo antiquam operum Lactantii editionem, de cujus raritate vel exinde judicium fieri poteſt, quod nullam ejus mentionem fecerint Viri præſtantiſſimi, J. A. Fabricius (*a*), J. G. Walchius, (*b*), J. Lud. Bünemannus (*c*) & Mich. Maittaire (*d*). Prodiit ea in folio A. 1471. Venetiis, quod, licet urbis nomen expreſſum haud ſit, facile ex his verſibus in calce adjectis cognoſci poteſt:

Arguit hic hominum ſectas Lactantius omnes
Septeno falſus codice, vera docens.
Sive Deum tanget, turbato lumine cernens
Ira furor: gemino pernotat inde libro.

Et

(*a*) In Biblioth. Lat. Vol. I. p. 730. & Vol. III. p. 394. ubi more ſuo diligentiſſime Lactantianas editiones cæteras enarrat.

(*b*) In Diatribe de Lactantio ejusque ſtilo editioni Lipſienſi 1715. præmiſſa, Cap. VI. p. 43.

(*c*) In ſpeciminibus Lanctantii ex LX. amplius MSS. & editionibus illuſtrati, quæ inſerta ſunt Miſcellan. Lipſ. Tom. III. p. 115. ſqq.

(*d*) In Annalibus Typographicis.

Et volucrum versu phoenix comprenditur
una,
Quæ nostro nunquam pascitur alma
solo.
Hincque Redemtoris nostri non carmina
desunt,
Quæ positum e tumulo dulce canendo
vocant.
Presserat hunc primo mundi caput inclyta
Roma,
Post regina premit quippe colenda
maris.

Hos versus in fine suæ editionis, A. 1472. curatæ, repetiit Vindelinus Spirensis, addito hoc disticho:

Impressum formis justoque nitore co-
ruscans
Hoc Vindelinus condidit artis opus (*e*).

Nostra hæc editio, quam Bibliotheca publica Memmingensis possidet, typographi indicio destituta est, nisi forte is nomine Adam, quod post Anni M. CCCC. LXXI. numerum legitur, significetur. Artem vero excusoriam eo anno exercuit Adam Rot, Clericus Metensis Dioecesеos, & luci publicæ dedit Lecturam Dominici de Sancto Gemino

U 5 super

(*e*) cf. Maittaire l. c. P. I. p. 95. & Fabricius l. c. Vol. III. p. 396.

super secunda parte Decretalium (*f*), loco non indicato: anno autem 1474. Romæ Petri de Ankarano Consilia juridica impressit (*g*). Eodem fere tempore inter typographos innotuit Adamus de Ambergau, qui A. 1472. sine loci mentione Ciceronis orationes excudit, his versibus ad libri calcem positis?

Hoc ingens Ciceronis opus causasque forenses,
Quas inter patres dixit & in populo,
Tu quicunque leges: Ambergau natus ahenis
Impressit formis ecce Magister Adam (*h*).

Quisquis vero tandem nostram adornaverit editionem, eum sua dignum laude esse censeo. Charactere usus est Romano, nec ineleganti; ἀποσπασμάτια, ex Græcis autoribus a Lactantio allegata, suis jam expressit literis, præter illius ævi morem satis legibilibus. Bonæ notæ codices eum fuisse secutum, vel hinc colligo, quod istam plerumque lectionem exhibeat, quam Vir πολυμαθέστατος, mihique faventissimus C. A. Heumannus in editione Florentina A. 1513. sumtibus

(*f*) Vid. Maittaire l. c. p. 93. (*g*) l. c. p. 105.
(*h*) l. c. p. 97.

bus Philippi de Giunta curata (*i*), & Clarissimus Bünemannus in codicibus manu exaratis & editionibus optimis suo probarunt calculo, quod ex sedula locorum collatione animadverti. Quin & conjecturas, quas Heumannus κριτικώτατος sola ingenii perspicacissimi facilitate ductus sine MSStorum editionumve auxilio (*k*) protulit, pollicem premit. Nimirum Institut. Divin. Lib. I. Cap. III. n. 21. (*l*) cum eo legit: Ita eos (Deos ethnicorum) praeesse singulis rebus ac partibus dicunt, ut tamen unus sit rector eximius. Sic ejusdem correctioni favet Lib. II. C. I. n. 5. ita legendo: Homines autem ipsos ad tantam coecitatem esse deductos, ut vero ac vivo Deo mortuos anteferant, terrenos autem in terraque sepultos ei, qui fundator ipsius terrae fuit. Perperam tamen τὸ autem posteriore loco exhibet, quod jure rejecit vir laudatissimus (*m*). Caeterum post libro-

(*i*) In Symbola Critica ad Lactantium, ejus symposio sive epigrammatibus aenigmaticis adjecta p. 231. sqq.

(*k*) l. c. p. 244.

(*l*) In nostra tamen editione ad Caput IV. pertinent ea verba, cujus hoc est initium: Quod si quis profecto dicat: ne ipsam quidem, quae una est, habere videatur &c. Alias etiam haud raro in capitum distinctione nostra differt ab editione Celeberrimi Walchii.

(*m*) l. c. p. 249.

librorum & capitum argumenta in hac editione præmissi sunt Lactantii errores per fratrem Antonium Raudensem theologum collecti & reprehensi, quos excipit hoc fratris Adami Genuensis carmen:

Hic male corripuit stolidis Antonius ausis
Auctorem: in variis causa pianda locis.
Non erat in tenebris errantis imaginis astrum
Dicere, vel nitidum luce carere jubar.
Denique cum sanctæ ecclesiæ pia lumina constet
Obsequio ex tanto conticuisse viro.
Tu vero eloquio lingua interdicta Latino
I cubitum: nam te pensitat elleborum.

De Antonio illo Raudensi, qui circa medium fere seculi XV. floruit, hæc habet Jac. Philippus Bergomas (*n*): Antonius Raudensis, natione Mediolanensis, ordinis minorum professus, clarissimus Theologus, & omni-

(*n*) In Supplem. Chronic. f. m. 280. Hoc opus, quod obiter annoto, suis non caret nugis fabulisque, nec a comto sermonis genere commendari meretur: attamen vel eo nomine mihi gratum est atque acceptum, quod virorum eruditorum notitiam haud contemnendam interdum suppeditet, quam sæpe frustra alibi quæsiveris.

omnibus disciplinis non mediocriter eruditus, in Cisalpina Gallia floruit: qui ut in omnibus se doctum ostenderet, singulorum quorumcunque tam oratorum paganorum, quam theologorum opera explanare præsumsit, & quam maxime Lactantium Firmianum virum doctissimum emendare tentavit, quod melius & dignitati & religioni suæ fuisset, ab illiusmodi scribendi genere se continuisset, quam contra tantum virum, doctissimum & præ omnibus disertissimum invehere. Eam ob rem & quasdam invectivas in se provocavit. In margine vero hæc verba sunt apposita: Vide præsumtuosum hominem! Epistolam Francisci Philelphi, qua Raudensem ob censuram in Lactantium latam castigavit, Fabricius (*o*) exhibet.

(*o*) Bibl. Lat. Vol. III. p. 395.

ERRATA
extantiora ſic emendanda ſunt:

Pag. 19. lin. 6. Syneſii. p. 22. l. 11. Angelam. p. 23. l. 10. parentem. p. 31. l. 5. traditus. p. 36. l. 19. Heſiodi. p. 40. l. 13. cupio. p. 43. l. 18. quem. l. 22. portendi. p. 45. l. 21. Divitium. p. 49. l. 19. poſt verbum *commendare* adde *ſuperfluum arbitramur*. p. 50. l. 11. gradum. p. 51. l. 5. quanta cura. l. 9. Baſſus. p. 55. l. 21. Triumvir. p. 57. l. 5. barbariæ. p. 68. l. 24. poſt *alteram* adjice *de raptu*. p. 72. l. 24. fulgeat. p. 76. l. 24. eam p. 89. l. 12. nimiæ. p. 101. l. 26. uberrime. p. 103. l. 27. explicatam. p. 113. l. 19. moralitate. p. 139. l. 15. augmentum. p. 144. l. 2. mas. p. 145. l. 15. illud. p. 161. l. 23. 1486. p. 241. l. 11. hac. p. 246. l. 4. Tune. p. 267. l. 1. Poteris.